

YABANCI ÖĞRENCİLER İÇİN TÜRK DİLİ I

ORTAK DERS

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

ORTAK DERS

YABANCI ÖĞRENCİLER İÇİN TÜRK DİLİ I

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
1. İLETİŞİM, DİL VE KÜLTÜR.....	1
1.1. İletişim Nedir?.....	10
1.2. Hangi yollarla iletişim kurulur? İletişimin Çeşitleri Nelerdir?	15
1.3. İletişim Öğeleri Nelerdir?.....	17
1.4. Dil Nedir? Özellikleri Nelerdir?.....	24
1.5. Dil Millet İlişkisi	25
1.6. Kültür Nedir? Dil Kültür İlişkisi	30
1.6.1. Dil Kültür İlişkisi	35
1.7. Konuşma Dili -Yazı Dili	37
2. DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI VE TÜRK DİLİ	48
2.1. Dillerin Sınıflandırılması.....	55
1.2. Dil Aileleri.....	58
1.2. Türkçenin Yapısı ve Dünya Dilleri İçindeki Yeri	61
1.2. Türkçenin Tarihi Gelişimi ve Türkçenin Coğrafi Dağılımı	64
3. TÜRKÇENİN SÖZ VARLIĞI.....	82
3.2. Gerçek Anlam ve Mecaz Anlam	94
3.3. Deyimler.....	97
3.4. Atasözleri	102
4. BÖLÜM: TÜRKÇENİN İNCELİKLERİ	117
4.1. Türkçenin İncelikleri	126
4.2. Kalıplaşmış Dil Birimleri	128
4.2.1. İkilemeler	128

4.2.2. Kalıp Sözcükler.....	129
4.3. Duygu Nedir ve Duygu Çeşitleri Nelerdir?.....	130
4.4. Türkçede Duygu Durumlarını Yansıtan Kalıp İfadeler.....	132
4.5. Duygulara Göre Cümle Çeşitleri.....	137
5. İMLÂ (YAZIM) KURALLARI.....	159
5.1. İmlâ Kuralları	169
5.1.1. Seslerle İlgili Kurallar	170
5.1.2. Kelimelerin Yazımı İle İlgili Kurallar.....	176
5.1.3. Ek Fiilin Yazılışı	185
6. NOKTALAMA İŞARETLERİ	195
6.1. Noktalama İşaretleri	204
6.1.2. Türkçede Noktalama	206
TÜRKİYE	219
7. CÜMLEDEN PARAGRAFA	232
7.1. Türkçede Cümle ve Özellikleri	240
7.2. Türkçenin Söz Dizimi	243
7.2.1. Söz Öbekleri.....	250
7.3. Paragraf	256
7.3.1. Paragraf Türleri	259
7.3.2. Paragraf Yazma Aşamaları.....	263
KAYNAKÇA	279

1. İLETİŞİM, DİL VE KÜLTÜR

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 1.1. İletişimin Tanımı
- 1.2. İletişim Kurma Yolları ve Çeşitleri
- 1.3. İletişimin Ögeleri
- 1.4. Dilin Tanımı ve Özellikleri
- 1.5. Dil Millet İlişkisi
- 1.6. Kültürün Tanımı
 - 1.6.1. Dil Kültür İlişkisi
- 1.7. Konuşma Dili – Yazı Dili

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) İletişim kelimesinin anlamı nedir?
- 2) Hangi yollarla iletişim kurulur? İletişimin çeşitleri nelerdir?
- 3) En etkili iletişim yöntemi nedir?
- 4) Dil nedir? Dilin insan hayatında nasıl bir önemi vardır?
- 5) Dil – millet arasında nasıl bir ilişki vardır? Dilin millet için önemi nedir?
- 6) Kültür nedir? Dil - kültür ilişkisi hakkında neler söyleyebiliriz?
- 7) Konuşma dili ile yazı dili nedir? Bunlar arasında ne tür farklılıklar vardır?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Dil Becerisi Kazanımları	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
<p>İletişim kavramı, İletişim kanalları ve İletişim öğeleri</p> <p>Dilin Tanımı ve Özellikleri</p> <p>Dil - Millet İlişkisi</p> <p>Kültürün Tanımı, Dil ve Kültür İlişkisi</p> <p>Konuşma Dili</p> <p>Yazı Dili</p>	<p>İletişim kavramını bilir ve iletişim kanallarını tanır.</p> <p>Dilin tanımını ve özelliklerini bilir.</p> <p>Dilin insan hayatındaki yerini kavrar.</p> <p>Dil - millet ve dil-kültür ilişkisini kavrar.</p> <p>Millet için dilin önemini fark eder.</p> <p>Dil ile kültür ilişkisini değerlendirir.</p> <p>Konuşma dilini tanımlar.</p> <p>Yazı dilini ve özelliklerini betimler.</p> <p>Konuşma ve yazı dilinin özelliklerini ve arasındaki farkları bilir.</p>	<p>DİNLEME</p> <p>1. Standart dildeki konuşmaları genel hatlarıyla anlar.</p> <p>2. Dinlediği metinlerin ana hatlarını ve konusunu anlar.</p> <p>OKUMA</p> <p>1. Okuduğu metinde geçen temel kelime ve kavramların anlamını tahmin eder.</p> <p>2. İlgi veya uzmanlık alanına giren metinleri ayrıntılarıyla anlayabilir.</p> <p>3. İlgi alanına giren bir metindeki terimleri diğer kelimelerden ayırt eder.</p> <p>YAZMA</p> <p>1. Yeni öğrendiği kelimeleri yazılarında kullanır.</p> <p>KONUŞMA</p> <p>1. “Bir tartışmada arkadaşlarına görüşlerini belirtebilir veya onların görüşlerini alabilir.”</p>	<p>Bireyselleştirilmiş Öğretim Yöntemi</p> <p>Bilgisayar Destekli Öğretim</p> <p>İnternet Tabanlı Öğretim</p>

Anahtar Kavramlar

- İltişim
- İletişim kanalları
- Dil
- Millet
- Kùltür
- Dil kùltür ilişkisi
- Konuşma dili
- Yazı dili

Giriş

İnsanlar, topluluk hâlinde yaşarlar. Sosyal bir varlık olan insanın, topluluk içindeki diğer insanlarla iletişime ihtiyacı vardır. İletişim kurmanın birçok yolu veya kanalı olmakla birlikte en etkili iletişim kanalı şüphesiz dildir. Dil ise milleti meydana getiren ve millet tarafından meydana getirilen kültürün en önemli unsurudur.

Kitabımızın birinci bölümünde iletişimin ne olduğunu, iletişim kanallarını ve öğelerini öğreneceğiz. Ardından en etkili iletişim kanalı olarak dili, dilin özelliklerini ve dil millet ilişkisini örnek metinler üzerinden göreceğiz. Bir diğer konumuz ise kültür ve dil ilişkisidir. Son olarak konuşma dili ile yazı dilini ve bunların özelliklerini değerlendireceğiz. Bölümün sonunda yer alan Değerlendirme kısmındaki bölüm sorularıyla öğrendiklerimizi pekiştireceğiz. Öğrenme yaşantıları, yapabileceğiniz etkinliklerle pekiştirilmiştir.

1. İletişim kavramı sizde neleri çağırıyor?

.....
.....

2. Resimdeki iletişim araçları nelerdir? Günümüzde daha çok hangi iletişim araçları kullanılıyor?

Kaynak: www.renklinot.comkultursanat (Eğitim amaçlı kullanılmıştır.)

.....
.....
.....

3. Siz daha çok hangi iletişim aracını veya araçlarını kullanıyorsunuz? Niçin?

.....
.....

4. Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Fotoğraflar size ne anlatıyor? Birkaç cümle ile yazınız.

HAKKI USLU © www.hakkiuslu.com

(hakkiuslu.com).....

.....
.....

(http://www.haberlerankara.com/iletisim-cagindailetisimsizlik)

.....
.....
.....

(http://alternatifanne.com/sosyal-medya-ve-iletisimsizlik)

HAKKI USLU © www.hakkiuslu.com

(hakkiuslu.com).....

.....

.....
----------------------------------	----------------

5. Fıkırayı okuyunuz. Bu fıkradaki iletişim sorunu nedir? Düşüncelerinizi yazınız/söyleyiniz.

Temel ile Dursun, ilk defa İstanbul'a gelmişler. Dolmuşa binmişler. Bir müddet gitmişler. Şoför, her durduğu yerde Levent, Fatih, Eyüp diye isim söylüyormuş. Dursun sıkılmış ve Temel'e,

“Ula Temel, ne zaman ineceğiz?” demiş. Temel sakin ve kendinden emin bir şekilde,

“Çatlama da, ismimiz okunsun ineriz.” demiş.

.....
.....
.....

6. Aşağıda Yunus Emre'ye ait bir dörtlük bulunmaktadır. Bu dörtlükte neler anlatıldığını birkaç cümle ile açıklayınız.

Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Bal ile yağ ede bir söz

Kelimeler:

ağu: zehir
aş: yemek

.....
.....

.....
.....
.....

1.1. İletişim Nedir?

İletişimin ne olduğunu öğrenmeden önce aşağıdaki hikâyeyi okuyalım.

İSTEKLER BİR DİLLER AYRI

Vaktiyle adamın biri bir işini gördürmek üzere dört işçi tutar. İşçiler, akşama kadar canla başla çalışırlar. Öyle ki işi vaktinden önce bitirirler. Adam, işçilere paralarını ödedikten sonra onlara bir miktar da bahşış verir. “Bu parayla canınız ne çekiyorsa alın.” der.

Adamlardan biri Arap’tır. Arap,

“Ben ‘inep’ isterim.” der.

Diğeri Acem’dir. Acem,

“Olmaz, benim canım ‘engur’ çekiyor. Bu parayla engur alalım.” der.

Üçüncü işçi Rum’dur. O ise Arap ve Acem’in isteklerine karşı çıkar.

“ Ben ne ‘engur’ ne de ‘inep’ biliyorum, ben ‘istafil’ istiyorum.” der.

Dördüncü işçi bir Türk’tür. O da diğeri üç adamın istediklerini anlamaz ve onlara,

“Ben de ‘üzüm’ isterim, çünkü üzüm çok güzel bir meyvedir, aklınız varsa sözümü dinleyiniz.” der.

Fakat hiçbir işçi bir diğerrinin teklifini kabul etmez. Herkes kendi isteğinde ısrar eder. Tartışma böylece uzar gider. Önce seslerini yükseltirler, sonra karşılıklı bağrışırılar. Nihayet iş kavgaya kadar gider. Öyle bir kavgaya tutuşurlar ki hiç kimse onları ayıramaz.

Bu dört adamın kavgası o kadar büyür ki sonunda mahkemeye gitmeye karar verirler. Hâkimin huzuruna çıkarlar. Hâkim,

“Söyleyin bakalım. Nedir derdiniz? Neyi paylaşamıyorsunuz?” der.

İşçiler, hâkimin karşısında dertlerini anlatırlar. Arap der inep, Rum der istafil, Acem der engur, Türk der üzüm. Hâkim hepsini de sakın sakın dinler. Ancak bu adamların hâline gülmeden de edemez. Adamlar şaşırır. Hâkimin niçin güldüğünü bir türlü anlamazlar. “Bu nasıl hâkim böyle?” diye düşünürler. Şaşkın şaşkın birbirlerine bakıp dururlar. Hâkim meseleyi daha fazla uzatmaz. Mahkeme görevlisini çağırır ve ondan manava gidip bir kasa üzüm getirmesini ister. Görevli manavdan bir kasa üzüm alır ve mahkemeye getirir. Üzüm işçinin dört adamın önüne bırakır.

Hâkim sırayla işçilere sorar:

“Ey Acem, sen bu meyveyi mi istedin?”

“Evet, sayın hâkimim.”

“Peki ya sen Arap efendi? Sen de bundan mı istiyorsun?”

Arap gözlerini fal taşı gibi açar, bir hâkime bir üzüm kasesine bakar,

“Evet efendim. Ben de bu meyveden istiyorum.” der.

Hâkim sonra Rum’a döner ve ona,

“Sen de bundan istemiyor musun?” diye sorar.

Rum da “Evet” anlamında başını sallar. Zaten Türk üzüm istemişti.

Meğer bu dört adam da aynı meyveyi istemişler. Böylece işin aslı anlaşılır. Dört işçi hâkimin önünde el sıkışır, birbirlerinden özür dilerler. Parasını ödedikten sonra da bir kasa üzümü afiyetle yerler.

Mevlana (Mesnevi’den)

Şimdi hikâye ile ilgili aşağıdaki soruları cevaplayalım.

1. Hikâyede yer alan işçiler hangi milletlere mensuptur?

.....

2. İş sahibi, işlerini zamanından önce tamamlayan işçileri ne ile ödüllendiriyor?

.....

.....

3. İşçiler aralarında niçin anlaşamıyorlar?

.....

4. Hikâyenin ana fikri nedir?

.....

İşçilerin anlaşamamalarının temel sebebi birbirlerinin söylediklerini anlamamalarıdır. Hâlbuki aynı şeyi istiyorlar ama bu şeyi kendi dillerine ait kelimelerle söyleyince kavga da kaçınılmaz oluyor. O hâlde bu kişiler arasında bir iletişimsizlik sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Keşke yeryüzünde bütün iletişim sorunları bu hikâyede olduğu gibi çözümlenip tatlıya bağlanabilseydi.

Yeryüzü, tarihin bilinmeyen zamanlardan beri insanoğluna ve diğer canlı varlıklara ev sahipliği yapıyor. Bu canlı varlıklardan insanoğlunun belirgin özelliği akıl sahibi olması, düşünebilmesi ve konuşabilmesidir. Bu özellikleri onu diğer canlılardan ayırmakta ve sosyal bir varlık olmasını sağlamaktadır. Sosyal bir varlık olarak insan hem kendi cinsleriyle hem de diğer canlılarla iletişim hâindedir.

İletişim, elbette sadece insana has bir özellik değildir. Diğer canlı varlıklar da kendi cinsleri arasında anlaşmayı sağlayan iletişim kanallarına sahiptirler. Örnek olarak “Yiyecek aramaya çıkan karıncalar yiyecek buldukları zaman bunu geçtikleri yol üzerine bıraktıkları koku maddesi ile yuva arkadaşlarına haber vermekte, onlar da antenleri vasıtasıyla bundan haberdar olmaktadır.” (Korkmaz, 2010, 1).

Aşağıdaki karikatürleri inceleyelim.

(<http://www.erdilyasaroglu.com>)

(<http://www.erdilyasaroglu.com>)

Hayvanlar da insanlara ait iletişim özelliklerine sahip olsaydı dünya şüphesiz bugünkünden çok farklı olurdu. Aşağıdaki karikatürler ise hayvanların kendi dünyalarına yönelik bir iletişim ağına sahip olduğunu göstermiyor mu?

(<http://www.erdilyasaroglu.com>)

(<http://turkcecim.com/karikaturler>)

Hayvanları ve onların aralarında kurduğu ahenkli iletişimi kendilerine bırakıp insanlar arası iletişimin nasıl gerçekleştiği sorusunu cevaplayalım.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde iletişim kelimesi, “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması olarak tanımlanır. Bildirişim, haberleşme, komünikasyon ve muhabere kelimeleri de iletişimi karşılayan eş anlamlı kelimelerdir. İletişime telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütölen bilgi alışverişi de denilir.

Her şeyden önce iletişim bir yaşam becerisidir. “Anlamak”, “anlaşılmak” ve “anlaşmak” ancak iletişim yoluyla sağlanır. İletişim en az iki kişi arasında gerçekleşir ve bu yönüyle gönderici ve alıcı arasında iki yönlü bir alışveriştir. Karagöz ve Hacivat oyununda bu karşılıklı ilişki veya alışveriş, “**Ben söylesem o dinlese, o söylese ben dinlesem**” şeklinde ifade edilir.

İnsanlar, topluluk hâlinde yaşarlar ve her insan, içinde bulunduğu toplumun bir parçasıdır. Bu yönüyle insanlar birbirleriyle iletişim ihtiyacı duyarlar. İletişim ihtiyaçları çeşitlidir. Bu ihtiyaçlar; bir şey öğrenme, bir isteği bildirme, bazen bir şey paylaşma veya bir bilgiyi iletme ihtiyacı şeklinde ifade edilebilir. Sosyal bir varlık olarak insan, paylaşımcıdır. O hâlde iletişim için duyguların, düşüncelerin, bilgilerin ve isteklerin paylaşımıdır diyebiliriz.

1.2. Hangi yollarla iletişim kurulur? İletişimin Çeşitleri Nelerdir?

İletişim sadece insanlar arasındaki karşılıklı duygu, düşünce veya bilgi alışverişi değildir. Kamu düzeninin sağlanmasında da iletişimin rolü büyüktür. Dolayısıyla iletişimin oluşması ve gerçekleşmesinde sadece tek bir yöntem veya araçtan söz edilemez. Sosyal hayatın akışı ve düzeni içinde birçok yol, yöntem ve araçla iletişim kurulabilir.

Kamusal hayatta iletişimin varlığı nizam, düzen ve asayiş anlamına gelir. İletişimin olmadığı yerde anlaşmazlık, kavga ve kargaşa hâkim olur. Bu durumu trafik kurallarını temsil eden trafik işaretleri ile ifade edebiliriz. Yayalar ve araç sahipleri olmak üzere trafikteki bütün herkes için trafik işaretlerinin ortak bir dili vardır. Örnek olarak, trafik ışıkları: Hem yayalar hem araç kullanıcıları için **kırmızı "Dur!"**, **sarı "Geçmek için hazırlan!"**, **yeşil ise "Geç!"** demektir. Trafikte hareket eden araç ve yayalar trafik ışıklarının aksine hareket ettiğinde telafisi mümkün olmayan kazalara sebebiyet verebilirler.

Kişiler arası ilişkilerde iletişim sözel olabileceği gibi dil dışı bir gösterge ile de sağlanabilir. Örnek olarak bir çiçeği ele alalım. Her toplumda çiçek özellikle hanımefendiler için çok kıymetli bir hediyedir. Çiçeklerin arasında ise gülün ayrı bir yeri vardır. Sevenler/âşıklar sevdiklerine sevgilerinin ifadesi olarak daha çok kırmızı gül hediye ederler. Çünkü kırmızı gül, *"Seni her şeyden daha çok seviyorum ve sana âşığım."* anlamına gelir.

Bir futbol maçını yöneten hakemin, futbolcunun kural dışı hareketini sarı kart veya kırmızı kartla cezalandırması da bir iletişim yöntemidir. Bir maçta üst üste iki sarı kart alan bir oyuncu oyun dışında kalacağını veya doğrudan kırmızı kart gören bir oyuncunun oyundan çıkarılacağını ilgili herkes bilir.

(beyazgazete.com)

Çok farklı araç ve yöntemlerle gerçekleşen iletişimin üç çeşidi vardır.

1) Sözsüz İletişim

2) Sözlü iletişim

3) Yazılı İletişim ve Elektronik İletişim

1) Sözsüz İletişim:

Kişilerarası iletişim sürecinde sözsüz iletişim, sözlü iletişimi bazen tamamlayan bazen de tamamen onun yerine geçen bir iletişim türüdür. Sözsüz iletişim, konuşulan dilin dışında, jestler, mimikler ya da diğer dilsel olmayan işaretler aracılığıyla ifade edilen iletişim biçimlerini kapsar. Dolayısıyla sözsüz iletişimin alanı içine, jest ve mimiklerin yanı sıra kişilerarası mesafeler, dokunma, ses tonu, zaman-mekân kullanımı ve renkler girer. (Yalçın, <http://kulamyo.cbu.edu.tr>; wikipedia).

Günlük iletişimin önemli bir kısmı sözsüz iletişime dayanır. Sözsüz iletişimde bilginin iletimi kültüre bağlı değişiklikler gösterdiği gibi, cinsiyete bağlı olarak da değişebilir.

Temel olarak sözsüz iletişim iki kanala dayanır: Görülebilir kanal (jestler, mimikler, yüz ifadeleri, beden duruşu vb.) ve yarı dilsel kanal (ses tonu, şiddeti, hızı vb.) Sözlü iletişimin dayandığı sözsel kanalla birlikte bu üç kanala iletişim kanalları adı verilir.

Sözsüz iletişimde jest, mimik, bakış, duruş, muhataba olan uzaklık veya yakınlık çok önemlidir. Birçok beden hareketi genel olarak kabul edilmiş bilgiler barındırır. Onaylama, reddetme, vedalaşma, çağırma vb. Beden hareketlerinin anlamı daha çok bağlamla ilişkilidir. Aynı beden hareketi farklı bağlamlarda farklı bilgiler barındırabilir. Aynı şekilde beden hareketlerinin farklı anlamlar taşımasında kültürel farklılıklar da önemli bir etkidir. (wikipedia).

“İtalyanlar bir yemeği beğendiklerinde işaret parmaklarını yanaklarına sabitleyip “mmm” diye çevirirlerken, Türkiye’de kullanılan mükemmel işareti orada rezalet anlamında kullanılmaktadır.” “Elle yapılan 0 işareti, Japonya’da para anlamına gelirken Amerika’da problem yok ya da başarı anlamına gelmektedir. Aynı işaret Latin Amerika’da ve Türkiye’de ise insanlar tarafından küfür olarak algılanmaktadır (İzgören, 2000: 14; akt. (Yalçın, <http://kulamyo.cbu.edu.tr>).

“Bacak bacak üstüne atmak, Amerika ve Avrupa’da normal bir davranış iken Araplar ayak tabanının görünmesine tepki gösterirler.” “Eğilerek selam verme, Uzakdoğu kültüründe saygı gösterme anlamına gelmektedir. Japonya’da servis sırasında çatal kaşık niyetine verilen çubukları yemek tabağının içine çarpı olarak bırakmak hakaret olarak algılanmaktadır. Bu davranış, yemeğin beğenilmediğini ifade etmektedir.”

Sözsüz iletişimde göz kontağıyla kurulan iletişimin anlamı da bağlama göre farklılık gösterebilir. Birbirini seven iki kişinin karşılıklı bakışı ile bunların sevgilerini kıskanan bir diğer kişinin onlara bakışı aynı anlamı taşımaz. Yüz ifadeleri de sıcaklık, sempati, karışıklık ya da kızgınlık gibi duyguları ifade edebilir.

“Sözsüz iletişim öğeleri yalnızca duruş, bakış, jest ve mimiklerden oluşmamakta, aynı zamanda sesimizi kullanım biçimimiz, giyim kuşam kodlarımız gibi konuları da kapsamaktadır. Giyim kuşam kodları bizim sosyal sınıfımız, dünya görüşümüz ve bazen de hangi ülkeden geldiğimize ilişkin bilgiler vermektedir. İçinde yaşadığımız kültür bize, bir cenazeye ya da bir davete giderken ne giymemiz gerektiğini öğretebildiği gibi (Yüksel, 2013: 136). Aynı zamanda giysilerin renklerinin nasıl olacağını belirlemektedir. Örneğin; matem rengi birçok ülkede siyahken Çin’de beyazdır. Çinliler, cenaze törenlerinde ölümle bağdaştırdıkları için beyaz rengi giymeyi tercih etmektedirler.”(Yalçın, <http://kulamyu.cbu.edu.tr>).

2) Sözlü İletişim

İnsanlar arasında sözel olarak kurulan sözlü iletişim, dil ve dil ötesi iletişim olmak üzere iki kısma ayrılır. İnsanların duygu ve düşüncelerini kelimelerle veya birtakım semboller vasıtasıyla ifade etme biçimine dille iletişim denir. Sesin tonu, hızı, şiddeti, vurgulanan kelimeler, nerelerde duraklanıp nefes alındığı vb. hususlar dil ötesi iletişim içinde değerlendirilir.

Sözlü iletişimde, jest ve mimiklerin kullanımı, ses tonu ve diğer hususlar gibi sözsüz iletişime ait unsurlardan da yararlanılabilir. Karşılıklı konuşmalar, ders sunumları, telefon görüşmeleri, toplantılar, mitingler vb. sözlü iletişim örnekleri olarak verilebilir.

3) Yazılı İletişim

Yazının icat edilmesi yazılı iletişimin de başlangıcını teşkil eder. Yazılı her metin yazılı iletişim içinde yer alabilir. O hâlde geçmişten günümüze kadar yazılmış her metin için yazılı iletişim belgesi denilebilir. Çünkü kutsal metinler başta olmak üzere, bilgilendirici, edebî veya başka türlü bütün metinler okuyucusuna bir ileti/mesaj vermek için yazılmışlardır.

Yazılı iletişim türü, iletişimin en sağlam ve güvenilir olanı arasında yer alır. Çünkü bu metinler belgeye dayalıdır ve kalıcıdır.

Kitaplar, dergiler, gazeteler, mektuplar, afişler, el ilanları, tabelalar, kısa notlar, raporlar, tutanaklar, bültenler vb. yazılı iletişim türüne girer.

Bunların dışında günümüzde özellikle bilişim teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak elektronik iletişim ve sosyal medya ağları yoluyla kurulan iletişim de ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda internet siteleri, e-postalar, sosyal medya ağları, cep telefonu mesajları vb. iletişim çeşitleri de elektronik iletişime girmektedir. Bu tür iletişim kanallarını v çeşitlerini kitabımızda Kitle İletişim Araçları ve Türkçe başlığı altında özel bir bölümde ayrıca ele aldık.

1.3. İletişim Öğeleri Nelerdir?

İletişimin; **gönderici**, **alıcı**, **ileti**, **kanal**, **geri bildirim/dönüt** ve **bağlam** olmak üzere altı öğesi vardır.

İletişim, **göndericinin alıcıya ileti** göndermesi ile gerçekleşir. **Gönderici** duygu, düşünce, istek veya bilgiyi aktarandır ya da sözü söyleyen kişiye **gönderici** denir. Bir başka açıklamayla gönderici iletişimi başlatan taraftır.

Gönderici bir kişi olabileceği gibi, bir kurum ya da kuruluş, bir insan topluluğu da olabilir.

- Merhaba Ayşe, nasılsın?

- Teşekkür ederim Osman, iyiyim. Sen nasılsın?

- Ben de iyiyim. Öğleden sonra kütüphaneye gidelim mi?"

- Maalesef gelemem. Öğleden sonra annemle alışverişe çıkacağız.

Örnek konuşmada gönderici Osman, alıcı ise Ayşe'dir. **Alıcı**, kendisine ileti gönderilen kişidir.

İletişimin diğer bir önemli unsuru **iletinin** kendisidir. Çünkü gönderici ile alıcı arasındaki bağlantı **ileti/mesaj/bildiri** ile gerçekleşir. İleti, göndericiden alıcıya giden mesajdır. **İleti**, bir düşünce, bir duygu, istek veya bilgi olabilir. O hâlde ileti, göndericiden alıcıya gönderilen duygu, düşünce, bilgi veya isteğin kendisidir.

Kanal, iletişimin hangi yolla yapıldığıdır yani iletişimde kullanılan araçlardır.

Göndericinin alıcıya bir ileti göndermesi iletişimin birinci kısmını teşkil eder. Alıcı kendisine gelen iletiyi zihninde çözümler ve değerlendirir. Ardından alıcıya, karşı bildirimde bulunur. Bu bildirim olumlu da olumsuz da olabilir. Buna **dönüt** veya **geri bildirim** denir. O hâlde **geri bildirim**, alıcının göndericiye verdiği cevap olarak ifade edilebilir.

Mesela yukarıdaki konuşmada Osman'ın kütüphaneye gitme teklifine Ayşe'nin olumsuz cevap vermesi dönüttür.

İletişimin gerçekleştiği ortama da **bağlam** adı verilir.

Gazete veya televizyon haberi hazırlayanlar çok iyi bilirler. Haber metni hazırlamada **5N 1K Kuralı** vardır. Nedir bu kural?

Ne Söylüyoruz? (İçerik), Nerede söylüyoruz? (Yer veya mekân), Ne zaman söylüyoruz? (Zaman), Niçin söylüyoruz? (Amaç), Nasıl söylüyoruz? (Üslup) ve kime söylüyoruz? (Muhatap).

5N 1K kuralı, sağlıklı bir iletişim için de geçerli ve önemlidir.

Ayşe'nin Osman'ın teklifini kabul etmemesi bir de 5N1K yönünden değerlendirelim.

Bir de iletişim öğelerinin tamamının yer aldığı aşağıdaki örneği inceleyelim.

(Erkekle kız bir lokantada oturuyorlar. Masanın üzerinde renkli mumlar ve kırmızı bir gül sepeti)

Erkek: Hayatım, seni çok seviyorum, biliyorsun değil mi?

Kız: Ben de seni çok seviyorum.

Erkek: Benimle evlenir misin?

Kız: Evet evet, binlerce kez evet!

Örnekte gönderici genç bir erkek, alıcı ise genç bir kızdır. Erkek kıza iki ileti gönderiyor. Birinci iletide onu çok sevdiğini söylüyor, diğerinde de ona evlenme teklifinde bulunuyor. Alıcı konumundaki kız her iki iletiye de olumlu geri bildirim veriyor. Bu konuşmada dilin sözlü iletişim kanalı kullanılmıştır. İletişimin gerçekleştiği ortam yani iletişimin bağlamı bir lokantadır.

İnsanın duygu ve düşüncelerini en etkili ve sağlıklı anlattığı yol dildir. Dil kanalının kullanıldığı iletişim, beden dili, şekil, simge, işaret, grafik gibi diğer iletişim kanallarından daha avantajlıdır. Dil ile iletişim; hızlıdır, kolaydır, etkilidir, sağlıklıdır, verimlidir. Bununla birlikte iletişim her zaman istenildiği şekilde gerçekleşmeyebilir. Bunun birçok sebebi vardır. Bölümün başlangıç kısmında verdiğimiz *İstekler Bir Diller Ayrı* adlı hikâye örneğinde olduğu gibi iletişimi gerçekleştirecek insanlar ortak bir dilde konuşamayabilir. Böyle durumlarda da istenilmeyen sonuçlarla karşılaşmak kaçınılmaz olur.

Çok az Türkçe bilen yabancı bir turistin, derdini anlatamamasını aşağıdaki örnekte görebiliriz.

AFFEDERSİNİZ, TAKSİM NEREDE?

Turist: Merhaba amca, siz bana yardımcı olmak, ben gitmek Taksim.

Yaşlı Amca: Aa! Siz turist misiniz? Nerelisiniz? Ver ar yu from?

Turist: Evet evet, ben olmak turist, Fransa'danım. Gitmek istemek Taksim.

Yaşlı Amca: Vel kam, vel kam. Hoş geldiniz. Nasıl, beğendiniz mi İstanbul'u? Lokum, baklava, şiş kebab, Kız Kulesi.

Turist: Nasıl? Ben sizi anlamamak. Ben gitmek Taksim, otel olmak Taksim'de.

Yaşlı Amca: Haa evet, anladım. Siz Taksim'e gittiniz. İt is veri bitiful Taksim. Sultan Ahmet, Topkapı Sarayı, Boğaz, hepsi çok güzel yerler. Ama muhakkak Bir Boğaz turu. Muhakkak!

Turist: Boğaz turu? No, no! Değil Boğaz turu. Otel olmak Taksim'de. Ben gitmek istemek Taksim.

Yaşlı Amca: Tamam, anladım seni. Sen gittin Taksim. Taksim'de oteller var.

Turist: Siz anlamamak beni. Ben söylemek Taksim'e gitmek, siz anlamak lokum, baklava, İstanbul harika, her şey veri bitiful!

Yaşlı Amca: Öyle değil mi? Siz beğenmemek İstanbul'u?

Turist: Ben İstanbul'u çok beğenmek. Ama anlamamak sizin konuşmayı. Siz bilmemek Türkçe. Haydi bana güle güle.

Yaşlı Amca: İyi, güle güle! Ben şimdi ne söyledim ki? Hem ona güle güle denmez, Allah'a ısmarladık, denilir.

Dilden kaynaklı benzer iletişim kazaları, özellikle Türkiye'deki ilk günlerinizde hepinizin başına sıklıkla gelmiştir.

Bazen aynı dili konuşmak da sağlıklı bir iletişim için yeterli olmayabilir. Doğru ve sağlıklı iletişimin temeli her şeyden önce insanların birbirine saygı göstermesi ve birbirini anlaması sonucu gerçekleşir. Bununla birlikte fiziki bazı sorunlar da iletişim için önemli bir engel olabilir. Örnek olarak gürültülü bir ortam yani iletişimin bağlamının uygun olmayışı veya iletişim kanallarındaki tıkanıklıklar iletişim için sorunların oluşmasına sebep teşkil edebilir.

Mevlana'nın Mesnevi'sinden alınan aşağıdaki hikâyede de iletişim kanallarından kaynaklanan bir sorun söz konusu edilmektedir.

SAGIR DUYMAZ UYDURUR

Sağır adamın biri bir gün yolda bir arkadaşına rastlar. Ona,

“Hayrola arkadaş, nereden geliyorsun?” der. Adam,

“Senin komşun olan falanca kişi benim dostumdur. Ne yazık ki çok hasta, onu ziyaret ettim.” deyince sağır adam,

“Yaa, demek komşum çok hasta! Bak şimdi çok üzüldüm. Vah vah!” diye cevap verir.

Sağır adam arkadaşına teşekkür eder ve onun yanından ayrılır. Yolda şöyle düşünür. “Şimdi hasta komşuma gideyim, ona geçmiş olsun diyeyim. Ancak ben sağır bir adamım, komşum da hasta. Onun doğru düzgün sesi çıkmaz ben de onun söylediklerini anlamakta güçlük çekerim. Konuşuklarını işitem. Hastaları ziyaret etmek dinimizce de sevap. Her işin bir yolu vardır elbette. Allah bir anlaşma kolaylığı gösterir.”

Sağır adam bir yandan yoluna devam eder bir yandan da bir hâl çaresi bulmak için düşünür, taşınır. En sonunda bir çıkar yol bulur. Kendi kendine,

“Hasta komşuma, ‘Nasılsın?’ diye sorarım, o da bana elbette ‘İyiyim.’ diyecektir. Ben de ‘Çok iyi, buna sevindim.’ derim. Arkasından ‘Canın ne istiyor? Ne yemek istiyorsun?’ diye sorarım. O da ‘Şimdi bir ayran çorbası olsa iyi olur.’ der. Ben de hemen, ‘Oh efendim! Bundan kolay ne var. Getireyim de afiyetle iç, derim.’ derim. Sonra da, ‘Kime muayene oldun? Seni hangi doktor tedavi ediyor?’ diye sorarım. O da, ‘Filan doktor.’ der. ‘Oh oh, çok iyi! O doktora gitmekle çok isabetli bir iş yapmışsın efendim. Herkes onun nasıl iyi bir doktor olduğunu söylüyor. Eli hem uğurlu hem de bayağı hafifmiş. Filanca komşum da aynı doktora görüldü. Maşallah çabucak iyileşti, ayağa kalktı. Sen de tez zamanda şifa bulursun inşallah!’ diye sözlerime devam ederim. Böylelikle hasta komşuma biraz olsun moral veririm. Ateşi düşer, rahatlar.”

Sağır adam, aklından bunları kurar ve hasta komşusunun evine varır ve selam verdikten sonra,

“Oo komşum, çok geçmiş olsun. Hasta olduğunu yeni duydum, hemen atladım geldim. Nasılsın bakalım? İyi misin? Hâlin keyfin yerinde mi?” dedi. Hasta adam,

“Aah! Ölüyorum!” diye cevap verince sağır adam,

“Çok iyi! Buna sevindim.” der.

Hasta adamın şaşkınlıktan ağzı bir karış açılır. Kendi kendine,

“Böyle komşu düşman başına! Adam meğer ölmemi gözlüyormuş.” diye söylenir. Sağır adam konuşmasına devam eder.

“Ne yiyorsun? Ne içiyorsun? Canın ne çekiyor?”

Zaten can sıkkın olan hasta, dişlerinin arasından,

“Zıkkımın kökünü!” diye karşılık verir.

Sağır adam hastanın cevabına sevinir ve ona,

“Ah efendim, bundan kolay ne var! Getireyim de afiyetle iç!” der.

“Hasta adam iyice sinirlenir. Yorganın altında yumruklarını sıkar. Fakat sağır adama pek belli etmez. Sağır adam sükûnetle,

“Kime görüldün, seni hangi doktor muayene etti?” diye sözlerine devam eder.

Hasta neredeyse çıldırmak üzeredir. Dişlerini sıkar ve sağır komşusuna,

“Kim olacak be adam! Azrail tedavi ediyor.” der.

Sağır adam gayet memnun bir hâlde,

“Oh oh, çok iyi efendim! O doktora gitmekle çok iyi yapmışsın. Onun eli hem uğurlu hem de bayağı hafiftir. Seni tez zamanda ayağa kaldıracaktır.” der demez hasta sinirinden titremeye başlar. Hane halkı onu güç bela sakinleştirirler.

Hâlbuki sağır adam, hâlinden çok memnundur. Komşuluk hakkını yerine getirmiş, hasta komşusunu yatağında ziyaret etmiştir. Gönül huzuru içinde oradan ayrılır.

Günlük hayatımızın her anında iletişime ihtiyaç duyarız. Sözlü, sözsüz veya yazılı her ne şekilde olursa olun iletişimde karşılıklı saygı ve birbirini anlama en önemli unsurdur. Konumuzun bundan sonraki bölümünde iletişim araçlarının en etkilisi olarak kabul ettiğimiz dil ve dilin özellikleri üzerinde durulacaktır.

Buraya kadar anlatılanları anlayıp anlamadığımızı test etmek için aşağıdaki etkinlikleri yapalım.

1. Okuduğumuz metinden hareketle uygun kelime ile boşlukları dolduralım.

- İnsanlar bir şey öğrenme, bir isteği bildirme, bazen bir şey paylaşma veya bir bilgiyi iletme ihtiyacı ile birbirleriyle kurarlar.
- Jest, mimik, bakış, kıyafet vb. beden dili ile resim, şekil, grafik ve simgeler gibi farklı kanallarla gerçekleştirilen iletişime denir.
- İletişimin altı ögesi vardır. Sözü söyleyen kişiye denir.
-, alıcının göndericiye verdiği cevap

geri
bildirim/dönüt

iletişim

gönderici

sözsüz iletişim

2. Aşağıda iki ayrı fıkra yer almaktadır. Bu fıkralardaki iletişim ögelerini bulup yazalım.

FIKRA
Kadın, Doktora sorar:
-Doktor bey kocam uykusunda sürekli konuşuyor. İyileşmesi için ona ne verebilirim?
Doktor:
-Kocan uyanırken ona konuşması için fırsat ver :)

Birinci fıkrada, gönderici,

.....

.....

İkinci fıkrada, gönderici

.....

.....

1.4. Dil Nedir? Özellikleri Nelerdir?

İnsanoğlu duygularını, düşüncelerini, istek ve arzularını en iyi dil ile anlatır, dil ile hayatını sürdürür, dil ile toplum içinde varlığını kabul ettirir.

O hâlde dil nedir?

Muharrem Ergin dili, “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örölmüş sosyal bir kurumdur.” şeklinde tanımlar. (Ergin, 2010, 3).

Şimdi bu tanımda geçen dilin özelliklerini kısaca açıklayalım.

1. Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıttır. İnsanlar, iletişimde birçok araç kullanmaktadır. Ancak bu iletişim araçlarının en gelişmiş ve doğal olanı dildir.

2. Dil devamlı gelişen canlı bir varlıktır. Ancak dilin gelişimi kendine mahsus kurallar çerçevesinde olur. Bu kurallar dilin yapısıyla ilgilidir. Dilin canlı bir varlık olması, onda zaman zaman birtakım değişiklikler ve gelişmeler göstermesini sağlar. “Eski Türkçede kullanılan “kürk” ve “kürklü” kelimeleri günümüz Türkçesinde kullanımdan düşmüş bu kelimeler yerlerini “güzel” ve “güzellik” kelimelerine bırakmıştır.” (Korkmaz, 2010, 3).

Dilin canlı bir varlık olarak gelişmesi, bir kelimenin veya ibarenin yerini bir diğerrinin alması maalesef yanlış kullanımlara da sebep olmaktadır. Bu türden kullanımlara sizlerin de çevrenizde sıklıkla duyabileceğiniz “atıyorum” ifadesini örnek verebiliriz. Farz-ı muhal, faraza yerine kullanılan bu ifade biçimi, yanlış olarak “ var sayalım”, “söz gelişi”, “diyelim ki” gibi ifade biçimlerinin yerine kullanılmaktadır (Zülfikar, 2011, 519-527).

3. Dilin temeli bilinmeyen zamanlarda atılmıştır. Toplumlar dilin kelimeleri, kelimelerin birbiriyle olan ilişkisi ve cümle yapısı gibi hususlarda yine bilinmeyen zamanlarda uzlaşmışlardır. Örnek olarak toplumun bütün bireyleri, bir kavramı aynı kelime ile karşılarlar. Dolayısıyla dil gizli antlaşmalar sistemidir.

4. Dil seslerden örömlü sosyal bir kurumdur. Milletlerin en temel özelliği ortak bir dil kullanmalarıdır. “Sanki Türk toplumunun bütün insanları birleşmişler de dağa “dağ”, taşa “taş”, pınara “pınar” ve yola “yol” deme konusunda gizli bir anlaşma yapmış gibidirler. Canlı ve cansız varlıkları ve nesnelere adlandırma, kelime dizilerini anlamlı birer söz hâline getirme konusunda başvurdukları yollar ve kurallar hep aynıdır. Hiç kimse ben geçmiş zaman –mış/-miş ekinin yerine –tak/-tek ekini kullanacağım, dağı herkesten başka bir isimle adlandıracağım, yemyeşil yerine yeşilyem diyeceğim diyemez. Dil, kendi ilke ve kurallarını onu kullanan toplum bireyelerine, olduğu gibi kabul ettirmiştir. Herkes ona uymak zorundadır. Bu sebeple bütün sosyal kurumlar gibi, dil de toplumun üstünde bir benlik kazanmış ve topluma hâkim olmuştur. Dilin sosyal bir varlık oluşunun anlamı budur.” (Korkmaz, 2010, 7).

Dilin sosyal bir varlık oluşunun diğer bir belirtisi de toplumdan topluma değişiklik göstermesidir. Örnek olarak kavramlara verilen adlar, her dilde farklı farklıdır. Bir toplumda zihinde biçimlenen çiçek kavramı, ç;i,ç,e,k seslerinin birleşmesinden oluşmuş çiçek söylenişindeki bir ses ve kelime kalıbı içine sokulurken bir başka toplumda aynı kavram f,l,o,w,e,r seslerinden kurulmuş flower biçimindeki ses kalıbına, daha başka bir toplumda ise Blume ses kalıbına sokulmuştur. Bu durum, daha kapsamlı olarak, kelime ve eklerden oluşmuş dil dediğimiz sisteme aktarılacak olursa, o zaman dili, biçimlenmesi ve işlenmesi toplumdan topluma değişen ve her toplumun özelliklerine uygun birer kalıba giren sosyal bir varlık, sosyal bir kurum olarak kabul etmek gerekecektir. (Korkmaz, 2010, 9).

Bu konuyla ilgili aşağıdaki soruları cevaplayalım.

1. İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan en gelişmiş araç dil kabul edilir. Bunun sebebi ne olabilir?

.....
.....

2. Toplumun bütün fertlerinin kavramlar için ortak kelimeler kullanmaları dilin hangi yönünü göstermektedir?

.....
.....

3. Her milletin dili farklılık göstermektedir? Bu durum dilin hangi özelliğiyle ilgilidir?

.....
.....

1.5. Dil Millet İlişkisi

Herhangi bir sebeple kendi ülkeniz dışında veya ana dilinizin konuşulmadığı ve konuşulan dili anlamadığınız başka bir ülkeye gittiğinizi düşününüz. Uçaktan indiniz ya da karayolu ile geliyorsanız gümrük kapısından bahsi geçen o ülkeye girdiniz. Ne derdinizi anlatabiliyorsunuz ne de çevrenizdeki diğer insanlarla iletişim kurabiliyorsunuz. Böyle bir durumda duyguları ifade eden aşağıdaki seçeneklerden hangisini veya hangilerini yoğun olarak yaşadınız?

A) Yalnızlık

B) Korku

C) Kaygı/Endişe

D) Hüzün

E) Mutluluk

Sanırım E seçeneği dışında hepsi. Bu seçeneklere bir de *çaresizliği* ekleyebiliriz.

Çinli filozof Konfüçyüs, dilin millet için önemini şu sözleriyle ifade eder:

“... Bir ülkeyi idare edecek olsaydım, yapacağım ilk iş, hiç kuşkusuz dilini gözden geçirmek olurdu. Çünkü dil kusurlu ise kelimeler düşünceyi iyi ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilemezse, görevler ve hizmetler gereği gibi yapılamaz. Görev ve hizmetin gerektiği şekilde yapılamadığı yerlerde âdet, kural ve kültür bozulur. Âdet, kural ve kültür bozulursa adalet yanlış yollara sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki hiçbir şey dil kadar önemli değildir !..”

İnsanlar topluluk hâlinde yaşarlar. Bu toplulukların millet olarak tanımlanabilmesi için birtakım ortak değerlere ihtiyaç vardır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde millet, “Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu” olarak tanımlanır.

Milleti millet yapan en kıymetli değerlerden biri ise ortak dil kullanımına sahip olunmasıdır. “Dil, duygu ve düşünceyi insana aktaran bir vasıta olduğu için, insan topluluklarını bir yığın ve kitle olmaktan kurtararak aralarında ‘duygu ve düşünce birliği’ olan bir cemiyet, yani millet hâline getirir.” (Kaplan, 1993, 35).

Milletlerin geçmişten günümüze getirdiği her türlü maddi ve manevi birikimi dil içinde işlenir. Sadece edebî ürünler bile milletler için başlı başına bir kültürel değerdir ve mayadır. Ninniler, masallar, halk hikâyeleri, bilmece, türküler, ağıtlar, destanlar, şiirler ve diğer edebî ürünlerin tamamı kültürün yapı taşlarıdır. Bu türlerin hepsinde de milletlerin kederi, neşesi, kahramanlığı, bilgeliği, aşkları, kırgınlıkları kısacası ortak duygu ve düşünce dünyası saklıdır.

Mesela türküler. Şairin söylediği gibi “Türkülerimiz/ Ana sütü gibi candan / Ana sütü gibi temiz”

Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Türküler Dolusu” isimli şiirinde ne güzel anlatır türkülerimizi! Bu güzel şiirin birkaç bölümünü haydi hep birlikte okuyalım:

...
TÜRKÜLER DOLUSU
...
Şairim
Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası
Ayak seslerinden tanırım
Ne zaman bir köy türküsü duysam
Şairliğimden utanırım

Şairim
Şiirin gerçeğini köy türkülerimizde
bulmuşum
Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim
Onlarla ağlamış, onlarla gülmüşüm.
...
Ah bu türküler
Türkülerimiz
Ana sütü gibi candan
Ana sütü gibi temiz

Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla
Köyümüz, köylümüz, memleketimiz.

Ah bu türküler,
Köy türküleri
Dilimizin tuzu biberi
Memleket ahvalini onlardan sor
Kitaplarda değil, türkülerde ara
Yemen'i
Öleni, kalanı, gidip gelmeyi...
Ben türkülerden aldım haberi.

...

Ah bu türküler, köy türküleri
Olgun bir karpuz gibi yarılr içim
Kan damlar ucundan, mürekkep değil
İşte söz, işte ses, işte biçim:
"Uzun kavak gıcım gıcım gıcılar"
İliklerine kadar işlemiş sızı
Artık iflah olmaz kavak ağacı
Bu türkünün yüreğinde sancı var.

Bizim kültürümüzde her türkünün bir hikâyesi vardır. Bu hikâyeler bazen ortak bir kederi, bazen karşılıksız bir aşkı veya gurbeti anlatır. Türkçenin türküleri de Anadolu insanının ortak ezgileridir. İşte o ezgilerden birinin hikâyesi.

TÜRKÜNÜN ADI, YÂRİM İSTANBUL'U MESKEN Mİ TUTTUN?

Anadolu insanı İstanbul için taşı toprağı altın ifadesini kullanır. Birçok medeniyete başkentlik yapmış bu muhteşem şehir, tarihi, inci gerdanlığı Boğaz'ı ve doğal güzellikleriyle her zaman cazibe merkezi olmuştur.

İstanbul'un bir diğer yönü de endüstri, sanayi ve sermayenin başkenti olmasıdır. Anadolu insanı, fakirliğin ve yokluğun ocakları söndürdüğü, canları yaktığı zamanlarda çoluk çocuğunun geçimini sağlamak için İstanbul yollarına düşmüş, gurbeti kendine mesken edinmiştir. Gurbetin yeni adı İstanbul, birçok aileyi ikiye bölmüş, eşleri ve sevgilileri birbirinden ayırmıştır. Nice gözü yaşlı taze gelin hasret ile yıllarca kocalarının yolunu beklemiş, gelmeyince de kalp ağrularına ilaç olur düşüncesiyle sevdikleri için birçok türkü yakmışlardır.

"Yârim İstanbul'u Mesken mi Tuttun?" türküsü de bunlardan sadece biridir. Türkünün hikâyesi kısaca şöyledir:

"Kınalı Gelinin kocası tam yedi yıl önce para kazanmak için gurbete çıkmıştır. İstanbul'dur gurbetin adı. Ne var ki o zamanlar İstanbul'a gitmek de zordur, İstanbul'dan dönmek de. Kınalı Gelin'in kocası da tez zamanda geri dönmek sözüyle çıkmıştır yola. Ancak nice zamanlar geçmiş, ne kendi gelmiş ne de bir haberi. Ağlamaktan göz pınarlarında damla kalmamış Kınalı Gelin'in. Kurumuş bir kör kuyuya dönmüş göz çukurları. Bir de köy yerinde söylentiler yok mu? "Neymiş, İstanbul'un ak gerdanlı elif endamlı kızları varmış. Bu güzel ve bir o kadar da fettan şehir ahuları, Anadolu'nun gün görmemiş kara yağız delikanlılarına kancayı taktı mı, çıkarabilene aşk olsun! Daha neler neler!" Kınalı Gelin bu sözleri duydukça beynini kemiren şüpheler ile iyice incilir ve incinir olmuş.

Günlerden bir gün yine böyle kara düşünceler içinde iken uykuya dalmış Kınalı Gelin. Rüyasında bohçasını sırtına almış sevdiğine kavuşmak için İstanbul yollarına düşmüştür. Gelmiş de İstanbul'a, bulmuş da kocasını. Ama keşke sevdiceğini gören gözü görmez, işiten kulağı işitmez olaymış. Meğer kocası, İstanbul güzelleri ile bir çimenlikte oturup cilveleşmez mi? Ne edeceğini bilemez olmuş Kınalı Gelin. Eli, dili, gözü bağlanıvermiş oracıkta. İşte tam o anda uyanıvermiş bu karanlık uykudan. Doğrulmuş yatağından korku ve kan ter içinde. Boncuk boncuk terler, şıpır şıpır dökülüvermiş alnından. Oracıkta söyleyivermiş bu türküyü: "Yârim İstanbul'u Mesken mi Tuttun?"

Sılayı gurbet edinmiş, gözleri yollarda ferini kaybetmiş Anadolu kadınının ortak hissiyatın ürünü olan bu türkünün sözleri şöyledir:

Yârim İstanbul'u mesken mi tuttun
Gördün güzelleri beni unuttun
Sılaya dönmeye yemin mi ettin

Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Yârim sen gideli yedi yıl oldu
Diktiğin fidanlar meyveyle doldu
Seninle gidenler sılaya döndü

Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Yarimin giydiği ketenden gömlek
Yoğumuş dünyada öksüze gülmek
Gurbet ellerinde kimsesiz ölmek

Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

İğde çiçek açmış dallar götürmez
Dağlar diken olmuş kervan oturmaz
Benim bağrım yufka sitem götürmez

Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Türk milletinin ortak hissiyatını en çok türkülerde tespit ederiz. Her toplumun benzer şarkıları veya türküleri vardır. Mesela Boşnakların Sevdalinka adını verdikleri ezgileri hissiyat

Özetle, milletlerin ortak sesi ve ortak ürünü olan dil, milleti birbirine bağlayan hakiki bir mayadır. Milletlere ait her türlü maddi manevi değerler yani kültür; dil içinde şekillenir, gelişir, olgunlaşır ve kalıcı hâle gelir.

1.6. Kültür Nedir? Dil Kültür İlişkisi

Bu başlık altında kültürün tanımı ve dil kültür ilişkisi açıklanacaktır.

Milletler kültürleri ile değer kazanırlar ve var olurlar. Kültür en geniş anlamıyla bir milletin yaşam biçimidir.

Neler kültürün içine girer veya kültür dediğimiz kavram neleri içine alır?

Her şeyden önce dili kültürden ayrı düşünemeyiz. Sosyal bir varlık olarak bir toplumun içinde yaşıyor ve günlük hayatımızı sürdürebiliyorsak bunu aynı toplum içinde ortak kullandığımız dile borçluyuz.

Kültürün birden fazla tanımı yapılmıştır. Türk Dil Kurumu Sözlüğüne baktığımızda kültürün altı ayrı tanımıyla karşılaşırız. Mesela bizim toplumumuzda çok okuyup yazan ve iyi konuşmasını bilen kişilere *kültürlü insan* denilir. Bu, onların diğer insanlardan daha farklı ve şuurdu olduğunu gösterir.

Yine Türk Dil Kurumu sözlüğünde kültür, “toplumların gelişme sürecinde ortaya koydukları maddi ve manevi değerlerin tamamı, bu değerleri sonraki nesillere aktarmada kullanılan araçların bütünü” olarak ifade edilir. Bu tanım kültürün iki temel ögesi olduğunu gösterir: maddi ve manevi kültür.

Günlük hayatta kullandığımız giyim kuşamdan her türlü araç ve gereçler ile yerleşim bölgelerine ait eserler maddi kültürü; inançlar, gelenek ve görenekler, dünya görüşleri vs. de manevi kültür ögesini oluşturur. O hâlde kültür için milletlere özgü niteliklerin tamamı diyebiliriz. Dolayısıyla kültür kavramı milleti millet yapan ve onu diğer milletlerden ayıran çok kıymetli değerler bütünüdür. Nasıl ki vatandaşlığın bir gereği olarak bir devlete aidiyetimizi belgeleyen kimlik cüzdanlarına sahibiz ve kimliğimiz sadece bize özgüdür, kültür de milletlerin kimlik cüzdanı olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu kimlik cüzdanı o milleti diğerlerinden ayıran ya da ona hayatiyet veren özelliğidir.

Maddi ve manevi değerlerin tamamı dediğimize göre, kültürün içine neler girmektedir, yani kültür öğeleri nelerdir?

- 1) Âdetler ve Gelenekler,
- 2) Değer Yargıları,
- 3) Semboller,

- 4) Dünya Görüşleri,
- 5) Din ve İnanç Sistemi,
- 6) Çeşitli İnanışlar
- 7) Ahlaki Değerler ve Anlayışlar,
- 8) Davranış Kalıpları,
- 9) Dil
- 10) Zanaat Eserleri,
- 11) Edebî Eserler
- 12) Plastik Sanatlar
- 13) Mimari vs.

Kültürel değerlerin adlandırılmalarında her millet için müştereklik söz konusu olabilir ancak içerik veya bakış açısında farklılıklar vardır. Mesela milletleri oluşturan her bir insan için günlük yeme ihtiyacından söz ederiz. Bununla birlikte yiyecekleri pişirme, tüketme ve saklama malzemesinden tutalım da günün hangi saatlerinde, nerede ve ne şekilde yiyeceğimiz milletlere özgü farklılıklar gösterir.

Örnek olarak Türk mutfağının dünyanın ilk üç veya beş mutfağı arasında yer aldığını biliyoruz. Bununla birlikte Türk mutfağının yörelere göre çeşitlilik ve farklılık gösterdiği de bilinmektedir. Karadeniz bölgesi insanının yemek kültürü ile Güney Doğu Anadolu insanının yemek kültürü aynı değildir.

Aşağıdaki metinde bazı milletlerin sofraya kültürleri anlatılmıştır. Bu metni birlikte okuyalım ve okuduktan sonra metinle ilgili soruları cevaplayalım.

MİLLETERİN SOFRA KÜLTÜRLERİ

Yemek kültürünün oluşmasında şüphesiz, coğrafi şartlar, iklim şartları, gelenek ve görenekler başta olmak üzere din olgusunun da önemli bir payı vardır.

Mesela kültürel farklılığa örnek olması bakımında sadece sofraya kurallarının bile milletten millete farklılık gösterdiğini örnekler üzerinde görebiliriz.

Çinliler, yemekte çatal yerine hashi dedikleri çubuk kullanırlar.

Çin’de yemek sırasında kimse çok fazla birbiriyle konuşmaz.

Yemek yerken ağız şapırdatmak ve geçirmek çok normal bir durumdur; bu yemekten tatmin olunduğunun göstergesidir.

Yemekten doyum sağlandığı takdirde tabakta biraz yemek bırakılır. Yoksa ev sahibi, misafirini yeterince doyuramadığını düşünür.

Yemek sonunda tatlı yerine meyve yenir.

İtalyanlar, “Yaşamak için ye, yemek için yaşama” anlayışına sahiptirler. Onun için sofrada geçirilen süre oldukça uzundur.

Yemekler sadece doymak için değil aile ve dostlarla vakit geçirmek amacıyla yenir.

İtalyan mutfağında, makarna ve risotta gibi hamur işleri, balık ve et gibi doyurucu yemeklerden önce servis edilir.

Lazanya bıçak kullanılarak yenmez. Aksi takdirde kişinin yemeği sert bulduğunu ima ettiğini düşünülür ve bu davranışı yemeği yapana hakaret olarak algılanır. .

Spagettinin kaşıkla yenmesi hoş karşılanmaz, çatala yenmelidir..

Salata genellikle en başta değil en sonda yenir ve bunu sindirime yardımcı içecekler takip eder.

Capuccino kahvaltı içeceği olarak görülür. Akşam yemeğinden sonra asla içilmez.

Rusya’da sofrada servis önceliği en yaşlı kişiye aittir.

Masada ellerin herkesin görebileceği hizada tutulması gerekir.

Kadınları erkekleri olan sofrada düzeninde kadının içeceği erkek tarafından doldurulur.

Yemek yerken başkasının tabağına bakmak kabalık olarak algılanır.

İngiltere’de nezaket gereği, misafir olarak gidilen yerde, ev sahibi yemeğe başlamadan kimse yemeğe başlamaz.

Meyve, ekmek gibi yiyecekler elle yenilebilir. Ancak ekmek önce yenilebilecek şekilde küçük parçalara bölünür.

Yemek, ağız tamamen açık şekilde yenmez. Kaşığı ağıza paralel olarak tutulmasına dikkat edilir.

Masada kullanılan peçeteyle burun silinmez.

Kucağı serilen peçete, lavaboya gitmek için kalkıldığı zaman masaya değil, sandalyeye bırakılır.

Yemek esnasında çalan telefona cevap verilmez.

Yemek sonunda kullanılan çatal, bıçak ve kaşık masaya geri konmaz, tabak içinde tutulur.

Fransa'da sofraya oturulur oturulmaz bacağına üzerine bez peçete konulur.

Dirsekler masadan her zaman uzak tutulur, masaya konmaz.

Masada yemek servisi esnasında, "Lütfen" ve "Teşekkür ederim" kelimeleri sık kullanılarak memnuniyet bildirilir.

Tabaktaki yemek bitmeden başka bir yemeğe geçilmez.

İçilen her yudumdan sonra ağız peçeteyle silinir.

Yemeğin bittiğini belirtmek için çatal ve bıçak tabağa konur. Böylece, yemek servisi yapılmaz.

Türkiye'de ise yemek masası yerine geleneksel olarak yer sofrasında yemeğini yiyen ailelerde Türk sofrası şu şekilde kurulur:

Öncelikle yere ekmek yahut yiyeceklerin dökülmemesi için sofraya bezi serilir.

Üzerine de yüksekliği sağlamak amacıyla halka şeklinde kasnak ya da sofraya altı konulur.

Kaşıklar çorba tasını çevreleyecek şekilde veya tepsinin/yemek sinisinin kenarına dizilir.

Sofranın yakınında da bir tepside bardak, sürahi gibi malzemeler bulundurulur.

Elin kirlenmemesi için de sıcak sabunlu su ile hazırlanmış çiçek kokulu el bezleri sofrada yer alır.

Servis, çorba tasına çorba konulmasıyla başlar.

Anne ya da evin genç kızı tarafından yemekler ikram edilir.

Şerbet, salata, turşu gibi yiyecekler de sinide bulunur.

Tatlı yahut hoşaf vaktinde özel hoşaf kaşıkları da getirilir.

Türklerde genel olarak menü sırasıyla çorba, ana yemek olarak bir etli yemek, pilav veya börek, sebze yemeği ve tatlıdır.

Her zaman çorba birinci yemektir.

Sofrada yemek faslı bitince ailenin en büyüğü verilen nimetler için Allah'a dua eder diğer fertler de "Amin" diyerek ona katılır.

Yemek duasından sonra tekrar son bir lokma alınır. Bu son lokma da sofranın en uzak yerinden tercih edilir. Böyle yapmadaki amaç uzak yerlerdeki yakınlarla kavuşulacağı inancıdır.

Yemekten sonra tıpkı yemeğe başlanmadan önceki gibi eller yıkanılır ve kurulanır.

Daha sonra çay yahut kahve ikramına geçilir.

<http://www.epashoreca.com/Kultur/33-TurklerdeYemekAdabi>

1) Hangi milletlerin sofrası kültürü birbirine yakındır?

.....

2) Ortak sofrası kültürü özellikleri nelerdir?

.....

4) Farklı sofrası kültürü özellikleri nelerdir?

.....

5) Siz de kendi mutfağınıza ait sofrası kültürünüzü tanıtırınız.

BİZİM SOFRASI KÜLTÜRÜMÜZ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kültürler, milletlere özgü olmakla birlikte kültürler arası bir etkileşimin de varlığı söz konusudur. Özellikle yakın coğrafyada yer alma, göçler, ticari alışverişler, din birliği gibi faktörler kültürleri birbirine yaklaştırabilmektedir. Günümüzde ise bilişim teknolojisindeki hızlı gelişme, internet, akıllı telefonlar, sosyal medya ağlarının genişliği ve çeşitliliği, kullanım sıklığı ve çabuk ulaşılabilirliği kültürleri daha fazla birbirine yaklaştırmaktadır.

1.6.1. Dil Kültür İlişkisi

Dil ile kültür o denli içi içedir ki her şeyden evvel dil, geçmişten günümüze en temel kültür taşıyıcısıdır. Bu itibarla kültür ile dil ilişkisini adeta su ile suyun özündeki mineral ilişkisine benzetebiliriz.

Yunus Emre bir şiirinde bütün insanlığa şöyle seslenir.

Gelin tanış olalım
İşi kolay kılalım
Sevelim sevilelim
Dünyada kimseye kalmaz

Farklı dillere mensup farklı milletlerden insanların birbirlerini tanımaları ve aşına olmaları için öncelikle birbirleriyle tanışmaları gerekmez mi?

Aslında Yunus Emre asırlar öncesinden dostluk köprüsünün anahtarını insanların eline vermiştir. Birbirinizi tanırsanız işi kolay kılarırsınız. Yani birbirinizin dilini öğrenirseniz birbirinizi tanımış da olursunuz, sever ve sevilirsiniz. Düşmanlığın kaynağı cehalettir, bilmemektir, tanımamaktır; bilmek ve tanımak ise cehaleti ortadan kaldırır ve dostluğu artırır.

Dil ile kültür arasında doğrudan bir münasebetin olduğunu söylüyoruz. Kültürün taşıyıcısı dildir, diyoruz. O hâlde bir milletin dilini öğrenmek o milletin kültürünü de öğrenmek yani o milleti bütün özellikleriyle tanımak demektir. Sizler Türkçeyi öğrenerek esasında Türk kültürünü ve Türk insanının da öğrenmiş oluyorsunuz. Böylelikle Türkiye'ye, Türklere ve Türk kültürüne dair zihninizde bir takım ön yargılar varsa öğrenerek bunlardan da kurtulmuş oluyorsunuz. Bu durum tabii ki bütün diller için geçerlidir.

Kültür, milletlerin maddi manevi bütün değerlerini kapsadığına göre dil de önemli bir değer olarak kültürün içinde yer alır. Dolayısıyla dil, milleti millet yapan esas unsurdur. Çünkü kültürün nesilden nesile taşıyıcı unsuru dildir. Kültür, dil ile varlığını devam ettirir ve sürdürür.

Kültürün dil içindeki varlığı hem doğrudan hem örtük olarak kendini gösterir. Ninniler, türküler, bilmece, deyimler, atasözleri ve diğer edebî değer taşıyan metinleri milletlerin kültür sanat öğeleridir. Bu öğeler kültürün doğrudan dil ile taşınması anlamına gelir. Diğer taraftan yeme içme, düğün, cenaze, misafir ağırlama vb. gibi günlük hayata dair sosyal

etkinliklerimiz dâhilinde var olan kültürel öğeler dil ile gelişir, zenginleşir ve geleceğe taşınır. Kültürü sürekli kılan dildir, dil ile kültürün birleştiği unsur ise millettir.

Örnek olarak manileri düşünelim: Manilerin aynı zamanda çok iyi kültür taşıyıcısı olduklarını biliriz. Türk kültüründe gelin kaynana münasebetleri her zaman güncelliğini korumuştur ve bu konu edebiyatın her bir türüne malzeme olabilmıştır. Aşağıdaki manide de bu ilişkiyi görmekteyiz.

GELİN

Sabun koydum leğene

Bak başıma gelene.

Ben kadar taş düşe

Kaynana senin tepene!

KAYNANA

Yaşa gelin yaşı

Kına yakmış başa!

Arkamdan konuşursan

Dilin karnına kaç!

GELİN

Kartal sinek avlamaz

Köpek kuşa havlamaz.

Akıllı olan gelin

Kaynanaya hırlamaz.

KAYNANA

Allar giyer allanır

Görsem midem bulanır

Kaynanam hamamdan çıkmış

Ayva göbek sallanır

Dil ile kültür arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu iki kavram birbirini tamamlayıcı niteliğe sahiptir. Kültür dil ile varlığını gösterir, dil içinde hayatini sürdürür. Dil sayesinde kültürün millet içinde etkisi ve kalıcılığı sağlanır.

Dil, kültürün varlığını ve devamlılığını sağlar. Kültüre ait unsurları geçmişten geleceğe taşır. Dil kültürün korur ve geliştirir.

1.7. Konuşma Dili -Yazı Dili

Aşağıda aynı fıkraların iki ayrı biçimde verildiğini görüyoruz. Fıkraları okuyalım ve fıkraların dili hakkındaki düşüncelerimizi yazalım.

Temel Akşam eve gitmiş. Bakmış
Fadime evde yok. Yarım saat sonra
Fadime gelmiş. Temel sormuş:

- Nerdeydin Fadime'm?
- Güzellik salonuna gitmiştim
Temel'im.
- Peki ne oldu, sana sıra gelmedi
mi?

FIKRA

Dursun, Temel'i çok sevinçli görünce
dayanamamış;
-Ne oldi Temel çok sevinçlisun..
-Yahu arabaya sigorta yapturdum..
bir gün sonra araba kaza yaptı..
-Eee..
-Eve sigorta yapturdum
bir gün sonra evum yandı.
-Ula her şeyun gitmiş da niye
sevinyisun..
-He he... Bugün da Fadime'yi sigortalı
yapturdum..

Dursun, Temel'i çok sevinçli
görünce dayanamamış;
-Ne oldu Temel, çok sevinçlisin?
- Yahu arabaya sigorta yapturdum,
bir gün sonra araba kaza yaptı.
- Eee..
- Eve sigorta yapturdum, bir gün
sonra evim yandı.
- Her şeyin gitmiş de niçin
seviniyorsun?
- He he.. Bugün de Fadime'yi
sigortalı yapturdum.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Okuduğunuz bu iki fıkra bizim kültürümüzde Karadeniz Fıkrası olarak adlandırılır ve çok sevilir. Fıkralarda özellikle Temel, Fadime ve Dursun'un kelimeleri telaffuzuna dikkat ediniz. Bu telaffuz farklılığı Doğu Karadeniz Bölgesine has konuşma biçiminin bir yansımasıdır.

Her dilin konuşma dili ve yazı dili olmak üzere iki yönü vardır. Yazı diline kültür dili veya standart dil adı da verilir. Yazı dili; ana dilin ses, şekil ve cümle özellikleriyle bir millet tarafından müşterek kullanımını sağlar. Yazı dili devletin aynı zamanda resmî kullanım dilidir. Bilimsel çalışmalar ve edebî metinlerin yanı sıra kitle iletişim araçlarında, resmî yazışmalarda bu dil kullanılır. Konuşma dili ise günlük hayatımızda konuşmalarımızda kullandığımız dildir. Konuşma dilinde kelimelerin telaffuzu, kullandığımız bölgeye göre bir takım farklılıklar gösterebilir.

Konuşma Dili ile Yazı Dili Arasındaki Farklılıklar

Konuşma dili aynı dilin konuşulduğu coğrafya üstünde bölgeden bölgeye değişebilir. Konuşma dili her bölgenin günlük tabii dilidir, denilebilir. Örnek olarak Muğlalılar Muğla Ağzı, Samsunlular Samsun Ağzı, Ankaralılar Ankara Ağzı ile konuşabilir. Ancak yazı dili standarttır ve değişiklik göstermez. Yazı dilinin kabul görmesinde, o dilin ağızlarından biri esas alınır ve bu dil, standart yazı dilini oluşturur. Türkçenin yazı dilinin oluşturulmasında İstanbul Ağzı esas alınmıştır.

Konuşma dili bölgelere hatta şehir ve ilçelere göre dahi değişiklik gösterebilir ancak bir ülkenin yazı dili bir tanedir. Bununla birlikte konuşma dilleri yazı dilinin ana kaynağı olup onu zenginleştirir. Yazı dili konuşma dillerinden yararlanır bununla birlikte konuşma dilleri arasındaki farklılaşmayı da önler. Yazı dilini, kitle iletişim organları, edebiyatçılar ve sanatçılar, tiyatro oyunları ve oyuncularını, sinema filmleri, bilim eserleri vb. geliştirir. Yazı dili, milletin müşterek kullanımıyla da o milletin mayasını oluşturur. Ağızlardan ve başka kaynaklardan beslenen yazı dili ülkenin ortak dilidir.

Konuşma dilinde yazı dilinin kurallarına pek dikkat edilmeyebilir. Ancak burada önemli olan şudur ki konuşma dilinin esasını ağızlar oluşturur ve Doğu Karadeniz Bölgesinde doğup büyümüş birinden Ege Bölgesi ağzıyla konuşması beklenemez. Hem ayrıca böyle bir konuşma yapay ve samimiyetten uzak olur, gerçekçi olmaz. Konuşma dilinin yazı diline bağlı kuralları yoktur. Konuşma dili kendi kurallarını kendi belirler ve bu kurallar yazılı değildir.

Yazı dilinin kuralları ise belirlenmiş ve bu kurallara uyulmaktadır. Türkçe için yazı dilinin kurallarını takip eden ve geliştiren Türk Dil Kurumudur. Konuşma dilinde jest ve mimikler gibi beden dili, vurgu ve tonlama da önemli bir yere sahiptir ve konuşma dilinin etkili kılar.

Konuşma Dili ile Yazı Dili Arasındaki Farklılıklara Örnekler

Kelime	Yazı Dili	Batı Rumeli Ağzı	Karadeniz	Güney Doğu Anadolu	Ege Ağzı
gitmek	gidiyorum	gideym/cideym	kiteyrim/cideyru	gidiyem	gidivereyom
güzel kız	güzel kız	güzel/cüzel kız	küzel kız	gözel kız	güzel kız
Yağmura mı bakıyorsun ?	Yağmura mı bakıyorsun ?	Yagmura mi bakaysın	Yāmora mi pakayisun?	Yağmur a bakisen?	Yağmıra mı bakıyoñ

(Kaynak: wikipedia)

KONUŞMA

Aşağıdaki fıkrayı okuyunuz. Bu fıkrayı arkadaşlarınızla paylaşınız. Fıkranın ana fikri üzerine arkadaşlarınızla tartışınız.

Profesörün biri alanıyla ilgili bir konferans vermek üzere hazırlanmış ve konferansı vereceği salona gitmiş. Ancak bir de ne görsün, salonda ön sırada oturan bir kişiden başka kimse yokmuş. Önce ne yapacağına karar verememiş. Konuşup konuşmama konusunda tereddüde düşmüş. Ardından o kişiye ne iş yaptığını sormuş. O da at bakıcısı yani seyis olduğunu söylemiş. Profesör seyise,

“Salonda senden ve benden başka kimse yok. Bu durumda ben konuşmalı mıyım, yoksa konuşmamalı mıyım?” diye sormuş. Seyis, cevap vermiş.

“Sayın Hocam, ben sıradan bir at bakıcısıyım, öyle çok şey bilmem., hele sizin anlatacağınız konulardan hiç anlamam. Fakat ahıra gelseydim ve bütün atların kaçıp bir tanesinin kaldığını görseydim, yine de onu beslerdim.”

Seyisin bu sözlerinden cesaret alan profesör, dinleyicisi bir kişi de olsa konuşmaya karar vermiş. İki saatin üzerinde konuşmuş. Konferanstan sonra da kendini mutlu hissetmiş. Dinleyicisi olan seyisin de konferansın çok iyi olduğunu onaylamasını isteyerek ona sormuş:

“Konuşmamı nasıl buldun? Faydalı olabildim mi?”

“Seyis cevap vermiş:

“Hocam, size daha önce de sıradan bir at bakıcısı olduğumu ve bu konulardan pek bir şey anlamadığımı söyledim. Yine de eğer ahıra gelir, biri dışında tüm atların kaçtığını görseydim onu beslerdim; ama elimdeki yemin tamamını ona verip de hayvanı çatlatmazdım.”

YAZMA

Aşağıdaki fıkraları okuyunuz. Fıkraları standart Türkçeye (Yazı dili) göre yeniden yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Temel paraşüt satıyormuş. Bir müşteri gelmiş:

- Bu paraşütle 4000 metreden atladık diyelim açılmazsa ne olacak ?
- 1. düğmeye bas açılır.
- Ya açılmazsa ?
- 2. düğmeye bas açılır.
- Ya açılmazsa ?
- Uşağım 3. düğmeye bas kesin açılır.
- 3. düğmeyede bastık ya açılmazsa ?
- Heee o zaman 2 yıl garantisi var getirursun değiştiruruk !

www.facebook.com/karadeniz535353

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen şarkıyı dinleyiniz.

Gözler kalbin aynasıdır
Yalan nedir bilmez onlar
Siyah, mavi, yeşil olsun
Aşkı inkâr etmez onlar

<https://www.youtube.com/watch?v=rpEmhGh-yGM>

1. Bu şarkıda iletişimin hangi çeşidi kullanılmıştır?

.....

2. “Gözler kalbin aynasıdır.” mısrasıyla söylenilmek istenen nedir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Bir yaşam becerisi olan iletişim, en az iki kişi arasında gerçekleşir ve gönderici ile alıcı arasında karşılıklı bir alışverişi ifade eder. İnsanlar her an iletişime ihtiyaç duyarlar ve bu ihtiyaçlar; bir şeyi öğrenme, bir isteği bildirme, bir şeyi paylaşma veya bir bilgiyi iletme şeklinde ifade edilebilir. Dolayısıyla iletişim duyguların, düşüncelerin, bilgilerin ve isteklerin karşılıklı paylaşımıdır.

İletişim sözlü, sözsüz veya yazılı olarak gerçekleşir. Sözsüz iletişim jest ve mimikler, beden dili ve başka dil dışı öğelerle biçimlenir. En etkili iletişim kanalı ise dildir. İletişimin; **gönderici, alıcı, ileti, kanal, geri bildirim/dönüt ve bağlam** olmak üzere altı ögesi vardır.

Dil, “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş sosyal bir kurumdur.” Buna göre dilin en temel görevi insanlar arasında iletişimi sağlamasıdır.

Milleti millet yapan en temel değer ortak dil kullanımınıdır. Milletlerin geçmişe ve bugüne ait her türlü maddi ve manevi birikimi dil içinde işlenir. Milletlere ait her türlü maddi manevi değerler yani kültür, dil içinde şekillenir, gelişir, olgunlaşır ve kalıcı hâle gelir.

Kültür ise milletlerin geçmişten günümüze ortaya koydukları maddi ve manevi birikimlerin tamamı olarak tanımlanır. Kültür, doğrudan veya dolaylı olarak dilin içinde varlığını sürdürür ve kültürün nesilden nesile taşıyıcısı dildir.

Her dilin konuşma dili ve yazı dili olmak üzere iki yönü vardır. Devletlerin aynı zamanda resmî dili olan yazı dili, ana dilin ses, şekil ve cümle özellikleriyle bir millet tarafından müşterek kullanımını sağlar. Bilimsel çalışmalar ve edebî metinlerin yanı sıra kitle iletişim araçlarında, resmî yazışmalarda bu dil kullanılır. Konuşma dili ise günlük hayatımızda konuşmalarımızda kullandığımız dildir. Konuşma dilinde kelimelerin telaffuzu, kullandığımız bölgeye göre bir takım farklılıklar gösterebilir. Konuşma dili her bölgenin günlük tabii dilidir.

Yazı dilinin kabul görmesinde, o dilin ağızlarından biri esas alınır ve bu dil, standart yazı dilini oluşturur. Türkçenin yazı dilinin oluşturulmasında İstanbul ağzı esas alınmıştır.

Bölüm Soruları

- 1) İletişim ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğru değildir?
- a) İletişim, gönderici ve alıcı arasında iki yönlü bir alışveriştir.
 - b) İletişim, dil dışında farklı kanallarla da sağlanır.
 - c) Beden dili ile gerçekleşen iletişime sözlü iletişim denir.
 - d) En etkili, en hızlı ve en kolay iletişim dil ile gerçekleşir.
 - e) İnsanlar, duygu, düşünce, bilgi ve isteklerini iletişim yoluyla başkalarına aktarırlar.

2) Aşağıdaki karşılıklı konuşmaya göre iletişim ögelerinden hangisinin eşleştirmesi doğru değildir?

Resepsiyonda

Müşteri: İyi akşamlar hanımefendi!

Otel Görevlisi: Hoş geldiniz efendim, buyurun!

Müşteri: Boş odanız var mı acaba?

Otel Görevlisi: Elbette, tek yataklı mı çift yataklı mı istersiniz?

Müşteri: Tek yataklı olsun lütfen. Fiyatı ne kadar?

Otel Görevlisi: Tek yataklı oda fiyatlarımız 75 Lira.

Müşteri: Aa, çok ucuz! Her zaman böyle mi?

Otel Görevlisi: Evet efendim. Otelimiz hem çok ucuz hem de çok temizdir. Kaç gece kalacaksınız?

Müşteri: İki gece. Ödemeyi kredi kartı ile yapabiliyor muyuz?

Otel Görevlisi: Elbette!

- a) Gönderici: Müşteri
- b) Alıcı: Otel Görevlisi
- c) Boş odanız var mı?: Dönüt
- d) Bağlam: Otel Resepsiyonu
- e) Kanal: Yazılı İletişim

3) Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgilerden doğru olanlarını (D), yanlış olanlarını (Y) ile işaretleyelim.

Cümleler	Doğru (D)	Yanlış (Y)
İletişimde sözü söyleyen kişiye gönderici denir.	D	
Kendisine ileti gönderilen kişiye alıcı denir.	D	
İletişimde gönderici ile alıcı arasında kullanılan araca ileti denir.		Y
Alıcının göndericiye karşı bildirimde bulunmasına geri bildirim/dönüt denir.	D	
Dil ile iletişim sözlü ve sözsüz olmak üzere ikiye ayrılır.		Y

4) Aşağıdakilerden hangisi dilin devamlı gelişen canlı bir varlık olması ile ilgilidir?

- a) “Arzuhâl” kelimesinin yerine “dilekçe” kelimesinin kullanılması
- b) Dilin toplumdan topluma değişiklik göstermesi
- c) Kavramlara verilen adların her dilde farklı olması
- d) Bir milletin aynı kavram üzerine bir kelimedede uzlaşmış olması
- e) Toplumda ortak bir iletişim aracı olması

5) “Dil, insan topluluklarını bir yığın ve kitle olmaktan kurtarır.” ifadesini en iyi açıklayan seçenek hangisidir?

- a) Topluluklar, dil sayesinde millet hâline gelir.
- b) Milletlerin her türlü maddi ve manevi birikimi dil içinde işlenir.
- c) Dil, milletlerin ortak duygu ve düşünce dünyasının ürünüdür.
- d) Dil, milleti millet yapan en kıymetli değerlerden biridir.
- e) Edebî metinler, dili en iyi yansıtan ürünlerdir.

6) Aşağıdakilerden hangisi kültür öğeleri arasında yer almaz?

a) Âdetler ve Gelenekler,

b) Din ve İnanç Sistemi,

c) Davranış Kalıpları,

d) Dil

e) Tabiat Güzellikleri

7) “Suyun içindeki mineraller ne ise kültür de dilin içinde öyle bir şeydir.” sözünün anlamına en yakın seçenek hangisidir?

a) Dil ile kültür ilişkisi suyun mineraller ile olan ilişkisine benzetilebilir.

b) Kültür, millet için çok kıymetli bir değerdir ve dilin içinde saklıdır.

c) Kültür, dilin içinde dil ile birlikte yer alır.

d) Dil kültürün taşıyıcısıdır.

e) Kültür, dil ile varlığını devam ettirir ve sürdürür.

8) Ana dilin ses, şekil ve cümle özellikleriyle bir millet tarafından müşterek kullanımını sağlayan diline ne ad verilir?

a) Konuşma Dili

b) Yazı Dili

c) Resmî Dil

d) Yazışma Dili

e) Edebî Dil

- 9) Konuşma dili ve yazı dili hakkında aşağıdaki bilgilerden hangisi doğru değildir?
- a) Konuşma dili aynı dilin konuşulduğu coğrafya üstünde bölgeden bölgeye değişebilir.
- b) Konuşma dili her bölgenin günlük tabii dilidir.
- c) Yazı dili standarttır ve değişiklik göstermez.
- d) Yazı dilinin kabul görmesinde, o dilin ağızlarından biri esas alınır.
- e) Jest ve mimiklerin konuşma dilinde önemi yoktur.
- 10) Dilin özellikleri bakımından aşağıdakilerden hangisi doğru değildir?
- a) Dil seslerden örülüdür.
- b) Dilin temeli bilinmeyen zamanlarda atılmıştır.
- c) Dil en temel iletişim aracıdır.
- d) Hiçbir dil diğer dillerden doğrudan etkilenmez.
- e) Dilin kendine mahsus kanunları vardır.

Cevaplar

1)c, 2)e, 3)d, d, y, d, y, 4)a, 5)a, 6)e, 7)c, 8)b, 9)e,10)d

2. DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI VE TÜRK DİLİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 2.1. Dillerin sınıflandırılması
- 2.2. Dil Aileleri
- 2.3. Türkçenin Yapısı ve Dünya Dilleri İçindeki Yeri
- 2.4. Türkçenin Tarihi Gelişimi ve Türkçenin Coğrafi Dağılımı

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Yaşayan dil ve ölü dil kavramlarından ne anlıyorsunuz?
- 2) Diller birbirinden ne sebeple sözcük alır?
- 3) Dil ailesi ifadesinden ne anlaşılır?
- 4) Akriba olan diller birbirini anlayabilir mi?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Dil Becerisi Kazanımları	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
<p>Dillerin sınıflandırılması</p> <p>Yeryüzündeki diller ve dil aileleri</p> <p>Türkçenin yapısı ve Dünya dilleri içindeki yerini</p> <p>Türkçenin tarihsel gelişimi ve Türkçenin coğrafyası</p>	<p>Dillerin hangi ölçütlere göre sınıflandığını bilir.</p> <p>Akrabalık yönünden dil ailelerini bilir.</p> <p>Türkçenin genel özelliklerini ve dünya dilleri içindeki yerini bilir.</p> <p>Eski Türkçe-Orta Türkçe ve Yeni Türkçe dönemlerini bilir günümüz Türkçe coğrafyasını açıklayabilir.</p>	<p>DİNLEME</p> <p>1. Türkiye Türkçesi ile yakın lehçesini ayırabilir.</p> <p>OKUMA</p> <p>1. Okuduğu metinde geçen temel kelime ve kavramların anlamını tahmin eder, terimleri ayırır.</p> <p>YAZMA</p> <p>1. Yeni öğrendiği kelimeleri yazılarında kullanır.</p> <p>KONUŞMA</p> <p>1. Bilimsel bir konuda görüşlerini belirtir.</p>	<p>Bireyselleştirilmiş Öğretim Yöntemi</p> <p>Bilgisayar Destekli Öğretim</p> <p>İnternet Tabanlı Öğretim</p>

Anahtar Kavramlar

- Dil ailesi-
- Kaynak bakımından diller-
- Biçim bakımından diller-
- Ural Altay Dil Ailesi-
- Türkçenin tarihi

Giriş

Bugün yeryüzünde, sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte, altı bin civarında dil olduğu tahmin edilmektedir. Bu dillerin çoğu üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucunda bazı dillerin kendi aralarında yapı ve köken bakımından benzerlikler taşıdığı görülmüştür. Kitabımızın ikinci bölümünü dillerin sınıflandırılması, dil aileleri, Türkçenin dünya dilleri içindeki yeri ve Türkçenin tarihî gelişimi, konuşur sayısı ile coğrafi dağılımına ayırdık.

HAZIRLIK

1. Dil akrabalığı kavramından ne anlıyorsunuz?

.....
.....
.....

2. Neden diller arasında sözcük alışverişi olur? Örnek olarak, anadilinizde bildiğiniz ödünç alınan sözcükleri yazınız / söyleyiniz.

.....
.....
.....

3. Dillere yeni sözcükler girerken bazı sözcükler de artık kullanılmayarak yavaş yavaş unutulmaktadır. Bu konudaki düşüncelerinizi yazınız / söyleyiniz

.....
.....
.....
.....

4. Aşağıda Yusuf Has Hacib'den alınan bir dize bulunmaktadır. Bu dizeden ne anladığınızı birkaç cümle ile açıklayınız.

Aklın süsü dildir, dilin süsü söz

Kişi süsü yüzdür, yüzün süsü göz

.....
.....
.....

.....
.....

2.1. Dillerin Sınıflandırılması

OKUMA

Dil yaşadığımız hayatın en önemli ve ayrılmaz bir parçasıdır. Belki biraz şaşıracaksınız ama dil ile ekonomi arasında belli ölçüde benzerlikler görebiliriz. Eğer bir toplumun ekonomik hayatını incelemek isterseniz, milyonerlerin olduğu kadar sokaktaki işsizlerin de durumunu ele almalısınız. Bunun gibi eğer bir toplumun dilini inceleyecekseniz o toplumdaki ünlü bir edebiyatçının dilini incelediğiniz gibi sokaktaki bir adamın da dilini incelemelisiniz. Zengin bir adamın gelir durumunu gözden geçirmekle nasıl ülke ekonomisi hakkında dengeli bir sonuç elde edemezsek, ünlü bir yazarın dilini inceleyerek de dilin toplumdaki yeri konusunda doğru bir sonuca varamazsınız. Ayrıca sokaktaki insanların gelir durumunu incelemekle ülkenin ekonomisini daha iyi anladığımız gibi bakkalın, manavın, kasabın dili nasıl kullandıklarını inceleyerek edebiyattaki usta sanatçıların diline ışık tutabiliriz.

Yukarıdaki bölümde ifade edildiği gibi, dünyada konuşulan dillerden biri ya da birkaçı üzerinde yapılan bir çalışma ile bütün dillerin özellikleri, birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde de doğru bir sonuca ulaşamayız. Bugün dünya dilleri üzerinde yapılan çalışmalar arttıkça dillerin eski biçimleri ile bugünkü biçimleri arasındaki benzerlik ve ilişki ortaya konmaktadır. Bu yolla diller çeşitli ölçütlerle sınıflandırılmaktadır.

Yukarıdaki parçaya göre aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Parçada hangi kavramlar karşılaştırılmıştır?

.....

.....

2. Bir dil üzerine yapılacak çalışmada doğru sonuç almak için nasıl bir yol izlenmelidir?

.....

.....

3. Parçada geçen “ele almak” ve “ışık tutmak” ifadelerini açıklayınız.

.....

.....

Günümüzde dünya üzerinde kaç dil konuşulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bazı diller milyonlarca konuşura sahipken bazıları ise birkaç bin konuşuru bulunmaktadır. Bu bölümün ilk kısmında dünya dillerinin sınıflandırılması konusu üzerinde duracağız.

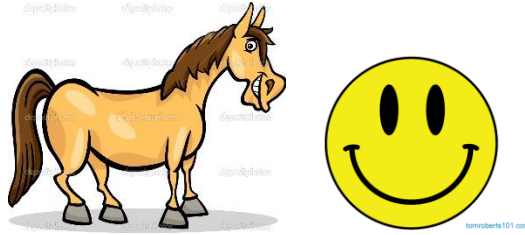
Dünyada konuşulan ve konuşulmuş olan diller genellikle iki yönden sınıflandırılmaktadır:

1. **Biçim Açısından** (Dillerin yapısı, gramer şekillerindeki benzerliklere göre)
2. **Kaynak bakımından** (Akrabalık ilişkileri)

Biçim (morfolojik) **açısından** yapılan sınıflamalarda dillerin yapı benzerlikleri esas alınmıştır. Özellikle eklerin varlığı veya yokluğu, kök ile ek ilişkisi bu çeşit sınıflandırmada önemli bir ölçüttür. Buna göre diller şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- **Tek heceli diller:** Bu gruba giren dillerin başlıca özelliği çekim'in olmayışıdır. Sözcükler ek almadan, büküme uğramadan, değişmeden kalmakta, cümle içindeki yerleriyle ve başka sözcüklerle yan yana gelmeleriyle çeşitli anlam ve görevler yüklenmektedirler.

Tek heceli dillerin başlıca temsilcisi olan Çince de vurgu çok önemlidir. Tek bir sözcük, yazıda da belli edilen değişik tonlarla söylendiğinde farklı birçok anlam yansıtır. Çince de “ma” hecesi anne anlamındadır, eğer yanlış bir tonlamayla söylerseniz “at” demiş olursunuz.

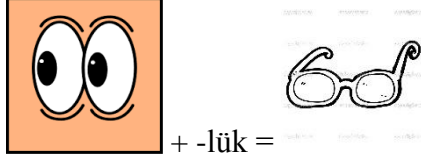

- **Eklemeli ve kaynaştırılan diller:** Bağlantı başka başka eklerin ve sözcüklerin birbirine bağlanmasıdır. Türkçe bu grubun tipik bir örneğidir. Ayrıca Moğolca ve Mançu-Tunguzca da eklemeli diller içerisindedir. Bağlantılı dillerde değişmeyen bir köke çeşitli görevleri olan ekler getirilir ve bu ekler ile kökler sıkıca birleşir, kaynaşır.

Dilimizden birkaç örnek verelim:

“geldiler” sözcüğünde Türkçe *gel-* fiil köküne *-di* ve *-ler* eklerinin getirilmesiyle oluşur.

“gözlük” sözcüğü *göz* köküne gelen *-lük* ekiyle oluşur.

Kaynaştırılan diller ise, en gelişmiş örnekleri özellikle Amerikan yerli dillerinde görülen bu dil tipinde ekler ve sözcükler birbirleriyle öylesine kaynaşır ki bütün bir cümlenin tek bir sözcüğe sığdırıldığı görülebilir. Fiil cümledeki öteki öğeleri kendisiyle birleştirir.

Amerika'daki Kızılderili dillerinden alınan “*takusariartorumagaluarnerpa*” (tek sözcük) “Onun bununla uğraşmaya gerçekten niyeti olduğunu sanıyor musunuz?” anlamındadır.

- **Bükümlü diller:** Büküm çekim sırasında kökün, özellikle de kökteki ünlünün değişmesidir. Arapça başta olmak üzere Hint-Avrupa dilleri bükümlü diller grubundadır. Alım (bilgin) ve ilm (bilim) sözcüklerine a ve i ünlüsünün değişimini görüyoruz. İngilizce de yapısına göre bükümlü dillerdendir “go” (gitmek) ve “gone” fiillerinde olduğu gibi sözcük kökünde değişim vardır.

Kaynak Bakımından dillerin kaynak açısından sınıflandırılması, yeryüzünde varlığı kabul edilen dil aile ve gruplarının belirlenmesi de temelde yine biçim ve yapıyla ilgili özelliklere dayanır. Özellikle, biçim ve yapı yönünden yakınlıklara ses ve sözdizimi açısından ortaya konan yakınlık ve ilişkiler de eklenince diller arasında bir akrabalık olasılığı güç kazanmaktadır.

1.2. Dil Aileleri

OKUMA

İnsan doğası gereği birlikte yaşamaya ihtiyaç duyar. Bir ulusun varlığını koruması ve kültürünü sonraki kuşaklara aktarabilmesi için dile ihtiyaç duyar. Bir ulusun dili bozulursa birçok sorunun ortaya çıktığını görürüz.

Bakın bu konuda Konfüçyüs'e "Bir ülkeyi idare etmeye çağırılsaydınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu?" diye sormuşlar. Konfüçyüs cevap vermiş: "İşe önce dili düzeltmekle başladım. Çünkü dil bozulursa kelimeler düşünceleri iyi anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılmazsa, yapılması gereken işler yapılamaz. Görevler gereği gibi yapılmazsa, töre ve düzen bozulur. Töre ve düzen bozulursa, adalet yoldan çıkar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. Bunun içindir ki hiçbir şey dil kadar önemli değildir."

1. Parçaya göre hangi durumda kelimeler düşünceleri iyi anlatamaz?

.....
.....

2. Adaletin doğru yoldan ayrılması nasıl sonuçlanır?

.....
.....

3. İnsan niçin dile ihtiyaç duyar?

.....
.....

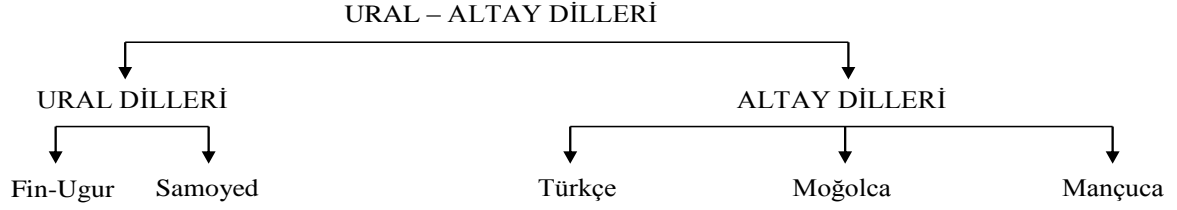
Bu bölümde dünyadaki dil ailelerinin sınıflandırılması konusunu öğreneceğiz. Aslında dünyadaki bütün dil ailelerinin tam olarak incelenmesi ile doğru bir sınıflandırma yapılabilir. Günümüzde henüz üzerinde yeterince çalışma yapılmamış diller bulunmaktadır. Ancak biz bu bölümde dünyada yaygın olarak bilinen dil ailelerini vermekle yetineceğiz.

Yeryüzündeki belli başlı dil aileleri şunlardır:

- Ural-Altay Dil Ailesi
- Hint-Avrupa Dil Ailesi

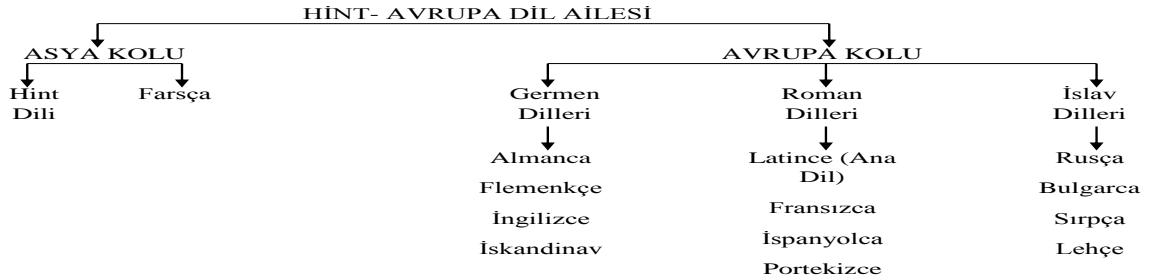
- Hami-Sami Dil Ailesi
- Bantu Dil Ailesi
- Çin-Tibet Dil Ailesi

I. Ural-Altay Dil Ailesi: Adını Ural ve Altay dağlarından alır. Ural grubu ve Altay grubu olmak üzere ikiye ayrılır

Altay dilleri içinde birbirine en çok yakınlık gösteren Türkçeyle Moğolcadır. Türkçenin Moğolca ile biçim, söz varlığı ve sözdizimi yönünden birçok benzerliği vardır.

II. Hint Avrupa Dil Ailesi: Avrupa'nın kuzey batısındaki İsveç ve Norveç'ten Akdeniz kıyılarına, Rusya'dan Hindistan'a kadar uzanan, Hindistan'dan Anadolu'yu içine alan büyük bir alan içinde konuşulan pek çok dilin içinde bulunduğu büyük bir dil ailesidir.

Hint-Avrupa dil ailesinin varlığını ortaya koyan bağlar, çeşitli açılardan yapılan incelemelerle kesinleşmektedir. Ses, biçim, sözdizimi ve özellikle de sözvarlığındaki benzerlikler dikkat çekicidir:

Almanca	Hollandaca	Danca	İsveççe	İngilizce	
stern	ster	stjerne	stjarne	star	“yıldız”
honig	honing	honning	honung	honey	“bal”

Hintçe	Farsça	

ma	mader	“anne”
ek	yek	“bir”
paw	pa	“ayak”

III. Hami-Sami Dil Ailesi: Bu dil ailesi adını Tevrat’ta geçen Nuh Peygamberin iki oğlundan (Ham ve Sam) almaktadır. Yaşayan dillerde Arapça, İbranice, Habeşçe ve Aramca ile ölü dillerden Akadça ve Koptça bu dil ailesi içindedir.

Sami dillerinin en önemli özelliklerinden biri, bu dillerin köklerinin üç ünsüzden kurulmuş olmasıdır. Arapça kök bükümlü dillerin karakteristik örneğidir. İbranice aslında dini bir dildir. Tevrat bu dil ile yazılmıştır. Dini bir dil olarak yüzyıllarca yaşayan İbranice 1948 yılında İsrail’in resmî dili olarak, İsrail’de yapılan dil devrimi yeniden canlandırılmıştır. Habeşçe ise Etiyopya’da konuşulan dildir. Kopt dili ise Eski Mısır’da kullanılmış, Hiyeroglif yazılı belgelerle varlığını göstermiştir. Bugün batı dillerinde yaşıyan *egypte*, *egypt* sözcükleri *kopt* sözcüğünden gelir.

Arapça	İbranice	
salam	şalom	“selam”
kahin	kohen	“kâhin”
himar	hamar	“eşek”

IV. Bantu Dil Ailesi: Afrika’da ve bilhassa Orta ve Güney Afrika’da yerliler tarafından konuşulan diller bu dil ailesine girer. Swaili, Kongo, Mongo, ZuluiGondo gibi dillerden oluşur. Bu grubun en çok tanınan dili aynı zamanda Afrika kıtasının geçer dili olan Swaili dilidir, kesin bir rakam verilmemekle birlikte 50 milyon ile 100 milyon arasından insan tarafından konuşulmaktadır.

V. Çin-Tibet Dil Ailesi: Çince, Tibetçe, Siyamca ve Anamca, Vietnamca dillerini kapsayan dil ailesidir. Çin-Tibet dillerinin en kalabalık grubu olan Çin dilleri, Çin'den başka, Endonezya, Singapur ve Amerika'da da konuşulur. Çince bir milyardan fazla insan tarafından konuşulan dünyanın en büyük dilidir. Kullandıkları yazı ise alfabetik olmayan karakterlerdir ve Japon, Kore ve Vietnam alfabelerinin de kaynağıdır. Tibetçe ise oldukça az konuşura sahiptir. Tibetçeyi yaklaşık altı milyon insan konuşmaktadır.

1.2. Türkçenin Yapısı ve Dünya Dilleri İçindeki Yeri

OKUMA

Dilin iyi kullanılması eksiksiz bir iletişim için gerekli. Kurallara uymadan, sınırlı sayıda sözcükle kendilerini ifade etmeye çalışanların güzel ve etkili konuşamayacağı bir gerçek. İlk başta olayı anlatmaya yeterli gibi görünen bir cümle, üzerinde düşünüldüğünde çok farklı anlamlar taşıyor olabilir. Dilin iyi kullanılması için gerekli olan şeylerden biri okumaktır. İnsanlar okudukça yeni sözcükler tanıyacak, yeni anlamlar öğrenecektir. Öğrenilen her bir anlam ile insanlar yeni bir dünya tanıyacaktır. Çevrenizde dili bütün incelikleri ile kullanan insanlara baktığınızda onların çok kitap okuduğunu göreceksiniz.

1. Doğru ve tam bir iletişimin gerçekleşmesi için ne gerekir?

.....
.....

2. Kimler güzel ve etkili konuşamaz?

.....
.....

3. Okumak insana ne kazandırır?

.....
.....

Her dilin kendine özgü özellikleri vardır. Bu özellikleri dilin en küçük birimi olan seslerde, vurguda, yeni sözcükleri türetmede ve bir cümlenin nasıl dizildiğinde görürüz. Dersimizin bu bölümünde Türkçenin bazı özellikleri üzerinde duracağız.

Türkçe Ural-Altay dil ailesinin Altay kolunda yer alır. Altay kolunda yer alan diğer diller Moğolca ve Mançu-Tunguzcadır. Ancak aynı dil ailesinde yer aldığı için Türkçe ile Moğolca arasında yapı yönünden önemli benzerlikler yer alır. Fakat bu iki dilin konuşurları arasında karşılıklı anlaşılabilirlik oranı yüzde sıfırdır.

Her dilin kendine özgü bazı özellikleri vardır. Şimdi Türkçenin bazı özelliklerine bakalım:

& Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Buna karşılık, söz gelimi Hint-Avrupa dilleri ve Sami diller ise ön takılı dillerdir. Eklemeli dillerde esas olan kelime kökleri ve eklerdir. Ekler tek heceli veya çok hecelidir. Yeni kelimeler ekler ile yapılır.

bilgi sözcüğü, bil fiil köküne gelen –gi eki ile yapılır.

kitaplık sözcüğü kitap sözcüğüne gelen –lık ekiyle yapılır.

Bazen kelimelere gelen ekler yeni kelime yapmaz, kelimeyi zaman ve durum gibi yönlerden tamamlar:

geldiler sözcüğü gel fiil köküne gelen –di (zaman eki) ve –ler (kişi eki) ekleri

çocuklar sözcüğüne çocuk sözcüğüne gelen –lar (çokluk eki) eki

& Türkçe ünlüler yönünden zengin bir dildir.

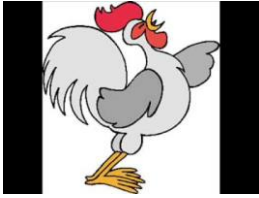
	Düz		<i>Yuvarlak</i>	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a	ı	o	u
İnce	e	i	ö	ü

&. Türkçede ünlü uyumu kuralı vardır. Türkçede ünlü uyumu iki şekilde görülür: Kalınlık-incelik uyumu ve düzlük-yuvarlaklık uyumu.

Kalınlık-incelik uyumu kuralına göre, bir kelimenin ilk hecesi kalın ünlülü ise diğerleri de kalın ünlüdür (yaprak, kalın ...); ilk hecesi ince ünlülü ise diğerleri de ince ünlülü olur (incelik, bilgi...).

Düzlük-yuvarlaklık uyumu kuralına göre ise düz ünlüler, düz ünlüleri takip eder (açık, ikinci vb.), yuvarlak ünlüleri ise, düz geniş veya dar yuvarlaklar takip eder (ocak, üçüncü, kömürlük, vb).

&. Türkçe kelimelerde ilk heceden sonra “o” ve “ö” ünlüleri, bir istisna dışında bulunmaz. Bu istisna da”-yor” şimdiki zaman ekidir. Ayrıca Türkçeye başka dillerden giren horoz, doktor gibi sözcüklerde de ikinci hece “o” bulunabilir.

&. Türkçe sözcüklerde hece başında birden fazla ünsüz yan yana gelmez. Örnek olarak, kral, klasik, stres gibi sözcükleri Türkçede kullanırız, fakat bunlar yabancı kökenli sözcüklerdir.

&.Türkçe cümlelerde öğelerin dizilişi özne (subject-S) – tümleç (object-O) – yüklem (verb-V),yani SOV, şeklindedir:

Çocuk/ oyuncuğunu /bulamadı.

Özne / Tümleç / Yüklem

Dünyadaki dillerin büyük çoğunluğu SVO, yani özne-yüklem-tümleç dilidir. Arapça, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca, Swahili, Tayca, Vietnamca gibi. Türkçe SOV, yani özne-tümleç-yüklem dilidir. Diğer Altay dilleri de bu tiptedir. Ayrıca Çince, Hint, Fars, Ermeni vb Hint-Avrupa dilleri, ölü dillerden Sümerce ve Hititçe ise SOV dilidir. Aşağıdaki örnek Fransızca olarak öge dizilişini göstermektedir.

L'enfant / ne trouve pas / son jouet. (Çocukoyuncağını bulamadı.)

Özne / Yüklem / Tümleç

&. Sıfat ve isim tamlamalarındaki kelime sırası bakımından da dünya dilleri ikiye ayrılarak tasnif edilir. Türkçede sıfat ve tamlayan, yani yardımcı öge önce, asıl öge sonra gelir. Hint-Avrupa dilleriyle Sami dillerde yardımcı öge sondadır. Aşağıda Türkçe ve Farsçadan alınmış iki örnek gösterilmiştir.

yeşil / yolsoğuk / su

sıfatİSİMsıfatİSİM

hane-i / sefid (beyaz ev)

İSİM sıfat

1.2. Türkçenin Tarihi Gelişimi ve Türkçenin Coğrafi Dağılımı

OKUMA

.....

Eski zamanların birinde bir adam hayatın anlamının ne olduğuna kafayı takmış...

Bulduğu hiçbir yanıt ona yeterli gelmemiş ve başkalarına sormaya karar vermiş. Ama aldığı yanıtlar da ona yetmemiş. Fakat mutlaka bir yanıt olmalı diyormuş. Ve dolaşıp herkese bunu sormaya karar vermiş. Köy, kasaba, ülke dolaşmış, ama bir yanıt bulamamış.

Tam umudunu yitirmişken bir köyde konuştuğu insanlar ona:

-Şu karşı ki dağları görüyor musun, orada yaşlı bir bilge yaşar istersen ona git belki o sana aradığın yanıtı verebilir, demişler.

Çok zorlu bir yolculuk sonunda Bilgenin yaşadığı eve ulaşmış adam. Kapıdan içeri girmiş ve bilgeye hayatın anlamının ne olduğunu sormuş. Bilge "Sana bunun yanıtını söylerim, ama önce bir sınavdan geçmen gerekiyor" demiş. Adam kabul etmiş. Bilge bir çay kaşığı vermiş adamın eline ve kaşığın içine de şekilde zeytinyağı doldurmuş.

- Şimdi çık ve bahçede bir tur at, tekrar buraya gel. Yalnız dikkat et, kaşıktaki zeytinyağı eksilmesin, eğer bir damla eksilirse kaybedersin.

Adam, gözü çay kaşığında, bahçeyi turlayıp gelmiş. Bilge bakmış evet demiş "Kaşıқта yağ eksilmemiş, peki bahçe nasıldı?"

Adam şaşkın.

- "Ama ben kaşıktan başka bir yere bakmadım ki!" demiş.

- "Şimdi tekrar bahçeyi dolaş, kaşık yine elinde olacak ama bahçeyi inceleyip gel."

demiş, Bilge...

Adam tekrar bahçeye çıkmış, gördüğü güzelliklerle büyülenmiş, çünkü muhteşem bir bahçedeymiş. Geri geldiğinde bilge adama "Bahçe nasıldı?" diye sormuş. Adam gördüğü güzellikler karşısında büyülendiğini anlatmış. Bilge gülümsemiş "Ama kaşıқта hiç yağ kalmamış." demiş ve eklemiştir:

- Hayat senin bakışınla anlam kazanır. Ya sadece bir noktayı görürsün, hayatın akıp gider, sen farkına varmazsın... Ya da görebileceğin tüm güzelliklerin tam ortasında hayatı yaşarsın, akıp giden zamanın anlam kazanır. Hayatının anlamı senin bakışlarında gizlidir.

1. Yukarıdaki hikâye için en uygun başlık nedir?

.....
...

2. Hikâyenin kahramanı niçin umudunu yitirmek üzereymiş?

.....
...

3. Bilge adamın sözünü ettiği "bahçe" gerçekte neresidir?

.....
.....
...

4. Bu hikâyenin ana fikri nedir?

.....
.....
.....

Dersimizin bu kısmında Türkçenin tarihi devirlerini inceleyeceğiz. Bildiğiniz gibi her dilin tarih boyunca bazı değişimler geçirir. Dilde görülen bu değişimler dillerin dönemlere ayrılmasında önemli bir ölçüttür. Şimdi bu devirleri inceleyelim.

Türkçenin en eski eserleri olan Orhun yazıtları, VIII. yüzyıla aittir. Yazılı eserler takip edebildiğimiz bu dönemden başlayarak Türkçe üç ana döneme ayrılmıştır:

- Eski Türkçe
- Orta Türkçe
- Yeni Türkçe

Eski Türkçe Türkçenin 8. yüzyıl ile 10. yüzyıl arasında devam etmiş ilk yazılı Türkçe metinlerin görüldüğü dönemdir. Bu dönemde ilk olarak Köktürk ve Uygur Devletlerini görüyoruz. Türkçenin tarihi için çok önemli eserler olan Orhun Yazıtları, Köktürkler dönemine aittir. **Tonyukuk, Kültigin ve Bilge Kağan** adlarına dikilen bu eserler Türkçenin ilk önemli eserleridir ve bugün Moğolistan içindedir. Uygurlar Döneminde ise *Altunyaruk*, *Sekiz Yükmek* gibi Budizm ile ilgili önemli eserlerin verildiğini görmekteyiz.

Köktürk Yazıtlarından bir örnek

Orta Türkçe Dönemi Türklerin İslamiyet'i kabul ettikleri Karahanlı Devleti dönemidir. Artık Arap alfabesiyle eserlerin verilmeye başlandığı bu dönemde Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan *Divanulugati't-Türk* ve Yusuf Has Hacib tarafından yazılan *Kutadgu Bilig* gibi çok değerli eserler verilmiştir.

Divanulugati't-Türk

Yeni Türkçe Döneminde ise 13. yüzyılda başlayan Moğol İstilasını sebebiyle Türklerin yaşadıkları Orta Asya'dan Anadolu'ya ve diğer bölgelere göç etmeleri sonucu aynı anda farklı yazı dilleri ortaya çıkmıştır. Türkler Anadolu'ya 11. yüzyıldan itibaren gelmeye başlamış, ancak Moğol İstilasından sonra Türklerin Anadolu'ya göçleri çok artmıştır. Doğuda Çağatay Türkçesi, Batıda ise Osmanlı Türkçesi yayılmıştır. Çağatay Türkçesi yerini Özbek Türkçesine, Osmanlı Türkçesi ise yerini Türkiye Türkçesine bırakmıştır.

Türkçe günümüzde çeşitli lehçeleriyle yoğun olarak Türkiye, Kıbrıs, Özbekistan, İran, Çin, Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kırgızistan'da konuşulmaktadır. Ayrıca, genel nüfus oranına göre, birinci dil olmamakla birlikte, Rusya, Afganistan, Tacikistan, Irak, Suriye, Yunanistan ile göç sebebiyle başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde de konuşulmaktadır.

Türk dilinin lehçelerini genel olarak Bulgar grubu, Oğuz grubu, Uygur grubu, Kıpçak grubu, Sibirya grubu adı altında beş grupta toplamak mümkündür.

1. **Bulgar Grubu:** Bulgarcanın çağdaş lehçesi olan Çuvaşça, Çuvaşistan Muhtar Cumhuriyetinde Çuvaşlar tarafından konuşulan dildir. Çuvaşların yazı dili 19. yüzyılda teşekkül etmiştir. Kiril Alfabesinden geliştirilen Çuvaş Alfabeti kullanılmaktadır.

Çuvaşlar...

2. **Oğuz Grubu:** Oğuz Türkçesinin çağdaş lehçelerini şöyle sıralayabiliriz:

a. Türkiye Türkçesi: Bugün Türkiye dışında Kıbrıs, Bulgaristan, Batı Trakya, Irak ve Suriye başta olmak üzere yaklaşık 80 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Türkiye Türkçesinin yazı dilinde Latin kökenli Türk alfabesi kullanılmaktadır.

b. Gagavuz Türkçesi: Rusya'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olan Moldova'nın güneyinde yaklaşık 200 bin Hristiyan Gagavuz Türkü tarafından konuşulmaktadır. Bunun yanında Ukrayna ve Rusya sınırları içinde de Gagavuz Türkü bulunmaktadır. Şu anda Latin alfabesini kullanmaktadırlar.

Gagavuzlar...

c. Azerbaycan Türkçesi: Azerbaycan Cumhuriyetinde ve İran'ın bir parçası olan Güney Azerbaycan'da konuşulan bir lehçedir. Güney Azerbaycan'da yaklaşık 20 milyon Azerbaycan Türkünün yaşadığı tahmin edilmektedir. Azerbaycan Cumhuriyetinde Latin alfabesi kullanılırken İran sınırları içinde kalan Güney Azerbaycan'da Arap alfabesi kullanılmaktadır.

Azerbaycan Türkleri...

d. Halaç Türkçesi: Orta İran'da Kum şehri civarında yaklaşık 50 köyde yaşayan Halaçların toplam nüfusu 30 bin civarında. Hiçbir devirde yazı diline sahip olmamışlardır.

e. Horasan Türkçesi: İran'ın Horasan bölgesinde yaklaşık bir milyon civarında Horasan Türkünün yaşadığı tahmin edilmektedir. Azerbaycan Türkçesinin etkisi altında bulunduğu için yazı dilleri yoktur.

Horasan Türkleri...

f. Türkmenistan Türkçesi: Orta Asya'da Türkmenistan Cumhuriyetinde yaklaşık üç milyon civarında Türkmen Türkünün konuştuğu lehçedir. Şu anda Latin alfabesini kullanmaktadırlar.

Türkmenler...

3. **Uygur Grubu:** Türk dilinin tarihi lehçelerinden Karahanlıve Çağatay Türkçelerinin devamı olan lehçeler şunlardır:

a. Özbek Türkçesi: Özbekistan'da 23 milyon civarında Özbek Türkünün konuştuğu lehçedir. Bununla beraber Kırgızistan, Afganistan ve Tacikistan'da da toplam 3 milyon civarında Özbek Türkü yaşamaktadır. Latin alfabesine geçiş yönünde bir karar alsalarda uygulanmamıştır, Kiril alfabesi kullanmaktadırlar.

Özbekler...

b. Yeni Uygur Türkçesi: Çin'in Doğu Türkistan, diğer adıyla Şincan bölgesinde yaşayan 25 milyon civarında Uygur Türkünün konuştuğu lehçedir. Yazı dili olarak Yeni Uygur Türkçesinin ses özelliklerine göre yeniden düzenlenmiş Arap alfabesini kullanmaktadırlar.

Uygurlar...

c. Sarı Uygur Türkçesi: Çin'in Gansu eyaletinde 20 bin civarında Sarı Uygur Türkü tarafından konuşulan lehçedir. Yazı dilleri yoktur.

d. Salar Türkçesi: Çin'in Doğu Türkistan bölgesinde 30 bin civarında Salar Türkünün konuştuğu lehçedir. Yazı dilleri yoktur.

4. **Kıpçak Grubu:** Tarihi Kıpçak Türkçesinin çağdaş lehçeleri şunlardır:

a. Karaim Türkçesi: Litvanya, Polonya ve Kırım'da Musevi olan Karaim Türkünün konuştuğu lehçedir. Dini eserlerde İbrani alfabesini din dışı eserlerde ise Latin ve Kiril alfabesini kullanmışlardır.

Karaimler...

b. Karaçay-Balkar Türkçesi: Rusya Federasyonuna bağlı Karaçay-Çerkez Muhtar Cumhuriyetinde 200 bin civarında Karaçay tarafından konuşulan lehçedir. Yine 150 bin civarında Kabardin-Balkar Cumhuriyetinde yaşayan Balkarlarda bu lehçeyi konuşur. Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.

c. Kumuk Türkçesi: Rusya Federasyonuna bağlı Dağıstan Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan 500 bin civarında Kumuk Türkünün konuştuğu lehçedir. Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.

Kumuklar...

d. Tatar Türkçesi: Rusya Federasyonuna bağlı Tataristan Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan 5 milyon civarında Tatar Türkünün konuştuğu lehçedir. Kiril alfabesini kullanmaktadır.

Tatarlar...

e. Başkurt Türkçesi: Rusya Federasyonuna bağlı Başkurdistan Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan 2 milyon civarında Başkurt Türkünün konuştuğu lehçedir. Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.

Başkurtlar...

f. Kazak Türkçesi: Kazakistan Cumhuriyetinde yaşayan 8 milyon civarında Kazak Türkünün konuştuğu lehçedir. Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.

Kazaklar...

g. Karakalpak Türkçesi: Özbekistan Cumhuriyetine bağlı Karakalpak Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan 500 bin civarında Karakalpak Türkünün konuştuğu lehçedir. Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.

h. Nogay Türkçesi: Rusya Federasyonuna bağlı Dağıstan, Karaçay ve Çeçen Muhtar Cumhuriyetlerinde yaşayan 100 bin civarında Nogay Türkünün konuştuğu lehçedir. Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.

Nogaylar...

i. Kırgız Türkçesi: Başta Kırgızistan Cumhuriyeti olmak üzere Özbekistan, Afganistan ve Kazakistan'da yaşayan Kırgızların konuştuğu lehçedir. Kiril alfabesini kullanmaktadırlar. Yaklaşık 7 milyon konuşuru vardır.

Kırgızlar...

5. **Sibirya Grubu:** Günümüzde Sibirya grubunda 5 lehçe bulunmaktadır:

a. Altay Türkçesi: Rusya Federasyonuna bağlı Dağlık Altay Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan 80 bin civarında Altay Türkünün konuştuğu lehçedir. Kiril alfabesi kullanılmaktadır.

b. Hakas Türkçesi: Rusya Federasyonuna bağlı Hakas Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan 80 bin civarındaki Hakas Türkünün konuştuğu lehçedir. Kiril alfabesi kullanılmaktadır.

c. Şor Türkçesi: Hakas Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan 20 bin civarındaki Şor Türklerinin konuştuğu lehçedir. Kiril alfabesi kullanılmaktadır.

d. Tuva Türkçesi: Rusya Federasyonuna bağlı Tuva Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan 250 bin civarındaki Tuva Türklerinin konuştuğu Türkçedir. Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.

Tuvalar...

e. Yakutça: Rusya Federasyonuna bağlı olan Yakut Muhtar Cumhuriyetinde yaşayan Yakutların konuştuğu Yakutçadır. Nüfusları 500 bin civarındadır. Türk kültür dünyasından çok uzakta kaldıkları için diğer Türk lehçelerinden çok farklıdır, çok büyük değişikliklere uğramıştır. Kiril alfabesini kullanmaktadırlar.

Yakutlar...

Görüldüğü gibi Türkçe çok geniş bir coğrafyada çok farklı lehçelerle konuşulmaktadır. Ancak bu lehçeler arasında karşılıklı anlaşılabilirlik oranı değişiklik göstermektedir. Örneğin Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında anlaşılabilirlik oranı yüksek iken Türkçe ile Kazakistan ve Özbekistan Türkçesi arasında bu oran çok düşüktür. Türkçenin lehçeleri arasında en uzak lehçeler Çuvaşça ve Yakutçadır.

Aşağıda bir metnin bazı Türk lehçelerindeki karşılıkları verilmiştir:

Türkiye Türkçesi

Demir Ailesi

Demir ailesi Ankara'da oturuyor.

Ankara, Türkiye'nin başkenti.

Murat Demir ailenin reisi.

O, Ankara Üniversitesi'nde Türkoloji profesörü.

Karısı Gülcan Demir, Türkiye'nin tanınmış şairlerinden.

Gülcan Hanım bu sabah erken kalktı.

Sofrayı hazırladı, aileyi kahvaltıya çağırdı. Kızları Çolpan tıp öğrencisiydi; bugün erkenden imtihana girecekti.

Aşağıda bir metnin bazı Türk lehçelerindeki karşılıkları verilmiştir:

Türkiye Türkçesi

Demir Ailesi

Demir ailesi Ankara'da oturuyor.

Ankara, Türkiye'nin başkenti.

Murat Demir ailenin reisi.

O, Ankara Üniversitesi'nde Türkoloji profesörü.

Karısı Gülcan Demir, Türkiye'nin tanınmış şairlerinden.

Gülcan Hanım bu sabah erken kalktı.

Sofrayı hazırladı, aileyi kahvaltıya çağırdı. Kızları Çolpan tıp öğrencisiydi; bugün erkenden imtihana girecekti.

Azerbaycan Türkçesi

Demir ayılası

Murad Demir ayılasıAnkaradayaşayır.

Ankara Türkiyeninpaytahtıdır.

Murad Demir aila başçısıdır.

O, Ankara UniversitetindeTürkologiyaprofessorudur.

Heyat yoldaşı Gülcan Demir hanımTürkiyenin tanınmış şâirelerindendir.

Gülcan hanım bu seher erken durdu.

Süfranı hazırlayıp aileni seher yemeyinde'vet etti.

Ailenin gızı Çolpan tıbb fakültesinin telebesidir; o bugün seher tezden imtihana gedecekdir.

Özbek Türkçesi

Murat Demirning Ailesi

Murat Demirning ailesi Enkeredeyeşeydi.

EnkereTürkiyeningpaytahtidir.

Murat Demir aileningbaşligı.

U EnkereUniversitetidetürkologiyaprofessoridir.

Rafikası Gülcan Demir Türkiyeningtaniklişâirlerindendir.

Gülcan hanım bugünertelebbarvakıturdi.

Dasturhantüzedi, aile a'zalarininanuşegeçakırdı.

Kızları Çolpan tibinstituningtelebesidir. Bugünbervaktimtihanga kirişi kere kedi.

Kazak Türkçesi

TemirÜyi

TemirüyiAnkaradaturadı.

Ankara Türkiyanınastanası.

Murat Temirüyinin ot ağası.

Ankara Üvniyversitetindetürkitanuvprofessorı.

JoldasıGüljanTemirTürkiyanıntanımal akını.

Güljanapaj bul tanda erte turdı.

Dastarhanezirledi, üy-işin tangı aska şakırdı.

Kızı Şolpanderiger (mediyk) studentedi, bugünantanertenemtihangaketedi.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Birinci cilt s. 1124

KONUŞMA

Aşağıdaki dildeki değişimle ilgili metni okuyunuz. Bu konudaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Dilimiz, konuşma dilimizden çok yazı dilimiz, yıllardan beri, yüzyılı aşkın bir zamandan beri durmadan değişiyor. Değişmesini bir dileyen oldu bir buyuran oldu diye değil, değişmesi gerektiği için, değiştirmek zorunda olduğumuzdan, içimizden duyduğumuz için değişiyor. Elimizdeki dille, dünden kalan dille, istediğimizi söyleyemediğimiz, istediğimiz gibi söyleyemediğimiz için değişiyor. Bu değişme, bir bakıyorsunuz hızlanıyor, çok kimseleri şaşırtacak, başlarını döndürecek kadar hızlanıyor; bir bakıyorsunuz ağırlaşıyor, artık duracak sanıyorsunuz. Ama durmuyor. Durdurmak kimsenin elinde değil; durdurabilsek, çoktan durduracaktık. [Yazarlarımızın](#) çoğu ta başlangıçtan beri, bu değişmeye sinirleniyor, bu değişmeyi istemiyor. Kimi öfkelenip bağıyor. Sonra öfkeleneni de, eğlenip alay edeni de değişmeye uyuyor, dilini değiştiriyor, bir gün önce istemediği yeni dille yazıyor.

Nurullah Ataç

<https://www.youtube.com/watch?v=X2FhzuUcjQY> örneğinde olduğu gibi Türkçenin lehçeleriyle hazırlanmış videoları internet üzerinden izleyiniz / dinleyiniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

II. üniteyi dillerin sınıflandırılması, dil aileleri, Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri ve Türkçenin coğrafyasına ayırdık.

Dillerin biçim ve akrabalık bakımından sınıflandırıldığını, biçim yönünden tek heceli diller, eklemeli diller ve bükümlü diller olmak üzere üçe ayrıldığını öğrendik. Bu sınıflandırmada Türkçe eklemeli diller grubuna girmekteydi. Akrabalık yönünden ise, Ural Altay dilleri, Hint-Avrupa dilleri, Hami-Sami dilleri, Çin-Tibet dilleri ve Bantu dilleri olmak üzere başlıca beş dil ailesinden bahsettik. Bu sınıflandırmada Türkçenin dil aileleri içinde Ural-Altay dil ailesinin Altay kolunda yer aldığını öğrendik.

Türkçenin kendine özgü yapısından ve diğer dillerden ayrılan yönlerini örneklerle açıkladık. Son olarak Türkçenin dünyanın çok geniş bir coğrafyasında birbirinden uzak ve yakın birçok lehçe ile konuşulmakta olduğundan bahsettik ve bu lehçeleri konuşulduğu bölge ve konuşur sayısı ile değerlendirdik. Son olarak bu farklı lehçelerden örnek bir metnin karşılığını paylaştık.

Bölüm Soruları

1) Tek heceli dillerle ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- a) Çince bu grubun en önemli dillerinden biridir.
- b) Bu dillerde tonlama çok önemlidir.
- c) Yeni sözcükler eklerle yapılır.
- d) Bir sözcüğün cümlede yeri değişince anlamı da değişebilir.
- e) Arapça tek heceli diller arasında yer alır.

2) Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgilerden doğru olanlarını (D), yanlış olanlarını (Y) ile işaretleyelim.

Cümleler	Doğru (D)	Yanlış (Y)
Dünya dilleri biçim ve akrabalık açısından sınıflandırılır.		
Türkçe tek heceli dil grubuna girer.		
Bükümlü dillerde sözcükteki ünlüler değişebilir.		
Türkçenin Moğolca ile biçim yönünden birçok benzerliği vardır.		
Türkçe Ural-Altay dil ailesi içinde yer alır.		

3) Türkçe ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır.

- a) Türkçenin en eski metinleri Köktürk Yazıtlarıdır.
- b) Divanulugati't-Türk Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılmıştır.
- c) Eski Türkçe döneminde Köktürkçe ve Uygurca lehçeleri vardır.
- d) Eski Türkçe döneminde Arap alfabesi kullanılmıştır.
- e) Karahanlı Devleti Orta Türkçe dönemindedir.

- 4) Aşağıdaki sözcüklerin hangisinde birden fazla ek kullanılmıştır?
- a) Kitaplık
 - b) Ayakkabı
 - c) Silgi
 - d) Yol
 - e) Sevgiler
- 5) Aşağıdaki sözcüklerden hangisi kalınlık-incelik uyumuna uymaz?
- a) Yürüyor
 - b) Oyun
 - c) Ağaç
 - d) Güzel
 - e) Belge
- 6) “Türkçede sıfatlar isimlerden önce gelerek onları niteler.” Buna göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde sıfat bulunur.
- a) Derslerine yeterince çalışmadın.
 - b) Yapacaklarımı küçük deftere yazdım.
 - c) Günlerce yağmur yağmadı.
 - d) Otobüse binerek yanına geldim.
 - e) Bulutlar gökyüzünü kapladı.
- 7) Aşağıdaki dillerden hangisi farklı bir dil ailesine aittir.
- a) Almanca
 - b) İngilizce
 - c) Hintçe
 - d) Farsça
 - e) Arapça

- 8) Dil aileleri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
- a) Bantu dil ailesi Afrika kıtasında yaygındır.
 - b) İbranice Hami-Sami dil ailesindedir.
 - c) Fince Ural-Altay dil ailesindedir.
 - d) Fransızca, Portekizce Slav dilleridir.
 - e) Çince ve Tibetçe aynı dil ailesindedir.
- 9) Türkiye Türkçesine en yakın lehçe hangisidir?
- a) Özbek Türkçesi
 - b) Azerbaycan Türkçesi
 - c) Kırgız Türkçesi
 - d) Türkmen Türkçesi
 - e) Kazak Türkçesi
- 10) Türkçenin konuşulduğu coğrafya ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
- a) Türkiye Türkçesi Türkçenin lehçeleri içinde en çok konuşuru olanıdır.
 - b) Çuvaşça ve Yakutça Türkçenin en uzak lehçesidir.
 - c) Türkçenin bütün lehçelerini konuşanlar birbirini rahatlıkla anlar.
 - d) Türkiye Türkçesi Oğuz grubunda yer alır.
 - e) Türkçe Asya'dan Avrupa'ya çok geniş bir coğrafyada konuşulur.

Cevaplar

1)e 2)d, y, d, d, d, 3)d, 4)e, 5)a, 6)b, 7)e, 8)d, 9)b, 10)c

3. TÜRKCENİN SÖZ VARLIĞI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 3.1. Söz varlığının tanımı
- 3.2. Gerçek anlam ve mecaz anlam
- 3.3. Deyimler
- 3.4. Atasözleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Söz varlığı ne demektir?
- 2) Söz varlığının zenginliğini gösteren unsurlar nelerdir?
- 3) Türkçenin söz varlığı ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
- 4) Gerçek anlam ne demektir?
- 5) Mecaz anlam ne demektir? Nasıl kullanılır?
- 6) Deyim nedir?
- 7) Atasözü nedir?
- 8) Deyim ve atasözünü birbirinden ayıran unsurlar hangileridir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Dil Becerisi Kazanımları	Kazanımın Nasıl Elde Edileceği veya Geliştirileceği
<p>Söz varlığının tanımı</p> <p>Gerçek anlam ve mecaz anlam</p> <p>Deyimler</p> <p>Atasözleri</p>	<p>Gerçek anlamı ve mecaz anlamı bilir.</p> <p>Türkçenin mecazlı yapısını fark eder.</p> <p>Deyim ve atasözlerini tanımlar.</p> <p>Deyim ve atasözlerinin farklarını ayırt eder.</p> <p>Bir metinde kullanılan deyim ve atasözlerinin anlamını ayırt eder.</p>	<p>DİNLEME</p> <p>1. Dinlediği metinlerin ana hatlarını ve konusunu anlar.</p> <p>2. Konuşmalardaki soyut ve somut kullanımlar ile alana yönelik terim ve kalıpları anlar.</p> <p>OKUMA</p> <p>1. Okuduğu metinde geçen temel kelime ve kavramların anlamını tahmin eder.</p> <p>2. İlgi veya uzmanlık alanına giren metinleri ayrıntılarıyla anlayabilir.</p> <p>YAZMA</p> <p>1. Yaşadığı olay veya deneyimlerle ilgili metinler yazabilir.</p> <p>KONUŞMA</p> <p>1. Konuşmasında temel duyguları ifade edebilir, bu duyguları yansıtan kişiye uygun karşılıklar verebilir.</p>	<p>Beyin fırtınası</p> <p>Bilgisayar destekli öğrenme</p> <p>İnternet tabanlı öğrenme</p>

Anahtar Kavramlar

- Söz varlığı
- Söz varlığının unsurları
- Gerçek anlam
- Mecaz anlam
- Deyim
- Atasözü

Giriş

Bu bölümde söz varlığının tanımı ve bir dilin zenginliğini gösteren gerçek anlam, mecaz anlam, deyimler ve atasözleri Türk dili ile ilişkilendirilerek ele alınacaktır. Ayrıca konuların pekiştirilmesini sağlamak amacıyla metin işleme örnekleri sunulacaktır.

HAZIRLIK

**heyecana
kapılmak**

(1)

buz kesmek

(2)

**içi
parçalanmak**

(3)

**öfkeye
kapılmak**

(4)

**eli kalem
tutmak**

(5)

**defteri
kapatmak**

(6)

1. Yukarıda verilen görselleri uygun ifadeler ile örnekteki gibi eşleştiriniz. Sizce bu deyimler hangi durumlar karşısında kullanılıyor olabilir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

2. Sizin dilinizde görsellerdeki durumlara uygun kullanılan deyim ve atasözlerine örnekler veriniz. Bu ifadelerin Türkçe karşılıklarını yazınız.

.....
.....

Söz varlığı bakımından bir dile zengin demek için bazı unsurlara bakarız. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: deyim ve atasözleri gibi kalıplaşmış ifadeler, mecaz anlatım, bir kelime ile aynı anlama gelebilecek farklı kelimeler (eş anlamlılık), bir kelimenin birden fazla yüklendiği farklı anlamlar (çok anlamlılık), yeni kelime türetme gücü, söz sanatları (Aksan, 2000).

Şimdi yukarıda sıraladığımız bu maddelerin ne anlama geldiğini örneklerle inceleyelim:

Türkçedeki “*tutmak*” kelimesini ele alalım. Bu kelimenin Türkçe Sözlük (2005)’te açıklanmış 50 anlamı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bu kelime ile oluşturulmuş deyim ve atasözü örnekleri de sunulmuştur. Bir kelimenin bünyesinde bu kadar anlamı barındırması çok anlamlılık olarak ifade edilmektedir. Çok anlamlı kelimeler, birden fazla kavramı karşılama özelliği gösteren dilsel yapılardır.

tutmak: 1. Elde bulundurmak, ele almak. Elindeki poşetleri sıkı sıkı tutmuştu.

2. Ele geçirmek, yakalamak. Ebe, koşan çocuklardan birini tuttu.

3. Avlamak. Bütün gün balık tuttuk.

46. Biriktirmek, tasarruf etmek. Maaşının yarısını bankada tutuyordu.

tuttuğu dal elinde kalmak: Dayandığı, güvendiği kimse veya şey önemini yitirerek işe yaramaz duruma gelmek.

tuttuğunu koparmak: Becerikli olmak, giriştiği her işte başarılı olmak.

(Türkçe Sözlük, 2005: 2012-2013)

Çok anlamlılıktan sonra eş anlamlılık için de bir örnek yapalım. Eş anlamlılık genellikle bir dile başka dilden girmiş kelimelerle sağlanmaktadır. Türkçe kendi içerisinde de eş anlama sahip kelimeler barındırmasıyla Dünya üzerindeki nadir dillerden biri olma özelliğine sahiptir. Aşağıdaki örneği hep birlikte inceleyelim. Sonra da siz, Türkçede bildiğiniz eş anlamlı kelimelere örnekler yazınız.

(8)

Aniden yola çocuklar fırladı.

Ansızın yola çocuklar fırladı.

Birden yola çocuklar fırladı.

aniden

birden

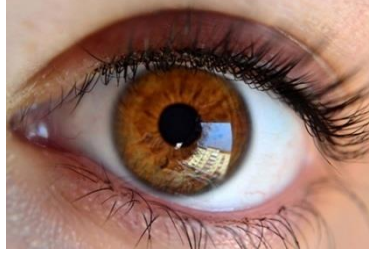
ansızın

.....

.....

.....

.....

göz

(9)

göz-lük

(10)

Söz varlığının zenginliğini gösteren unsurlardan biri de dilin türetme gücüdür. Türkçede bir kelime kökünden birçok kelime türeyebilmektedir. Bu konudaki en

yaygın örneklerden biri “göz” kelimesidir.

göz-lük-çü

(11)

göz-lük-çü-lük

(12)

Türkçe söz varlığı açısından oldukça zengin bir dil. Bunu nereden mi biliyoruz? İşte size Türkçenin zengin bir dil olduğunu gösteren kanıtlar:

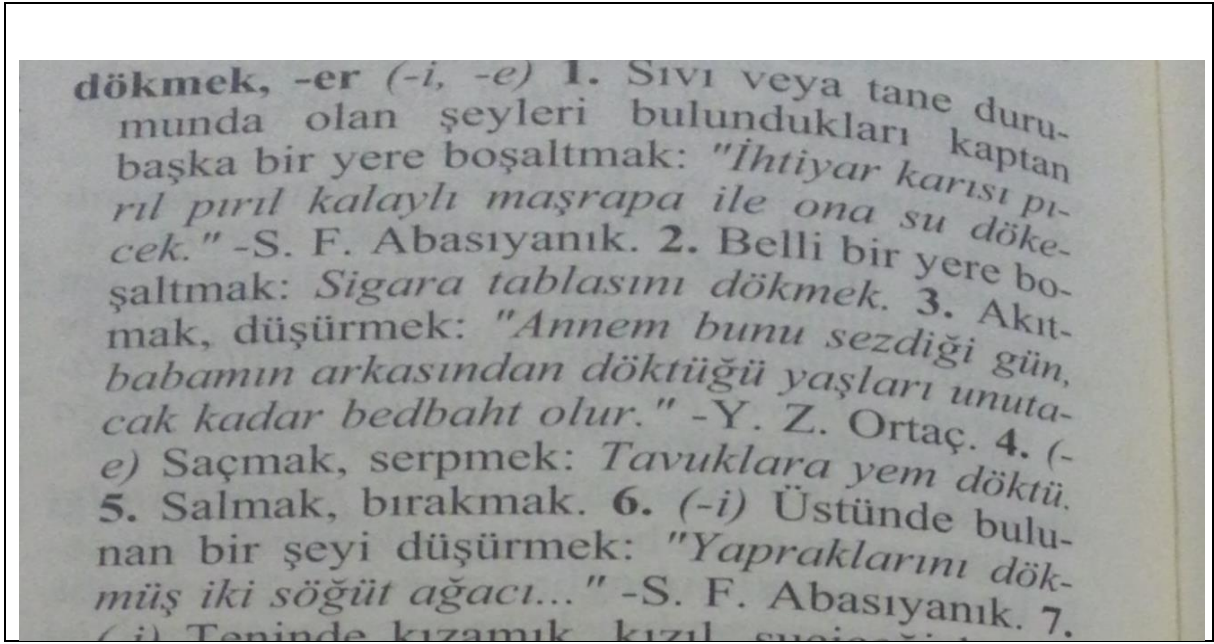
BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

1. Türkiye Türkçesi bugün 100.000 dolayında bir sözcük varlığına sahiptir.
2. Söz varlığına katkı sağlayan ikilemeler bakımından Türkçe geniş bir kullanım sahasına sahiptir.
3. Türkçe, deyim varlığının genişliğiyle çok ileri bir anlatım gücüne sahiptir.
4. Atasözleri, gerçekleri kısa ve güçlü bir anlatımla, çok özgün bir biçimde söze dönüştürür.
5. Kalıp sözler ya da ilişki sözleri, başka dillerden çok daha büyük bir zenginlik göstermektedir.
6. Türkçe, tarihi bakımından köklü dillerin başında gelmektedir.
7. Konuşulduğu coğrafya bakımından pek çok zenginliği ve çeşitliliği barındıran anlatım farklılıkları mevcuttur.
8. Renk, akrabalık, ilişki, doldurma sözler gibi bir dilin söz varlığı hakkında bilgi veren unsurların fazlalığı da Türkçenin söz varlığının ne kadar derin olduğunu bir göstergesidir (Aksan, 2002; 1998).

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenler için Türkçenin kullanım alanları hakkında bilgi sahibi olmak, günlük hayata bu zenginliği taşıyabilmek, anlamlandırmak iletişimin devam etmesi için oldukça önemlidir. Diğer dillerde olduğu gibi Türkçede de bir kelime bünyesine zamanla yeni anlamlar katarak genişlemekte ya da yüklendiği anlamaların bir kısmını bırakarak daralmaktadır. Bu noktada kelimenin üstlendiği anlamın gerçek mi mecaz mı olduğunu ayırt etmek gerekmektedir. Bu ayırım, anlama ve anlatma becerilerinin kullanımında, hedef dilin kullanımında gerekli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

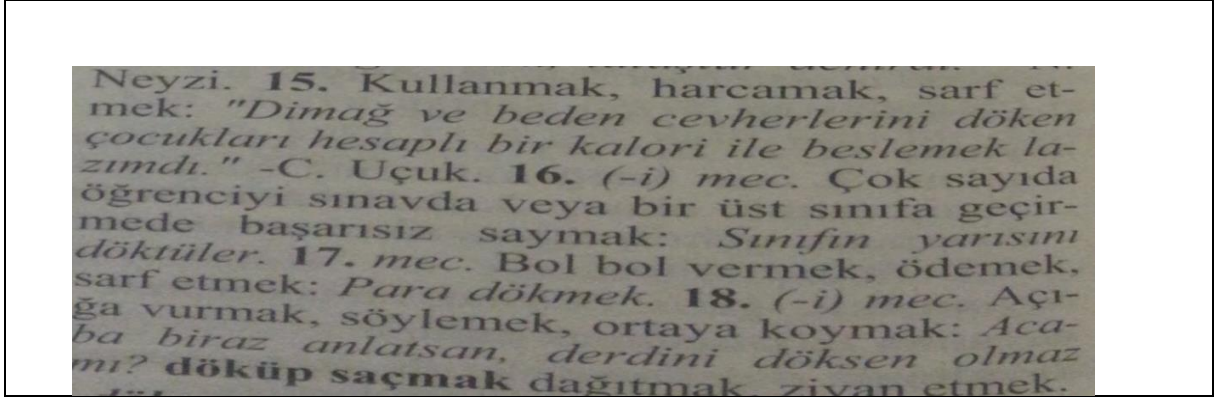
3.2. Gerçek Anlam ve Mecaz Anlam

Gerçek anlam, bir kelimenin akla gelen ilk anlamıdır. Başka bir ifadeyle kelimenin sözlükte yer alan ilk anlamına gerçek anlam denir.

Yukarıda “**dökmek**” kelimesinin gerçek anlamının ne olduğu ve bu anlamda nasıl kullanıldığı gösterilmiştir. Gerçek anlamın yanı sıra kelimenin kullanımına ilişkin kazandığı bir de mecaz anlamı olabilir.

Mecaz anlam bir kelimenin gerçek anlamından uzaklaşarak kazandığı yeni anlama ya da anlamlara denir. Kelimenin kazandığı yeni anlam genellikle soyut nitelik taşımaktadır.

“dökmek” kelimesinden hareketle bu sefer kelimenin kazandığı mecaz anlamlar örneklendirilmiştir. Görüldüğü gibi Türkçenin söz varlığı zenginliğinin en büyük göstergelerinden biri tek kelimenin onlarca kavramı hem gerçek hem de mecaz anlamda karşılayabilecek güce sahip olmasıdır.

Aşağıda bazı kelimelerin hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanım örnekleri verilmektedir. Birlikte inceleyelim:

Kelime	Görsel	Gerçek anlam için örnek cümle	Mecaz anlam için örnek cümle
kırıl-	 (13)	Masanın üzerinde duran bardak durduğu yerde kırıldı.	Söylediği sözlere çok kırılmıştı.
perde	 (14)	Pencerenin perdelerini sabah aralamıştı.	Amcamın sözleri, gözlerimdeki perdenin kalmasını sağladı.
yan-	 (15)	Ormanlık alanda çıkan yangın sonucunda yüz ağaç yandı.	Filmin başlama saatine geç kaldığımız için sinema biletlerimiz yandı.

dolap

(16)

Evden çıkarken dolabın kapağını açık unutmuş.

Bu işte bir dolap dönüyor ya, dur bakalım!

Siz de aşağıdaki kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarını tahmin ediniz. Tahminlerinizi Türkçe Sözlük'ten kontrol ediniz. Daha sonra bu kelimelerle cümleler oluşturunuz.

Kelime	Gerçek anlam için cümle	Mecaz anlam için cümle
temiz		
eri-		
bat-		
koku		

3.3. Deyimler

Aşağıdaki ifadelerin hangi durumlarda söylendiğini tahmin edelim.

Denizden çıkmış balığa dönmek

Balıklama atlamak

Örümcek bağlamak

(Çevik, 2011)

Deyim Nedir?

Deyimler, bir milletin, özelliklerini gösteren dil kalıplarıdır. Bir dile canlılık, çekicilik ve anlatım gücü katan deyimler, her millet için en önemli dil hazinelerinden biridir. Deyim, belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün mecaz anlamda kullanılmasıyla oluşan sözdür (Aksan, 2000: 35). Peki, bir kelime ya da kelime grubunun deyim olduğunu nasıl anlarız? Haydi, birlikte inceleyelim deyimlerin özelliklerini:

1. Deyimler, kalıplaşmış sözlerdir. Bir kelime başka bir kelime ile değiştirilemez ya da deyimdeki kelimelerin sıralaması bozulamaz. Örneğin; ayıkla pirincin taşını (çok karışık bir işin nasıl çözüleceğini bilememek) deyimini ayıkla bulgurun taşını şeklinde söylenemez.

2. Deyimler de atasözleri gibi kısa ve özlüdür: Atı alan Üsküdar'ı geçti (Fırsatların elden kaçması ve yapacak bir şeyin kalmaması), hem suçlu hem güçlü (suçlu kendisi olduğu hâlde karşısındakini suçlayan).

3. Deyimler şekil bakımından üçe ayrılır. Bunlardan birincisi, ek almış kelime biçimindeki deyimlerdir. Örneğin; sözlü, evlenmeye söz vermiş kişi demektir. İkincisi kelime grubu hâlindeki deyimlerdir: ağır başlı (davranışları ölçülü, olgun), kaşla göz arasında (kimseye fark ettirmeden çok kısa bir sürede), suya sabuna dokunmadan (sakıncalı konularla ilgilenmemek, bunlar hakkında konuşmamak) gibi. Üçüncüsü ise cümle şeklindeki deyimlerdir: İncir çekirdeğini dolduramaz (bir problemin önemsiz olduğunu vurgulamak için kullanılır), dostlar alışverişte görsün (iş yapıyor gibi görünmek).

4. Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır, ders verme amacıyla söylenmez. Deyimi atasözünden ayıran en temel özellik de budur: armut piş ağzıma düş (Çaba sarf etmeden isteklerine ulaşmak isteyen insanlar için kullanılır.).

5. Deyimlerin amacı, bir kavramı hoş bir anlatımla belirtmektir: ağzı kulaklarına varmak (çok sevinmek).

6. Deyimlerin çoğu gerçek anlamlarından ayrı bir kavram belirtir: Devede kulak (çok önemsiz, küçük bir şey), ömür törpüsü (kişiye çok sıkıntı veren kimse)(Aksoy, 1998: 38-41).

Türkçenin deyimler bakımından zengin olması, Türk milletinin hayatı algılayışının, dünyaya bakış tarzının ne kadar çeşitli olduğunu göstermektedir. Toplumun kültürünün manevi parçacıklarından biri olan deyimler, toplumun felsefesini yansıtan özlü sözler olarak hem anlatıma zenginlik katması hem de kültürün unsurlarını geçmişten bugüne taşıması bakımından önemlidir (Özbay ve Melanlıoğlu, 2009: 10). Söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturan deyimler, bir dilin çeşitli özelliklerini yansıttığı gibi hedef dilin istenen düzeyde öğrenilmesi için bilinmesi gerekli olan sözlere; dil bilgisiyle, sözcükleriyle bir dil iyice öğrenilmiş olsa bile o dilin deyimleri öğrenilmedikçe dile hâkimiyetten söz edilemez (Güneş, 2009; Aksan, 2000: 82). Çünkü günlük kullanımda kalıp ifadelerle özellikle de deyimlere çok fazla yer vermekteyiz. Dolayısıyla Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen biri, deyimleri iyi kullandığında insanlarla çok daha rahat iletişim kurabilecektir.

Yabancı dilde deyim bilgisinin öğrenenler açısından psikolojik bir boyutu da vardır. Ana dili konuşurları, gündelik konuşmalarında dahi deyim kullanır, bu dili yabancı dil olarak öğrenenler ise kullanılan deyimleri her zaman anlamayabilir, anlamadıklarında da kaygı yaşayabilirler. Bazı durumlarda deyimlerin yanlış anlaşılmasının çeşitli problemlere neden olabileceği de unutulmamalıdır.

Deyimlerin nasıl ortaya çıktığını biliyor musunuz? İsterseniz deyimlerden birinin ortaya çıkışıyla ilgili bir hikâye okuyalım.

OKUMA

PABUCU DAMA ATILMAK

Osmanlı döneminde esnaf ve sanatkârların bağlı bulunduğu teşkilat, ticaretin yanında sosyal hayatı da düzene sokuyordu.

Kusurlu malın, malzemedен çalmanın ve kalitesiz işin önüne geçmek için de ilginç bir önlem alınmıştı. Bir ayakkabı aldınız veya tamir ettirdiniz ama kusurlu çıktı diyelim. Böyle durumlarda heyet, şikâyeti ve sanatkârı dinliyor. Eğer şikâyet eden gerçekten haklıysa o ayakkabıların bedeli şikâyetçiye ödeniyordu.

Ayakkabılar da ibret-i âlem olsun diye ayakkabıyı imal edenin çatısına atılıyordu. Gelen geçen de buna bakıp kimin iyi kimin kötü ayakkabı tamir ettiğini biliyordu.

Böylece pabuçları dama atılan ayakkabıcı maddi kazançtan mahrum olarak gerçekten pabucu dama atılmış bir esnaf oluyordu.

(<http://1ogreten.blogcu.com/deyimler-ve-hikayeleri/4545954>)

1. İşaretleyelim.

	D	Y
Deyimin ortaya çıkması, esnaflık ile ilgilidir.	X	
Geçmişte işini düzgün yapmayanlar anlayışla karşılanırdı.		
İyi ayakkabı üretmeyen ayakkabıcılar, herkes tarafından biliniyordu.		
Esnafın kötü mal üretmesini önlemek için birtakım önlemler alınıyordu.		
Kötü ayakkabılar, ihtiyacı olan insanlara dağıtılıyordu.		

2. Kelimeleri tahmin edelim, öğrenelim, kullanalım.

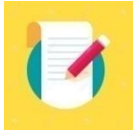
Kelime	Metinden hareketle kelimenin anlamına yönelik tahminim	Sözlük anlamı	Cümle İçinde Kullanımı
teşkilat			
düzene sokmak			
Kusurlu			
ibret-i âlem			
imal etmek			
Dam			

3. Belirleyelim.

Okuduğum	bu	metinde
.....		
.....		
.....		
.....		
anlatılmaktadır.		

Okuduğunuz metnin konusuyla aşağıdaki ifadelerden hangisi/hangileri eşleşmektedir? İşaretleyiniz.

- I. Eskiden elbise dikmeyi çok seviyordum ama artık ilgimi çekmiyor.
- II. Dokunmatik telefonlar çıktıktan sonra tuşlu telefonlara olan ilgi azaldı.
- III. Esnaflara karşı olan güvensizlik insanların internet alışveriş yapma oranını artırdı.
- IV. Kütüphanedeki kitaplar, okunmak için ilgili okurları bekliyor.
- V. Ayakkabı, ilk olarak Romalılar tarafından kullanılmaya başlandı.
- V. Oysa en son çıkan kitabında insana yüklenen sorumluluktan bahsediyordu.
- VI. İnsanları utandırarak doğru davranışlar kazanmaları sağlanabilir.

YAZMA

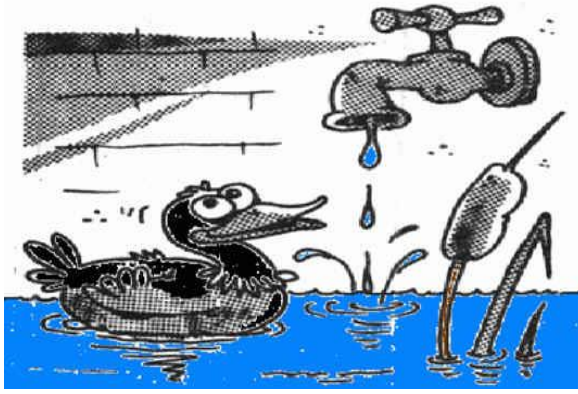
Siz de yukarıdaki gibi bir deyimın hikyesini öğrenip yazınız. Yazınızı, arkadaşlarınızla paylaşınız.

<p>Hikyesini bulduğum deyim:</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
--

.....
.....
.....
.....

3.4. Atasözleri

Sizce aşağıdaki karikatürde ifade edilen atasözleri hangileri olabilir? Tahmin edelim!

(17 ve 18)

Görsellerde görüldüğü gibi bazen pek çok cümle ile anlatabileceğimiz ifadeleri tek bir deyim ya da atasözü ile anlatabiliriz. Deyimin ne olduğunu öğrendik. Şimdi sırada atasözleri var. Bakalım atasözü ne demekmiş?

OKUMA

ATASÖZLERİ

Her dilin kendine özgü atasözleri vardır. Sosyoloji, psikoloji, felsefe, tarih, ahlak, folklor... gibi birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer olan bu millî varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır.

Atasözlerinin başlıca özelliklerini sıralamak zor bir şey değildir. Ama kimi zaman gökkuşağının yan yana bulunan iki rengi arasında olduğu gibi atasözleri ve deyimler de birbiriyle iç içe girer. Atasözleri, atalarımızın uzun deneyimlerine dayanan yargılarının genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak kalıplaşmasıyla oluşmuş özlü sözlerdir.

Geniş halk topluluklarının yüzyıllar boyunca yaşadıklarından elde edilen tecrübelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Bir milletin ortak düşünce, inanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun

doğruluğu, herkesçe kabul edilir. İşte bu atasözlerinin birtakım özellikleri vardır. O özellikleri birer birer gözden geçirelim:

1. Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir: Bir atasözünde sözcükler değiştirilip başka sözcükler konulamayacağı gibi atasözündeki sözcüklerin yerleri de değiştirilemez veya eksiltilemez. Örneğin; “Derdini saklayan derman bulamaz.” (Sıkıntılarını paylaşmayan kişi, onları çözmekte zorlanır.) atasözünde **derman** yerine **ilaç** getiremeyiz.

2. Atasözleri kısa ve özündür. Az sözcükler çok şey anlatır: Dikensiz gül olmaz (Her güzelliğin bir de olumsuz tarafı vardır.).

3. Atasözlerinin çoğu bir ya da iki cümledir. Daha uzun olanları azdır: Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar (İnsanlar arasında paylaşım olmazsa problem çıkar.).

4. Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır, kork aprilin beşinden öküzü ayırır eşinden gibi zor doğa şartları karşısında söylenen atasözleri de vardır. Bunlar insanların bu dönemlerde tedbir alması gerektiğini gösterir.

5. Doğrudan doğruya öğüt veren atasözleri: Ayağını yorganına göre uzat (Bütçene göre harcama yap.).

6. Adet ve gelenekler hakkında bilgi veren atasözleri: Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var, dost başa düşman ayağa bakar.

Her milletin atasözleri, kendi varlığının ve benliğinin aynasıdır. Atasözlerinde bir milletin düşüncesi, yaşayışı, inanışı ve gelenekleri görülür. Atasözleri milletlerin zekâlarındaki keskinliğin, hayallerindeki genişliğin, duygularındaki inceliğin en güzel örnekleridir. Böylece her atasözü kendi milletinin damgasını taşır. Ayrıca birçok millet tarafından ortak kullanılan atasözleri de vardır.

(Ömer Asım Aksoy, Atasözleri Deyimler, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1962, TDK Yayınları: 217, 1988)

1. Cevaplayalım

1. Atasözü ve deyimler, neden çok önemli dil yapıları olarak görülmektedir?

.....
.....

2. Atasözü okuduğunuz metinde nasıl tanımlanmaktadır?

.....
.....

3. Atasözü ve deyimlerin ortak özellikleri nelerdir?

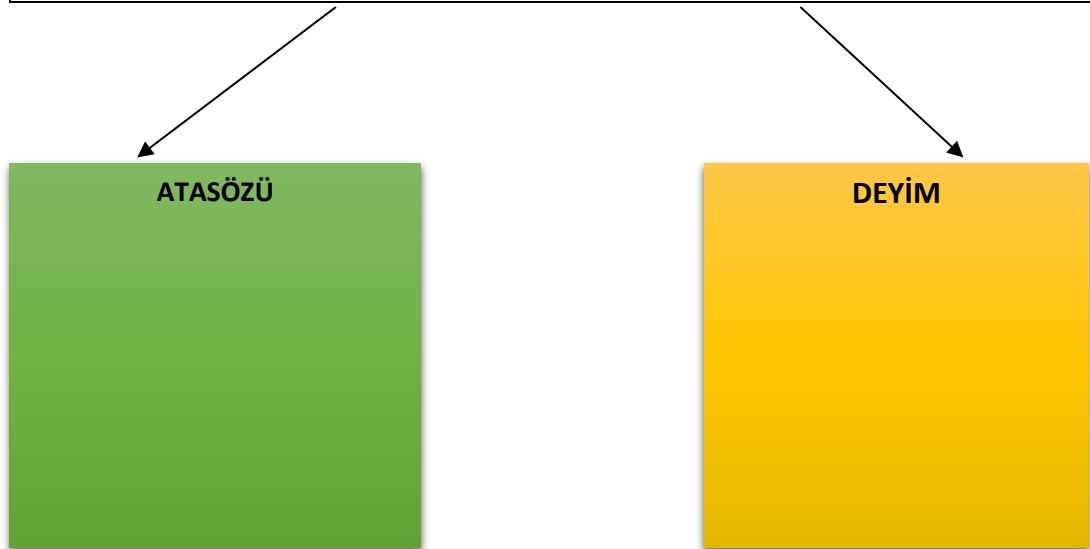
.....
.....
4. Deyimi, atasözünden ayıran temel fark nedir?

.....
.....
5. Konuşurken ya da yazarken atasözü ile deyimlerden faydalanmanın başlıca gerekçesi nedir? Örnek vererek açıklayınız.

3. Fark edelim, gruplayalım.

Aşağıdaki kutuda atasözleri ve deyimler karışık olarak verilmiştir. Kutudaki ifadeleri uygun boşluklara yazınız.

adam iş başında belli olur, göz kulak olmak, ağız sulanmak, burnunun dikine gitmek, sakla samanı gelir zamanı, kulakları çınlamak, can boğazdan gelir, boğazı düğümlenmek, elleri tutmamak, kolu kanadı kırılmak, hamama giren terler, havalara uçmak, acıkan doymam, susayan kanmam sanır, hatır için çığ tavuk yenir, tavşan dağa küsmüş dağın haberi olmamış

DİNLEME

Aşağıdaki şarkıyı <https://www.youtube.com/watch?v=0ovxKYAfMVA> adresinden dinleyiniz. Şarkıda geçen atasözü ve deyimleri seçerek dinleyiniz.

KAZMA

Selam büyükler merhaba çocuklar
Bu akşam size yeni bir öyküm var
Dilim sürçerse kusura bakmayın
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var

Diyeceğim o ki kişi yetinmeli
Yaşam dediğin kısacık bir çizgi
Namus şeref onur hepsi güzel ama
En önemlisi helal alın teri

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür dersin
Kaz gelen yerden tavuğu esirgemezsen
Bu kafayla bir baltaya sap olamazsın ama
Gün gelir sapın ucuna olursun kazma

En güzel pilav Dimyat'ta pişer
Yanında hoşaf ne güzel gider
Sen yan gelip yatar karnın guruldarken
Evdeki bulgur herkese yeter

Şam ipeğinden urba giysen bile
Zemzem suyuyla yıkansan bile
Dünya ahret bir keyif sürmek için
Mutlak dökmeli helal alın teri

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür dersin
Kaz gelen yerden tavuğu esirgemezsen
Bu kafayla bir baltaya sap olamazsın ama
Gün gelir sapın ucuna olursun kazma

İnsanın bir kez ters gitmesin işi
Muhallebi yerken kırılır dişi
Kazma olmaya özenmeyin dostlar
Alın teriyle kazanan en mutlu kişi

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür dersin

Kaz gelen yerden tavuğu esirgemezsen
Bu kafayla bir baltaya sap olamazsın ama
Gün gelir sapın ucuna olursun kazma

Bariş Manço

1. Bulalım.

Ağıdaki deyim ve atasözlerinden şarkı içinde geçenleri işaretleyiniz.

1. Kalp kırmak
2. Küplere binmek
3. Kusura bakmamak
4. İpe un sermek
5. Dili sürçmek
6. Yüreği sızlamak
7. Yan gelip yatmak
8. Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez
9. Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.
10. Ateşe körükle gitmek
11. Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak

2. Eşleştirelim.

Aşağıda verilen kalıp ifadeler ile anlamlarını eşleştiriniz. Daha sonra içerisinden seçtiğiniz üç deyim ya da atasözünü cümle içerisinde kullanınız.

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür	En basit işlerde bile problemlerle karşılaşmak.
Yan gelip yatmak	Daha iyisini elde etmek, kazanmak için elindekileri yitirmek.
Dili sürçmek	Konuşurken kimi sözcükleri yanlış söylemek.
Bir baltaya sap olamamak	İş güç sahibi olmamak, bir şeyle uğraşmamak.
Ters giderse insanın işi muhallebi yerken kırılır disisi	Aynı şey kişinin kendinde bulunmasına rağmen bir başkasında bulunanın daha değerli görmek.
Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak	Hiçbir iş yapmayarak keyfine bakmak.

Seçtiğim atasözü/deyim: Benim cümlem:

Benim cümlem:

1.

2.

3.

KONUŞMA

Duygu hallerini ifade eden görseller ile uygun kelimeleri eşleştiriniz. Daha sonra görsellerden biriyle ilgili deneyimlerinizi içeren bir konuşma hazırlayınız. Hazırladığımız konuşmayı atasözü ve deyimlerle zenginleştirerek arkadaşlarınızla paylaşınız.

kaygılı

(19)

öfkeli

(20)

heyecanlı

(21)

şaşkın

(22)

mutlu

Seçtiğim duygu:

Konuşma metnim:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

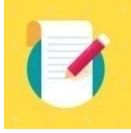
.....

.....

.....

.....

.....

YAZMA

Aşağıda yarım bırakılan hikâyenin devamını uygun deyim ve atasözlerini kullanarak tamamlayınız.

DOĞUM GÜNÜM

Sabah uyandığında içi kıpır kıpırdı. Çünkü bugün doğum günüydü. Kalbi yerinden fırlayacak gibi atıyor, heyecanına hâkim olamıyordu. Acaba bugün onu neler bekliyordu? Ailesi, arkadaşları onun için nasıl bir sürpriz hazırlıyordu. Oldum olası sürprizleri severdi. Gözlerini yerinden fırlatacak, havalara uçuracak sürprizler beklediğini kendine itiraf etmekte zorlanıyordu fakat tam olarak istediği buydu.

Yataktan derin bir nefes alarak kalktı ve mutfağa, annesinin yanına gitmeye karar verdi. Günün detaylarıyla ilgili ondan bir şeyler öğrenmeyi umut ediyordu. Annesinin doğum gününü unutacak hâli yoktu ya!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bu Bölümde Neler Öğrendik Özeti

Söz varlığı, bir dilin sözcüklerinin yanı sıra atasözü, deyim gibi kalıp ifadeler ile terim ve çeşitli anlatım biçimlerinin oluşturduğu unsurların bütünüdür. Her dilin söz varlığı o dilin iletişim gücünü gösterir. Aynı zamanda bir dilin gelişmişlik ölçütlerinin başında da onun söz varlığı ve kavramlaştırma gücü gelir. Bu nedenle söz varlığı sadece bir kelime yığını olarak düşünülmemelidir. Çünkü söz varlığı, o dili konuşan toplumun maddi ve manevi kültürü hakkında bilgi vererek toplumun dünyayı algılayış biçimi hakkında bilgi verir.

Söz varlığı içerisinde anlatımı zenginleştiren ve dilin anlatım gücünü gösteren kullanımlar vardır. Bu kullanımlar genellikle kelimenin sözlük yani gerçek anlamından sıyrılarak kazandığı soyut anlamla yapılır. Kelimenin kazandığı soyut anlam, o kelimenin mecaz anlamı olarak adlandırılır. Mecaz anlatım özellikle deyim ve atasözlerinde oldukça yaygın bir şekilde kullanılır.

Deyim, anlatıma akıcılık, güzellik ve kıvraklık kazandırmak için tarihi süzgeçten geçerek birden çok sözcüğün genellikle sözlük anlamlarından sıyrılıp bir araya gelmesinden oluşan kalıplaşmış söz topluluğu olarak tanımlanabilir. Hem konuşma hem de yazı dilinde anlatımı zenginleştirmek için sık sık kullanılan deyimler, kalıplaşmış ifadelerdir ve söz öbeği içinde kelimelerin yerleri değiştirilemez. Deyimler ile anlatılmak istenen kısa ve öz bir şekilde iletilir.

Toplumun tarih içindeki gözlem ve deneyimlere dayanan yargılarını kural ya da öğüt olarak veren özlü sözlere, atasözü denir. Atasözleri de deyimler gibi dilin kalıplaşmış ifadelerinden biridir. Yol gösterici nitelikte olan atasözleri yapı bakımından genellikle cümle şeklindedir. Her milletin kendine özgü atasözleri olduğu gibi, milletlerce ortak kullanılan atasözleri de mevcuttur.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıdakilerden hangisi söz varlığının unsurlarından biri değildir?
- Çok anlamlılık
 - Eş anlamlılık
 - Söz sanatları
 - Zıt anlamlılık
 - Deyimler
- 2) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “acı” sözcüğü gerçek anlamıyla kullanılmıştır?
- Çorbaya acı biberi çok koymuştu.
 - Kalbindeki acı dincek gibi değildi.
 - Gözlerindeki hüznün acı bir çığlığa dönüştü.
 - Aniden acı bir hatıra kapısını çaldı.
 - Duyduğu sözler canını acıtıyordu.
- 3) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “göz” sözcüğü mecaz anlamıyla kullanılmamıştır?
- Gözünden akan yaş bir türlü dinmiyordu.
 - Onun gözüne girmenin oldukça zor olduğunu biliyordu.
 - Konunun ne olduğunu bilmeden gözü kapalı savunmaya geçti.
 - Bu yılki dersler ve ödevler gözünde büyüyordu.
 - Arkadaşının çok fazla ders çalışması gözünden kaçmadı.

- 4) Aşağıdakilerin hangisinde, cümlede kullanılan deyimın açıklaması yoktur?
- a) Konuşmalara hiç karışmıyor, göz teması bile kurmuyordu, buz gibi bir insandı.
- b) O kadar kendini beğenen bir insandı ki küçük dağları ben yarattım der gibi bakıyordu.
- c) Başka bir şehre taşınınca onunla ilgilenme ona göz kulak olma gibi bir sorumluluğum kalmadı.
- d) Bu ödevi hazırlamak için gece gündüz demeden çalıştık, kafa patlattık.
- e) Bacağını kırıp yatmaya başlayalı kendi işini yapamaz olmuştu, yakınlarının ağzına bakıyordu.
- 5) İlkokuldan beri aynı sırayı paylaştık, aynı insanlarla arkadaşlık ettik, zevklerimiz bile aynıydı, her şeyi beraber yapmaya o kadar alışmıştık ki! Üniversite bittikten sonra farklı şehirlerde çalışmaya başladık, önceleri sık sık görüşmeye çalıştık, hafta sonlarını değerlendirdik, buluştuk. Fakat hayat telaşı ve iş yoğunluğu, iki şehir arasındaki mesafe görüşmelerimizin sayısını giderek azalttı ve son görüşmemizde fark ettik ki ikimizde ayrı tellerden çalışıyoruz.

Bu parçada altı çizili ifade ile kastedilen aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Eğitim seviyesi bakımından denk olmamak
- b) Aynı düşüncelere sahip olmak
- c) Hayata farklı pencerelerden bakmaya başlamak
- d) Kültürel bakımdan birbirinden ayrılmak
- e) Maddi bakımdan birbirine denk olmamak

6) Aşağıda verilen durumları kutucukta yer alan kalıp ifadeler ile eşleştiriniz.

Durum		Kalıp ifade	
Sınava geç kalan öğrencinin sınava yetişme telaşı	()	Yüreği yanmak	(1)
Çok yürüyen birinin yorulması	()	Kulakları çınlamak	(2)
Çok üzölmek	(1)	Ayaklarına kara su inmek	(3)
Biri ya da birilerinin kendini andığını düşünmek	()	Eli ayağına karışmak	(4)
Konuşamamak	()	Dili dolanmak	(5)

7) Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgilerden doğru olanlarını (D), yanlış olanlarını (Y) ile işaretleyiniz.

Cümle **D** **Y**

1. Söz varlığı, bir dili oluşturan kelimelere denmektedir.
2. Mecaz anlam kazanan kelime genellikle somuttur.
3. Atasözleri, bir dilin zenginliğini gösteren unsurlardandır.
4. Deyimler de atasözleri gibi öğüt verme kaygısı taşır.
5. Deyimler, anlatımın gücünü artırmak için kullanılır.

8) Aşağıdaki atasözlerinden hangisinin verilen kavram alanı ile ilgisi yoktur?

- a) Kıskanma: Meyve veren ağaç taşlanır.
- b) Tutumlu olma: Ayağını yorganına göre uzat.
- c) Dayanışma: Bir elin nesi var, iki elin sesi var.
- d) Çalışkanlık: Çivi çıkar ama yeri kalır.
- e) Pişmanlık: Kaçan balık büyük olur.

- 9) I. İki cambaz bir ipte oynamaz.
II. İki testi çarpışınca biri kırılırsa biri çatlar.
III. Bir taş ile iki kuş vurulmaz.
IV. Bir çöplükte iki horoz ötmez.

Yukarıdaki atasözlerinden hangileri birbiriyle yakın anlamlıdır?

- a) I-II
b) I-IV
c) II-III
d) III-IV
e) II-IV
- 10) “İnsanlara yardımcı olmak için Ayşe Hanım’ın bu masa başında

Parçada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi gelirse cümleye “Bir işe uzun süre emek vermiş ve bu nedenle sıkıntılar yaşamış” anlamı verilmiş olur?

- a) Dilinde tüy bitmek
b) Gözü kör olmak
c) Ömrü çürüme
d) İnce eleyip sık dokumak
e) Kılı kırk yarmak

Cevaplar

1)d, 2)a, 3)a, 4)e, 5)c, 6)(4-3-1-2-5), 7)y-y-d-y-d, 8)d, 9)b, 10)c

4. BÖLÜM: TÜRKÇENİN İNCELİKLERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

4.1. Türkçenin İncelikleri

4.2. Kalıplaşmış Dil Birimleri

4.2.1. İkilemeler

4.2.2. Kalıp Sözler

4.3. Duygu ve Duygu Çeşitleri

4.4. Türkçede Duygu Durumlarını Yansıtan Kalıp İfadeler

4.5. Duygulara Göre Cümle Çeşitleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Bir dilin incelikleri neler olabilir?
- 2) Kalıp söz, kalıp ifade söz öbeklerinden ne anlıyorsunuz?
- 3) Duygu çeşitleri hakkında neler biliyorsunuz?
- 4) Duygu durumlarını yansıtan hangi kalıp ifadeleri biliyorsunuz?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Dil Becerisi Kazanımları	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
<p>Türkçenin İncelikleri</p> <p>Kalıplaşmış Dil Birimleri</p> <p>Kalıp Sözcükler</p> <p>İkilemeler</p> <p>Duygular ve Çeşitleri</p> <p>Duygu Durumlarını Yansıtan Kalıp İfadeler</p> <p>Duygulara Göre Cümle Çeşitleri</p>	<p>Türkçenin inceliklerini vakıf olur.</p> <p>Kalıplaşmış dil birimleri hakkında bilgi sahibi olur.</p> <p>Kalıplaşmış dil birimlerini sözlü ve yazılı iletişimde kullanır.</p> <p>Duygu durumlarına göre kalıp ifadelerin çeşitlerini ve kullanım yerlerini bilir.</p> <p>Düğün, cenaze, misafirlik vb. ortamlarında kültürün inceliklerini yansıtan kalıp ifadeleri kullanabilir.</p>	<p>DİNLEME</p> <p>1. Gündelik konuşmalardaki temel deyimleri ve kalıp sözleri anlar.</p> <p>2. Konuşmalardaki soyut ve somut kullanımlar ile alana yönelik terim ve kalıpları anlar.</p> <p>OKUMA</p> <p>1. İş veya ilgi alanına giren haber, makale ve raporlara hızla göz atarak metnin tamamı hakkında fikir edinebilir.</p> <p>2. Kendi alanı dışındaki makaleleri sözlük yardımıyla anlayabilir.</p> <p>3. Metnin konusunu anlar.</p> <p>YAZMA</p> <p>1. İlgi alanına giren konularda, kişisel görüş ve bakış açısını</p>	<p>Bireyselleştirilmiş Öğretim Yöntemi</p> <p>Bilgisayar Destekli Öğretim</p> <p>İnternet Tabanlı Öğretim</p>

		<p>yansıtan metinler yazabilir.</p> <p>2. “Görüşlerini belirli bir bakış açısıyla ifade edebilir.</p> <p>KONUŞMA</p> <p>1. İlgili alanına giren pek çok konuda ayrıntılı ve anlaşılır açıklamalar yapabilir.</p>	
--	--	---	--

Anahtar Kavramlar

- Kalıplaşmış dil birimleri
- Kalıp sözler
- İnkilemeler
- Duygu ifadeleleri
- Duygu durumları
- Duygu cümleleri

Giriş

Dillerin zenginliği barındırdıkları söz varlığı ile ölçülür. Kültür ve kültüre ait değerler ise dili işler ve inceltir. Örnek olarak atasözleri. Bildiğimiz üzere atasözleri kısa bir zaman diliminde oluşmaz. Toplumun ortak tecrübesinin sonucu olarak şekillenir ve bir kalıba bürünür. Özellikle mecaz elbisesini giyen deyimler ise dil hazinesinin en kıymetli mücevherleridir. Diğer taraftan belli durumlar ve olaylar için söylenen kalıp sözler ve ifadeler de dilin en kıymetli söz incileridir. Mesela, evlenmek için sözlenmiş iki gence iyi dilek anlamında söylenen kalıp söz, “Allah tamamına erdirsin!” iken evlenenlere “Bir yastıkta kocayın!” veya “Allah bir yastıkta kocatsın!” denilir. Yakını ölen kimse “Allah sabırlar versin!” sözü ile teselli edilirken ölene dua sözü kabilinden “Mekânı cennet olsun!” denilir. Sosyal hayatın ortak yaşantıları için her dilin bu şekilde kalıp sözleri mevcuttur.

İnsanın en temel iki özelliği akıl ve duygu/his sahibi olmasıdır. İnsanlar hayvanlardan farklı olarak duygularını ayrıca dil/söz ile ifade ederler. Her dilin duygulara ve duygu durumlarına uygun kelime ve sözleri bulunur. Zaman içinde gelişip olgunlaşan bu sözler kalıplaşarak toplumun ortak ürünü hâline gelir.

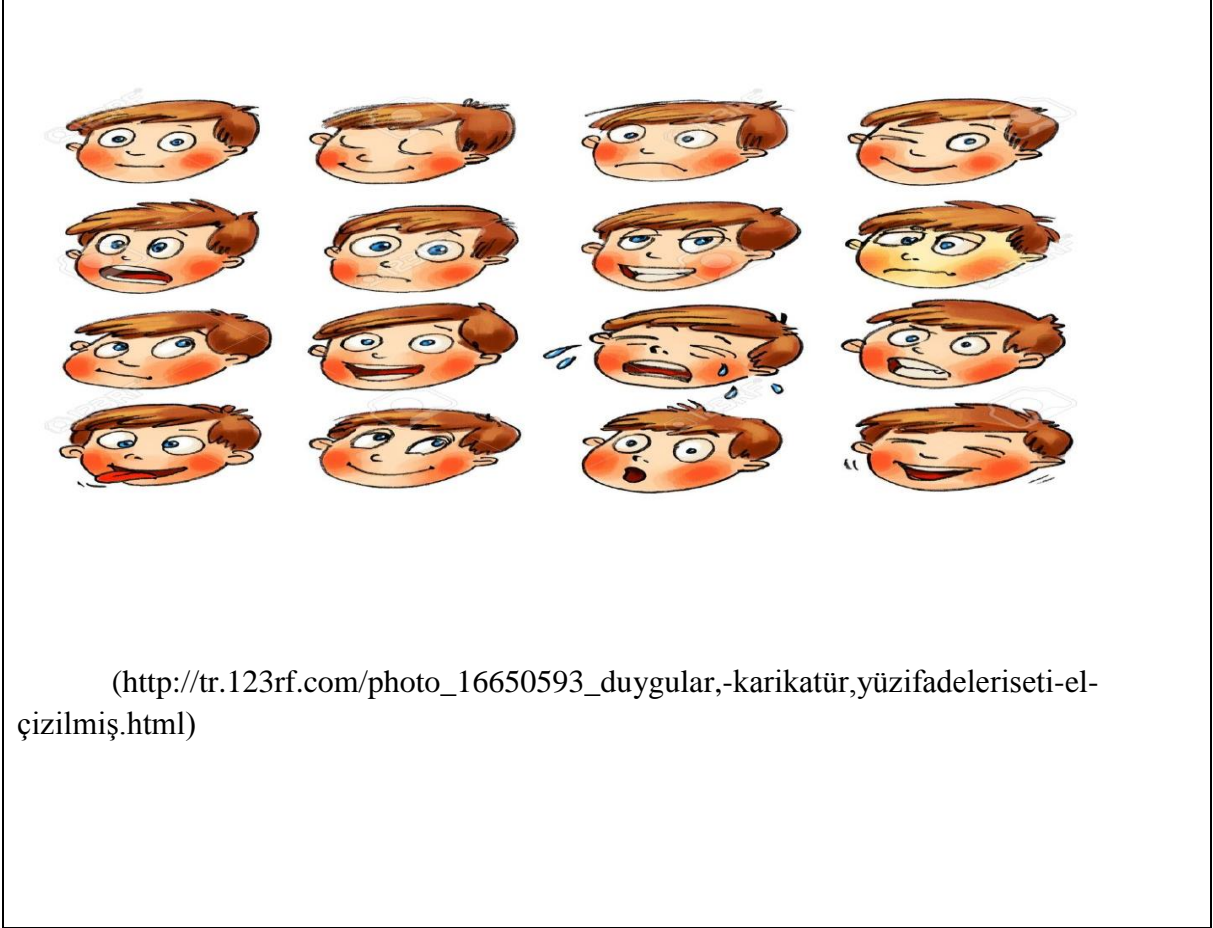
Kalıp ifadelerin yanında ayrıca duygularımızı yansıtan cümle çeşitliliği de dil hazinesinin örtüsü kabul edilmelidir.

Bu bölümde Türkçenin inceliklerini, duygu ifadelerini, duygu durumlarını yansıtan kalıp sözleri ve duygu cümlelerini göreceğ Türkçe hazinesini keşfetmeye doğru adım adım ilerleyeceksiniz.

HAZIRLIK

1. Aşağıdaki tabloda yer alan resimleri inceleyiniz. Bu resimler ile duygu ifadelerini eşleştiriniz.

(http://tr.123rf.com/photo_16650593_duygular,-karikatür,yüzifadeleriseti-el-çizilmiş.html)

Duygu İfadeleri			
Korku	merhamet	üzüntü	sevgi
mutluluk	kırgınlık	bıkkınlık	aşk
kızgınlık	şaşkınlık	yorgunluk	kaygı
pişmanlık	sıkıntı	heyecan	cesaret
utanma	kıskançlık	acıma	sitem

2. Ne kadar duygusalsınız? Hayatınızla ilgili önemli bir karar alırken duygularınızla mı yoksa mantığınızla mı hareket edersiniz? Niçin? Birkaç cümle ile yazınız/ söyleyiniz.

.....

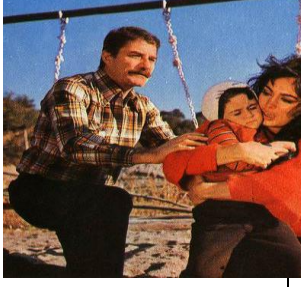

.....

.....

.....

3. Aşağıda “Selvi Boylum Al Yazmalım” filminden kareler görüyorsunuz. Bu karelerde sırasıyla hangi duygular yansıtılmıştır? Resimlerin altına yazınız.

 <p>.....</p> <p>.....</p>	 <p>.....</p> <p>.....</p>	 <p>.....</p> <p>.....</p>
 <p>.....</p> <p>.....</p>	 <p>.....</p> <p>.....</p>	 <p>.....</p> <p>.....</p>
 <p>.....</p> <p>.....</p>	 <p>.....</p> <p>.....</p>	 <p>.....</p> <p>.....</p>

.....
		
.....
<p>https://www.google.com.tr/search?q=selvi+boylum+al+yazmalim; http://www.milliyet.com.tr/-selvi-boylum-al-yazmalim (Eğitim amaçlı kullanılmıştır.)</p>		

4. Bu filmi izlediniz mi? Film, senaryosunu hangi ünlü yazarın romanından almıştır?

.....

.....

5. Resimlerden hareketle bu filmin türü hakkında ne söyleyebilirsiniz? Yazınız.

.....

...

OKUMA

4.1. Türkçenin İncelikleri

“İnsanoğlunun dili, yalnız, onun konuşabilmesi, düşündüğünü başkalarına iletebilmesi demek değildir. Dil dediğimiz düzen insanın gözüdür, beynidir; düşüncesi, ruhudur.” diyen Doğan Aksan, *Türkçenin Gücü* adlı kitabının ön sözünde Türkçenin zenginliği üzerine şunları söyler:

“Bu benim anadilim bir denizdir; derinliğiyle, gözün erişemeyeceği genişliğiyle, sınırsız gücü, güzellikleriyle... Dibinde gün görmemiş inciler yatar; üstünde bin bir rengin çalkantısı var. Bu benim denizim Türk insanının içliliğinin, duyma, düşünme gücünün, dünyayı görüşünün en iyi yansıtıcısıdır; onun çektiklerini, duyduklarını, özlediklerini dile getirir.”

Şüphesiz her millet için ana dili, içinde rengârenk güzelliklerin bulunduğu, inci mercan yataklarının yer aldığı büyümlü bir denizdir. Aksan’ın da söylediği gibi kişinin ana dili mensubu olduğu milletin duyma ve düşünme gücünü ve dünya görüşünü yansıtır.

Hepimiz hayal kurarız, rüya görürüz. Hangimiz rüyasını başka bir dilde görür? Hayallerimizi ana dilimizle kuramaz mıyız? Âşık olduğumuzda sevgiliye duygularımızı hangi dilde ifade ederiz? Söylenmemiş en güzel sözleri türkülerde ve ana dili ile yazılmış şiir kitaplarında aramaz mıyız? Ya ayrılığa ne demeli? Anadan, babadan, kardeşten, vatandan... Bir de yârdan olunca ayrılık, ince bir sızı gibi yüreğimize saplanan acıyı ne ile tedavi ederiz? Ana dilimizin en güzel nağmelerini yaramıza ilaç diye sarmaz mıyız?

Bu kitabın 3. bölümünde Türkçenin zenginlikleri konusunu işleyerek Türkçenin kelime dünyası, kelimelerin gerçek anlamı, mecaz anlamı, kalıplaşmış dil birimlerinden deyim ve atasözleri hakkında bilgi sahibi oldunuz.

Bir dilin zenginliği sadece kelime sayısı ile ölçülmez. Kelimelerin zaman içinde kazandığı anlam çeşitliliği, farklı duygu durumlarını ifade etmek için birkaç kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu kalıplaşmış dil birimleri ve söz öbekleri dilin zenginliğini artıran unsurlardır. Bütün bunların hepsine de dilin söz varlığı denir.

Hisseden, düşünen, konuşan ve üreten bir varlık olarak insanoğlu tek başına değil topluluk hâlinde yaşar. İnsanoğlunun başkalarına ihtiyacı anne karnında başlar ve hayat boyu devam eder. Bu ihtiyaç maddi ve manevi olmak üzere iki yönlüdür. Hayatımızı devam ettirmek için en temel maddi ihtiyaçlarımız yeme ve içme yani beslenme, barınma, giyinme vb. ise manevi ihtiyaçlarımız da inanç, sevgi, bağlılık gibi düşünce ve duygulardır. Bütün bu ihtiyaçlar aynı topluluk içinde yaşayan insanlarda bir kültürün gelişmesini sağlar ve bu kültür de milleti oluşturur. Millet dediğimiz bu topluluk da maddi ve manevi bütün ihtiyaçlarını dil ile ifade eder dil ile geliştirir ve dil ile zenginleştirir. O hâlde dil için milletin kalesidir ve onun nefes aldığı yaşam alanıdır, denilebilir.

Milletlerin günlük hayata dair birlikte yaşamın gerektirdiği ihtiyaçları ve ilişkileri, geçmişten bugüne getirdikleri tecrübeler, gelenek ve görenekleri, diğer yaşantı ve inanışları yani kültürel birikimi kendisine dilin içinde ifade alanı bulur.

Bu bölümdeki konumuz ise günlük hayatın her anında bizimle var olan duygu durumları ve bu duygu durumlarını yansıtan kalıp ifadeler veya kalıplaşmış dil birimleridir. Çünkü duygu durumlarını yansıtan kalıp ifade biçimleri o dilin doğallığını ortaya koyar ve o dilin kültürel zenginliği ve incelikleri hakkında bize önemli bilgiler verir. Ayrıca duyguları ifade eden cümle çeşitlerini de bölümün devamında değerlendireceğiz.

Bir dili öğrenmek demek aynı zamanda o dilin kültürünü de öğrenmek ve yaşamak demektir.” ilkesinden hareketle kültür ögesi içinde yer alan günlük hayata dair çeşitli duygu durumlarını yansıtan kalıp ifadelerin o dili sonradan öğrenenlere sözlü ve yazılı iletişimde çok çeşitli anlatım imkânları sağladığını söyleyebiliriz. (Yeşilyurt, 2016, 4).

O hâlde konumuza kalıplaşmış dil birimlerinden ikilemeler ve kalıp sözlerle devam edebiliriz.

4.2. Kalıplaşmış Dil Birimleri

Kalıplaşmış dil birimleri bir dile ait kültürü, düşünce tarzını nesilden nesile aktaran ifadelerdir. Bu terim; atasözleri, deyimler, ikilemeler, birleşikler ve kalıp sözleri kapsamaktadır (Gökdayı, 2008, 89-110). Kalıplaşmış dil birimleri o dili konuşan toplumun kültürüne ışık tutmakta, onun inançlarını, insan ilişkilerindeki hassasiyetini, iletişimdeki yerini, gelenek ve göreneklerini yansıtmaktadır (Aksan, 1982). Kalıplaşmış dil birimlerinden deyimler ve atasözleri kitabımızın bir önceki bölümünde ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Dolayısıyla bu bölümde ikilemeler ve kalıp sözlere duygu durumlarını yansıtmaları yönünden yer verilecektir.

4.2.1. İkilemeler

Kalıplaşmış dil birimlerinden olan ikilemeler anlamı pekiştiren, güçlendiren veya anlatımı daha çekici hâle getiren söz öbekleridir.

İkilemeler aşağıda ifade edildiği biçimlerde oluşur:

1) Eş anlamlı kelimelerin tekrarlanmasıyla,

Örnek cümleler:

Kılık kıyafetinize özen gösteriniz.

Onunla aramızda gizli saklı bir şey yok.

Bu bayramda hısım akraba herkes bizde toplandı.

2) Yakın anlamlı kelimelerin art arda kullanılmasıyla,

Örnek Cümleler:

Gelenek ve görenekler bir milletin en önemli değerleridir.

Sağ salım eve dönmesi hepimizi mutlu etti.

Yalan yanlış haberlerle mahalleyi karıştırdı.

3) Aynı kelimenin tekrarıyla,

Örnek cümleler:

Ayşe, koşa koşa eve geldi.

O öğrenci hızlı hızlı bir şeyler anlattı.

İlkbaharda derenin suyu gürül gürül akıyordu.

4) Karşıt anlamlı kelimelerin arka arkaya sıralanmasıyla,

Örnek cümleler:

Bu evde acı tatlı birçok hatırayı birlikte yaşadık.

Onların barıştığını dost düşman herkes gördü.

5) Biri anlamlı diğeri anlamsız iki kelimenin arka arkaya kullanılmasıyla,

Örnek cümleler:

Bu kadar eski püskü elbiseyi ne yapacaksın?

En son gördüğümde ufak tefek bir çocuktü, şimdi iri yarı bir genç olmuş.

6) Anlamsız iki kelimenin arka arkaya sıralanmasıyla,

Örnek cümleler:

Geldiğinden beri abuk subuk konuşuyor.

Dayımlar gelince apar topar kalktılar. Biz de bir şey anlamadık.

7) Yansıma kelimelerin tekrarlanmasıyla,

Örnek cümleler:

Trafikte arabalar vızır vızır işliyordu.

Kadının horul horul uyuması gecenin sessizliğini bozuyordu.

4.2.2. Kalıp Sözcükler

Her toplumda belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş bazı sözcükler vardır. Bunlar bir kişiyle karşılaşıldığında, onu selamlarken, bir iyilik görüldüğünde teşekkür etmek için, evlenen, çocuk sahibi olan, yeni bir işe giren kişileri tebrik etmek için, yemeğe başlanırken ve yemekten sonra kullanılan iyi dilek sözcükleri olabildiği gibi, bir kişi hakkında olumsuz düşünceleri beddua şeklinde dile getiren sözcükler de olabilir (Erol, 2007, 14).

Doğan Aksan'ın ilişki sözcükleri dediği (Aksan, 2000, 190) kalıp sözcükler, kullanıldığı toplumun kültürünü yansıtmakta, o toplumun görgü kurallarıyla da örtüşmektedir. Bu sözcükler, ait olduğu toplumun ortak duygu, düşünce, inanç ve dünya görüşünü yansıtır. Tıpkı deyimler, atasözcükleri ve ikilemeler gibi toplumun kültürünü, inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntılarını, gelenek ve görenekleri bu sözcüklerin içinde bulmak mümkündür (Erol, 2007: 14; Canbulat ve Dilekçi, 2013).

Kalıp sözler, konularına göre şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Doğrudan Kalıp Cümleler: Laf aramızda, Kes sesini!, Ne haber?, Yok canım!

2. Kalıp Cümle Yapısındaki Ünlem Cümleleri: Adama bak!, Bu ne cür'et!, Bu ne hâl?, Vay anasını!

3. Kalıp Cümle Yapısındaki Hayır Dualar: Ağzına sağlık, Başın sağ olsun, Eline sağlık, Yolun açık olsun.

4. Kalıp Cümle Yapısındaki Beddualar: Ağzın kurusun!, Allah kahretsin!

Bunların dışında çeviri yoluyla dilimize girmiş kalıp sözler de bulunmaktadır. (Zülfikar, 2007, 349-350).

Kalıp sözleri, anlamlarına göre de sınıflandırılabilir:

1. Hayır dua ve iyi dilek bildirenler: Güle güle oturun, Allah razı olsun, Allah ne muradın varsa versin, Mutlu yıllar, Doğum günün kutlu olsun, İyi bayramlar.

2. Küfür, beddua-ilenç bildirenler: Allah cezasını versin, Allah kahretsin, Allah bela(sı)nı versin.

3. Duygusal tepkileri dile getirenler (Korku, sevinç, şaşkınlık, acıma, çağrı, buyruk, yasaklama, vb.): Güler misin ağlar mısınız?, Allah aşkına, Aklına şaşayım, Allah çarpsın, Güleriz ağlanacak hâlimize.

4. Selamlaşma bildirenler: Günaydın, İyi akşamlar, İyi sabahlar, Selamünaleyküm, İyi günler, Merhaba .

5. Ayrılık bildirenler: Hoşça kal, Görüşmek üzere, İyi yolculuklar, Görüşürüz, Allah'a ısmarladık, Elveda!

6. Batıl inançları bildirenler: İyi saatte olsunlar, Şeytan kulağına kurşun, Elemtere fiş kem gözlere şiş, Nazar değmesin! (Gökdayı, 2008, 101)

Deyimler, atasözleri, ikilemeler, ilişki sözleri ve bütün kalıp sözlerin en belirgin özelliği bunların herhangi bir değişikliğe uğramamış olması ve geçmişten günümüze olduğu gibi aktarılmasıdır. Dolayısıyla bu ifadelerin bütününe kalıp ifade denilebilir. (Yeşilyurt, 2016).

4.3. Duygu Nedir ve Duygu Çeşitleri Nelerdir?

Ünlü Rus yazarı Tolstoy'un küçük bir hikâye kitabı vardır. Kitabın adı "İnsan Ne İle Yaşar?" Sahi ne ile yaşar insan? Siz ne ile yaşıyorsunuz? İnsana su kadar, ekmek kadar lazım olan nedir? Aşk, sevgi, mutluluk, umut ya da hepsi mi? "Elbette hepsi!", dediğinizi duyar gibiyim. Ama unutmayın, hayatımızda sadece olumlu duygular yok, olumsuz duygular da günlük hayatımızın bir parçasıdır. Doğrusu insan bütün duygularıyla birlikte vardır ve onu anlamlı kına bu duygularıdır.

Size “Hiç âşık oldunuz mu?” diye sorulsa, bu soruya herhâlde “Âşık olmayan insan olur mu?” şeklinde bir cevap verirsiniz. Haklısınız, ben de sizin gibi düşünüyorum. “Âşık olmayana insan denir mi hiç?” Pekâla, bu çok güçlü duyguya ne kadar değer veriyoruz? Aşağıdaki hikâye galiba bu soruya cevap veriyor. Hep birlikte okuyalım.

Bir zamanlar, bütün duyguların üzerinde yaşadığı bir ada varmış; Mutluluk, Üzüntü, Bilgi, **Aşk** ve tüm diğerleri...

Bir gün var olan bu duygulara adanın batmakta olduğu haberi verilmiş. Bunun üzerine tüm duygular adayı terk etmek için sandallarını hazırlamışlar. **Aşk**, adada en sona kalan duygu olmuş. Çünkü mümkün olan en son ana kadar umutla adanın kurtuluşunu beklemek istemiş ve adanın batmasına en yakın zamanda da yardım istemeye karar vermiş.

Zenginlik, çok büyük bir teknenin içinde batan adanın yanından geçmekteymiş. **Aşk** önce ona sormuş “Zenginlik, beni de yanına alır mısın?” demiş.

Zenginlik, “Hayır, alamam. Teknemde çok fazla altın ve gümüş var, senin için yer yok.” demiş.

Bu defa **Aşk**, çok güzel bir yelkenlinin içindeki Kibir’den yardım istemiş. “Kibir, lütfen bana yardım et!” Kibir,

“Sana yardım edemem, **Aşk**. Sırılsıklamsın ve yelkenlimi mahvedebilirsin.” diye cevap vermiş.

Üzüntü yakınlardaymış ve **Aşk**, üzüntüden yardım istemeye karar vermiş.

“Üzüntü, seninle geleyim.”

Üzüntü “Of **Aşk**, o kadar üzgünüm ki, yalnız kalmaya ihtiyacım var.”

Son olarak mutluluk da **Aşk**’ın yanından geçmiş; ama o kadar mutluymuş ki **Aşk**’ın çağrısını duymamış. **Aşk**, tam umudunu yitirmişken birden bir ses duymuş.

“Gel **Aşk**! Seni yanıma alacağım...”

Bu **Aşk**’tan daha yaşlıca birisiymiş. **Aşk**’ı yanına almış ve ilerlemiş. Yeni bir kara parçasına vardıklarında ise **Aşk**’ı bırakıp hızlıca yoluna devam etmiş. **Aşk** o kadar şanslı ve mutlu hissetmiş ki, onu yanına alanın kim olduğunu öğrenmeyi akıl edememiş. Sonra merakına yenik düşerek Bilgi’ye sormaya karar vermiş;

“Bana yardım eden kimdi Bilgi?”

Bilgi, gülümsemiş. “Onun adı Zaman’ dı.” demiş.

“Zaman mı? Neden bana yardım etti ki?” diye sormuş **Aşk**. Bilgi gülümsemiş:

“Çünkü sadece Zaman, Aşk’ın ne kadar büyük olduğunu anlayabilir.”

Burçin ALPACAR

Sizce bu hikâyenin mesaj cümlesi hangisi? Tabii ya, hikâyenin son cümlesi aynı zamanda mesajı da veriyor. “Çünkü sadece zaman, Aşk’ın ne kadar büyük olduğunu anlayabilir.” Pekâla, siz bu cümlede ifade edilen düşünceye katılıyor musunuz? Arkadaşlarınızla bu meseleyi tartışadurun biz konumuza devam edelim.

Soyut bir kavram olan duygu, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim” olarak tanımlanır. Türkçede duygu kelimesi ile birlikte onun karşılığı olarak his kelimesini de kullanırız. Duygularımızı, davranışlarımızı belirleyebilir ve onlara şekil verebilir.

İnsanoğlu, günlük hayatı içinde pek çok duyguyu birlikte yaşar. İnsanın günlük hayatını etkileyen ve onu toplum içinde bir birey olarak anlamlı kılan bu duygulardan bazıları şunlardır: mutluluk, beğeni, heyecan, kaygı, merak, telaş, korku, üzüntü, kırgınlık, öfke, kıskançlık, merhamet, utanma, şaşırma, yorgunluk, beklenti, istek, özlem, sitem, bıkkınlık, kibir, acı, nefret, pişmanlık, suçluluk, yalnızlık ve aşk (Yeşilyurt, 2016).

Duygular, insanı olumlu veya olumsuz etkileyebilir. Olumsuz etkileyen duyguların başında ise korku gelir. Korkunun çok çeşitli sebepleri vardır. İçinde bulunduğumuz ortam, çevre, fiziki şartlar, maddi ve manevi diğer hususlar korkunun belirleyici unsurlarıdır. Olumlu duyguların başında ise mutluluk gelir. Bu duygu, insanın temel yaşam amacını da oluşturur. Yeryüzünde herkes mutlu olmak için yaşar. Ancak bu duyguyu belirleyen veya sınırlayan çok çeşitli faktörler söz konusudur.

Bir diğer duygu çeşidi ise heyecandır. Hayatın monoton ve sıradanlığından kurtulmak için insanın heyecan duygusuna ihtiyacı vardır.

Diğer dillerde olduğu gibi Türkçede de bütün bu duyguları ve duygu durumlarını temsil eden veya yansıtan kalıp ifadeler bulunmaktadır. Şimdi bu kalıp ifadeleri örnekleriyle birlikte inceleyelim.

4.4. Türkçede Duygu Durumlarını Yansıtan Kalıp İfadeler

Milletlerin bilgeliği, kimliği ve kültürü dilinde saklı ise bir dilin incelikleri ve derinliği de kelimelerin ötesinde kalıplaşmış sözlerde veya söz öbeklerinde saklıdır. Bu söz öbekleri dilin kimliğidir, kişiliğidir. Çünkü toplumu meydana getiren bireyler duygularını, istek ve arzularını bu sözlerle yansıtırlar, dile getirirler. Bu söz öbekleri daha çok anonimdir ve milletin öz varlığı olarak ortak kullanıma sahiptir. Bununla birlikte en çok da yazarlar, sanatçılar eliyle bu sözler gelişir ve geçmişten geleceğe taşınır. Bireyler, bu sözlerle kendini ifade eder, kızar, kızdırır, kırılır, darılır, güler, güldürür, eğlenir, hüzünlenir, ağlar ve neşelenir. Bu sözler hem dilin

çindeki kültürü nesilden nesile aktarır hem de milletin temel direği ve mayası olur. Bu sözlerdir ki iyi ve kötü zamanlarda toplumdaki fertler arasında tutkal vazifesi görür.

Şimdi yukarıda açıklanan duyguları ve duygu durumlarını temsil eden bu söz öbeklerini ve bunların içinde geçtiği cümleleri görelim.

Sevinç, Neşe, Mutluluk Duyguları

Olumlu anlam taşıyan bu duygular, insanları birbirine yaklaştırır. İnsanlar arasında sıcak, samimi ve içten dostlukların kurulmasını sağlar. Her insan mutlu olmak ister. Etrafına neşe saçmak ve neşeli insanlarla birlikte olmayı arzu eder.

“Mutluluk duygusu farklı farklı olayların ve duygu durumlarının sonucu olarak ortaya çıkabilir. Örnek olarak oğlu askerden dönen bir annenin mutluluğu ile oğlu yeni bir araba alan annenin mutluluğu aynı değildir. Bu annelerin mutluluğu ifade edişleri de birbirinden farklılıklar gösterir.” (Yeşilyurt, 2016, 34) Başka bir örnek, okulu bitirip diploma alan bir gencin mutluluğu ile o gencin annesinin mutluluğu da aynı değildir. Bu kişilerin mutluluklarını ifade ediş şekilleri de farklılık gösterir. Buna göre her dilde olduğu gibi Türkçede de benzer durumlar için ortak kalıp ifadeler kullanılmış ve zamanla bunlar dile yerleşmiştir.

Kişi bazen kendisi mutlu olur bazen de muhatabının mutluluğuna tanıklık eder. Milletin ortak duygu ve düşünüş tarzı, mevcut durumlara göre kalıp ifadeleri bulur ve onu yerinde kullanarak dilde kalıcı hâle gelmesini sağlar. Kalıp ifadelerle ilgili bu hâl, bütün duygu durumları için geçerli olan bir husustur. Duygu durumlarını yansıtan kalıp ifadeler, kalıplaşmış cümleler, ikileme, deyim olabileceği gibi atasözü de olabilir. Nitekim Türkçede “mutluluk” duygusunu yansıtan kalıp ifadelerden bir kısmını verdiğimiz aşağıdaki örneklerde de bu durum görülmektedir (Yeşilyurt, 2016, 34).

Deyimler:

ağzı kulaklarına varmak (çok sevinmek), aşka gelmek (bir şeyi yapmak için büyük bir istek duymak, coşmak, coşkunluk göstermek), bayram etmek (çok sevinmek), çocuk gibi sevinmek (çok sevinmek), deliye dönmek (çok sevinmek), düğün bayram etmek (çok sevinmek, çok sevinç duymak), etekleri zil çalmak (çok sevinmek), felekten bir gün çalmak (güzel vakit geçirmek), gözleri parlamak (gözlerinde sevinç ve istek belirlemek), gözü gönlü açılmak (neşelenmek, ferahlamak), havalara uçmak (çok sevinmek), koltukları kabarmak (kendine veya yakınlarına yapılan övgüden kıvanç duyma, Allah derim! (yapılan bir iş için sorulan ne dersin? sorusuna karşı söyleyecek başka söz bulamıyorum anlamında kullanılan bir söz), Berhudar ol! (İyi günler göresin, anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü)

İkilemeler:

gerine gerine (övünerek), güle oynaya (sevinerek, neşe ile)

Kalıp Cümleler:

Çok şükür!, Hamd olsun!, Şükürler olsun!, Dünyalar benim oldu!, Gözün aydın!, Harika!, Hele şükür!, Ne güzel!, Oh, hele şükür!, Çok sevindim!, Değmesin keyfine!, Gel keyfim gel!, Yaşasın!

Beğeni Duygusu

Türk Dil Kurumu sözlüğünde beğeni, güzel veya çirkin yargısını verdiren duygu olarak tarif edilir. İnsanın günlük hayatında birçok ihtiyacı söz konusudur. Bunlardan ikisi maddi ve estetik ihtiyaçlardır. Yeme-içme, barınma, giyinme, dinlenme vb. günlük hayatımız içinde yapıp ettiklerimiz maddi ihtiyaçlarımızı; şiir, roman veya hikâye gibi edebî bir kitabı okuma, müzik dinleme, resim sergisine gitme, tiyatro oyunu seyretme ya da sinema filmi izleme vb. sosyal ve kültürel etkinlikler de estetik ihtiyaçlarımızı temsil eder. Bu ihtiyaçlar çok çeşitlidir. Beğeni duygusuna sahip olmamız ve bu duygumuzu ifade edebilmemiz günlük hayatımıza dair ihtiyaçlarımızın niteliğini artırdığı gibi sanat zevkimiz de estetik dünyamızın gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Aşağıdaki sorulara şöyle bir göz atalım:

Gittiğiniz bir konferansta konuşmacının sunumunu çok beğendiğiniz. Konuşmacıya bu duygu ve düşüncenizi hangi kelime ya da sözlerle söylersiniz?

.....
.....

Sınıfınızdan bir Türk arkadaşınız sizi yemeğe davet etti. Arkadaşınızın annesi Türk mutfağından leziz yemekler yaptı. Siz de bu yemekleri çok beğendiniz. Arkadaşınızın annesine ne söylersiniz?

.....
.....

Hafta sonu arkadaşlarınızla birlikte Eminönü'nden vapura bindiniz ve Adalar'a gittiniz. Heybeliada, Kınalı Ada derken bütün adaları gezdiniz. Buralardaki tabiat manzaralarını çok beğendiniz. Böyle bir durumda duygularınızı hangi sözlerle ifade ederdiniz?

.....
.....

Türkçede beğeni duygusunu yansıtan kalıp ifadelerden bir kısmı şunlardır:

Deyimler:

tadı damağında kalmak (1) yenen bir şeyin tadını unutamamak; 2) hoş giden, zevk alınan bir şeyi unutamamak), ağzından bal damlamak (çok tatlı konuşmak), iki dirhem bir çekirdek (çok güzel ve özenli giyinmiş), kırk bir (buçuk) kere maşallah! (pek çok, binlerce kez nazar değmesin! anlamında kullanılan bir söz)

İkilemeler:

Kanlı canlı, Boylu boslu

Kalıp Cümleler:

Yeme de yanında yat!, Allah'ı var!, Aman ne güzel!, Analar neler doğurmuş!, Baba adam!, Bu ne güzellik!, Çok beğendim!, Çok güzel!, Muhteşem!, Babana rahmet!, Eline sağlık!, Harikası!, Ağzılara layık!, Bal dök yala!, Bir içim su!, Hanım hanımcık!, Mükemmel!, Kırk bir kere maşallah!, Şu güzelliğe bak!, Göz kamaştırıcı!

Üzüntü Duygusu

Üzüntü, neşenin zıttı bir ruh hâlidir. Günlük hayatımızda karşılaşılan durumlar veya kişilere göre bir insan neşeli olabileceği gibi üzüntülü de olabilir. Sevdiklerimizden ayrılmak, dersten zayıf not almak, uzaktaki yakınlarımızla ilgili kötü bir haber almak bizi üzebilir. Sevdiklerimize kavuşmamız, iyi not almamız veya güzel haberler almamız da bizi mutlu eder, neşelendirir ve sevindirir. Allah sizleri her zaman sevindirsin.

Üzüntü ile ilgili kalıp ifadelerden bir kısmı aşağıdadır:

Deyimler:

acı çekmek, ağzının tadı kaçmak, ağzı bıçak açmamak, belini bükme, beti benzi atmak, burnunun direği sızlamak, ciğeri yanmak, yemeden içmeden kesilmek, dünya başına yıkılmak.

Kalıp Cümleler:

Bu nasıl olur!, Eyvah!, Mahvoldum!, Maalesef!, Hay Allah!, Hiç sorma!, Kahroldum!, Hadi ya!, Hay Allah!, Çok yazık!

İkileme:

Vah vah!, Tüh tüh!

Atasözü:

Karadeniz'de gemilerin mi battı? (Çok düşünceli ve durgun görünen kimseler için kullanılan bir söz).

Üzüntülü bir kişiyi teskin ve teselli etmek hiç de kolay değildir. Bu durumlarda da kısa ve özlü ifadeler kişinin imdadına yetişir. Örnek olarak bir derdi, tasası olan kişiye onu teselli etmek için, “Allah başka dert vermesin.” denilir. Herhangi bir sıkıntılı duruma düşmüş biri için “Boş ver!/ Bu da geçer!”, Her işte vardır bir hayır!”, Her şey olacağına varır!” “Allah beterininden saklasın!” gibi sözlerle mukabele edilir. Bir kazaya uğramış veya hastalanmış kişiye ise “Geçmiş olsun!” denilir. Yine yakınını kaybetmiş birine “Allah sabır versin!”, “Mekânı cennet olsun!”, “Başın sağ olsun!” gibi teselli sözleri söylenir.

Teselli ve teskin sözlerinden diğer bazıları da şunlardır:

Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste!, Beterin beteri var!, Merak etme!, Olur böyle şeyler!, Onun için üzölmeye değmez!, Sağlık olsun!, Senden kıymetli mi!, Sıkma canını!, Sıkma tatlı canını!, Ucunda ölüm yok ya!, Üzme tatlı canını!, Üzölme!, Zamanla düzelir! (Yeşilyurt, 2016, 38).

Sitem Duygusu

Türk Dil Kurumu bu kelimeyi, “Bir kimseye, yaptığı bir hareketin veya söylediğı sözün üzüntü, alınganlık, kırgınlık vb. duygular uyandırdığını öfkelenmeden belirtmek” olarak tarif etmiş. Demek ki sitem, birtakım duygularımızı ifade etmek için başvurduğumuz bir duygu hâli olmaktadır. Türkçede işte bu duygu durumunu ifade eden birçok kalıp ifade mevcuttur.

Deyim:

güvendiğı dağlara kar yağmak (güvendiğı dal elinde kalmak), (yardım ve yarar beklediğı kimse, yer veya şeyden iyilik gelmemek.)

Kalıp Cümleler:

Aşk olsun!, Bana bunu da yaptın ya!, Beni çok şaşırttın!, Beni çok üzdün!, Böyle mi olduk!, Bu bana yapılır mı!, Bu kadarı da fazla!, Bunu bana nasıl yaparsın!, Bunu senden beklemezdim!, Canın sağ olsun!, Çok kırdın beni!, Çok kırıldım!, Hiç oldu mu şimdi!, İnsanoğlu çiğ süt emmiş!, Sen de mi!, Teessüf ederim!, Yaptığın iş mi şimdi!, Yüzünü gören cennetlik! (Yeşilyurt, 2016).

Korku, Heyecan, Kaygı ve Telaş Duygusu

Hangimizin korkusu yok ki? Bazılarımız yüksekten korkarız, bazılarımız karanlıktan bazılarımız da yalnız kalmaktan. Sizin korkularınız neler? Hiç bu soruyu kendinize sordunuz mu? Psikologlar, korkularımızla yüzleşmemiz gerektiğini söylerler. Onlara kalsa her bir şeyle yüzleşmeliyiz. Yüzleştiğimizde bütün sorunlarımız ortadan kalkacak(mış!). Artık kaygı duymayacağız, hiçbir şey için telaş etmeyeceğiz, hiçbir şeyden endişelenmeyeceğiz. Sınav kaygısı mesela, yüzleşeceğiz ve kaygı bitecek. Telaşa gerek yok. Heyecanlarımızla yüzleştikten sonra âşık olduğumuz kıızı gördüğümüzde elimiz ayağımıza dolaşmayacak. Hatta ona rahatlıkla “Seni çok seviyorum.” diyebileceğiz.

Ben, duygularımızla yüzleşme meselesine sayın psikologlarımız gibi bakamıyorum. Bu işler o kadar kolay olmasa gerek. Türkçe tabirle “İnce işler bunlar!” Bilmem, bu konuda siz bana katılır mısınız?

Türkçede korku, heyecan, kaygı ve telaş duygularını yansıtan kalıp ifadelerle birkaç örnek verelim:

Deyimler:

aklı çıkmak (**korku**), donakalmak (korku), küçük dilini yutmak (korku), ölüp ölüp dirilmek (korku), yüreği ağzına gelmek (korku), içine kurt düşmek (kaygı), eli ayağı dolaşmak (heyecan, telaş), yerinde duramamak (heyecan), etekleri tutuşmak (telaş).

İkileme:

Sabah sabah! (kaygı), Akşam akşam! (kaygı)

Kalıp Cümle:

Hayırdır inşallah! (kaygı), Allah korusun! (kaygı),

Kitabımızın sınırlılıkları içinde bu bölümde bazı duygular ve o duyguları yansıtan kalıp ifadelerle yer verildi. Daha fazla duygu durumlarını yansıtan kalıp ifadelerle ulaşabilmek ve onların Türkçe karşılığını anlayabilmek için ünlü şairlerin şiirlerini, şarkıları, türküleri, ninni ve manileri, hikâye ve romanları okumalıyız. Hatta istek ve gayretlerinizle bu tür metinleri kendi dilinize çevirme çalışmaları yapabilirsiniz.

4.5. Duygulara Göre Cümle Çeşitleri

Cümle konusu kitabımızın ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır. Bu bölümde cümleyi duygu kavramından hareketle inceleyeceğiz ve cümleleri duygulara göre değerlendireceğiz. Bununla birlikte konumuza bir giriş olması bakımından cümlenin tanımı ile başlayalım.

Cümle nedir?

“Bir duyguyu, bir düşünceyi veya eylemi tam olarak bir hüküm hâlinde anlatan kelimeler dizisine cümle denir. (Çağbayır, Türkçe Sözlük). Tanımdan hareketle denebilir ki cümle bir hüküm bildirmeli, yüklemi çekimli bir fiil veya ek fiil almış bir isim olmalıdır.

Cümlelerde bir duygu, bir düşünce veya bir eylemin anlatımı söz konusudur. Konumuz gereği hâkim olan duyguya göre kaç çeşit cümle vardır?

Bu sorunun cevabı duygu çeşidi ile ilgilidir. Yani duygu çeşidi kadar cümlenin varlığından söz edilebilir. Biz burada cümleye hâkim olan duygulardan belli başlıları üzerinde duracağız.

1) Pişmanlık Cümleleri

Geçmişte yapılan hatalı veya yanlış bir iş, davranış ya da hareketten dolayı duyulan üzüntü ve pişmanlığı anlatan cümlelerdir.

“Keşke başka bir üniversitede okusaydım.”

Bu cümleyi kuran bir üniversite öğrencisi. Belli ki öğrenim gördüğü üniversiteyi sevmiyor. Ancak artık yapacak bir şey olmamalı ki duygusunu pişmanlık bildiren bir cümle ile ifade ediyor.

Şimdi şu iki cümle arasındaki anlam farklılığına dikkat edelim.

Terli terli soğuk su içmemelisin.

Terli terli soğuk su içmemeliydin.

Uzmanlar diyor ki insan vücudunun çok terli ve hararetli olduğu sırada, aşırı soğuk şeylerin alınmasıyla hastalığa yakalanması daha kolay olur. Bir bardak soğuk suyun dikkatsizce alınması ile insan zatürree bile olabilir. Hatta yıllarca sürebilecek mide rahatsızlığına yakalanabilir. Birinci cümle ayrıntılı değil de kısaca bu hususa dikkat çekiyor. Dolayısıyla bir uyarı cümlesidir. İkinci cümlede uyarılara rağmen eylemin yapıldığı görülmektedir. Yapılacak bir şey yoktur. Pişmanlık söz konusudur ancak pişmanlığın yararı yoktur çünkü olan olmuştur.

2. Hayıflanma Cümleleri

Türk Dil Kurumu sözlüğü bu kelimeyi “*acınmak, üzölmek, yerinmek, esef etmek*” anlamları ile karşılar. Hayıflanma cümlelerinde kişinin geçmişte yapmadığı veya yapamadığı bir iş veya eylemden dolayı duyduğu üzüntü dile getirilir.

Pişmanlık cümleleri ile hayıflanma cümleleri arasında bariz bir fark vardır. Her iki eylem de geçmişte yapılmıştır ancak birinde işin yapılamamasından diğesinde ise yapılan işin yanlış ve hatalı oluşundan kaynaklı üzüntü söz konusudur.

Hayıflanma cümlesini örnek üzerinde görelim:

Türkçeyi keşke daha önce öğrenseydim.

Bu cümleyi söyleyen kişi belli ki Türkçeyi yeni öğrenmeye başladı. Bununla birlikte kendisinin bildiği bizim bilmediğimiz bazı durumlardan dolayı Türkçeyi önceden öğrenmemenin üzüntüsünü yaşıyor ve bunu dile getiriyor.

Köy hayatını çok seviyorum. Keşke yazın biraz daha köyde kalabilseydik.

Birbiriyle ilgili bu iki cümlede de bir üzölme hayıflanma anlamı vardır.

3. Özlem Cümleleri

Özlem diğer adıyla hasret, yoğun olarak yaşadığımız bir duygudur. Şiirlerin ana temalarından biridir özlem. İnsan tabiatı sevmek, sevilmek ister. Hayatta kavuşmaların yanında ayrılıklar da vardır. Her ayrılık yeni bir özlemin başlangıcıdır. Ünlü şair Ahmet Arif, “Hasretinden Prangalar Eskittim” adlı şiirinin bir bölümünde sevgiliye şöyle sesleniyor:

Art arda kaç zemheri,
Kurt uyur, kuş uyur, zindan uyurdu.
Dışarda gürül gürül akan bir dünya...
Bir ben uyumadım,
Kaç leylim bahar,
Hasretinden prangalar eskittim.
Saçlarına kan gülleri takayım,
Bir o yana
Bir bu yana...

Özlem anlamı taşıyan cümlelerde bir kişiyi veya bir yeri görme arzusu ya da geçmişe dair güzel şeyleri tekrar yaşama isteği söz konusudur.

Çocukluk en hesapsız çağımızdır. Hangimiz “Ah tekrar çocuk olsam!” demedik ki! Hele yaş ilerledikçe bu istek daha çok arzulanır.

Çocukluğa duyulan özlemi anlatan bir şiir biliyorum. Cahit Sıtkı Tarancı’dan. Bakın çocukluğa duyduğu özlemi şair nasıl anlatıyor!

ÇOCUKLUK

Affan Dede'ye para saydım,
Sattı bana çocukluğumu.
Artık ne yaşım var, ne adım;
Bilmiyorum kim olduğumu.
Hiçbir şey sorulmasın benden;
Haberim yok olan bitenden.

Bu bahar havası, bu bahçe;
Havuzda su şırıl şırıldır.
Uçurtmam bulutlardan yüce,
Zıpızplarım pırıl pırıldır.
Ne güzel dönüyor çemberim;
Hiç bitmese horoz şekerim!

Cahit Sıtkı TARANCI

Bir de örnek cümle üzerinde görelim.

Çocukken ne güzel saklambaç, yakan top, kör ebe oynardık. Şimdi o günleri özlemle arıyorum.

Kemal Sunal, Şener Şen gibi Türk sinemasının unutulmaz komedi ustalarının filmlerini her gün yeniden izlesem doyamıyorum.

4. Sevinç/Mutluluk Cümleleri

Hepimiz hayatımızın her anı mutlulukla geçsin, söylediğimiz her söz kurduğumuz her cümlede mutluluk güneşi doğsun isteriz. Hayatın temel amacını ifade eden bu duygu, istediğimiz bir şeyin gerçekleşmesi veya kendimizi mutlu hissetme sonucu ortaya çıkar. Bu duyguyu yansıtan cümlelere de mutluluk ya da sevinç cümleleri diyoruz.

Birkaç örnek cümle verelim:

Yıllar sonra tekrar seni görünce çok sevindim.

Yaşasın, kar yağıyor! Okullar tatil olacak.

Yakında İstanbul'a gideceğiz, arkadaşlarla eski günleri yâd ederiz artık.

5. Beğenme Cümleleri

Kısaca memnuniyet cümleleridir. Beğenmek, bir şeyi, bir nesneyi veya varlığı güzel bulmak demektir. Bir durum, kişi veya olaydan duyulan memnuniyeti anlatan cümlelerdir.

Örnek cümleler:

Bu sahil, bu deniz, bu tabiat... Dünyanın başka hiçbir yerinde bulamazsın azizim!

Kitabın en çok dilini ve üslubunu beğendim. Senli benli bir anlatım tarzı vardı. Sıradan, samimi ve içten.

6. Şaşırtma Cümleleri

Sözlükte “şaşırtmak”, ne yapmak gerektiğini bilememek, nasıl davranacağını kestirememek, içinden çıkamamak anlamlarına gelir. Bu çeşitten anlam taşıyan cümlelere şaşırtma cümleleri denir. Beklenmeyen bir durum karşısında oluşan duyguları anlatır bu cümleler.

Örnek cümleler:

Hâlbuki kırk yıllık arkadaşlık onunla, nasıl böyle bir şey yaptı, hâlâ aklım almıyor!

Onu birden karşımda görünce gözlerim yuvalarından fırladı sandım.

7. Sitem Cümleleri

Bir şarkının sözleri arasında şöyle bir bölüm geçer.

Sende hatıralar var
Sende mutluluklar var
Sana sitem ettiysem
Sitem sevgiden doğar

Coşkun SABAH

Gerçekten de kişi sevdiğine sitem eder. Sitem cümlelerinde üzüntü vardır, muhataba hitaben kırgınlık söz konusudur. Ancak bu kırgınlık, öyle kırıcı şekilde ifade edilmez, kadife yumuşaklığında dile getirilir.

Örnek cümleler:

Bakıyorum da artık arayıp sormuyorsun! Ayran içtik ayrı mı düştük?

Yahu insan bir kez olsun telefon etmez mi? Hiç mi hatırımız kalmadı?

8. Yakınma Cümleleri

Bir durum, kişi veya olaydan duyulan rahatsızlığı ve şikâyeti dile getiren cümlelerdir. Sitem cümleleri ile yakınma cümleleri aynı anlamı taşımaz. Sitem cümlelerinde sözün muhatabı sitem edilen kişidir. Yakınma cümlelerinde rahatsızlık durumu başkasıyla paylaşılır. Örnek olarak kamusal alanla ilgili bir rahatsızlık varsa mesela çevreye plastik çöplerin atılması gibi bu durumda yakınma yazılı şikâyete dönüşebilir ve dilekçeyle durum ilgili kurumlara iletilebilir.

Yakınma bir kişiden olabileceği gibi bir kurum veya çevre ile ilgili sorunlar da olabilir.

Örnek cümleler:

Altı aydır kursa geliyorlar, hâlâ doğru düzgün Türkçe iki cümle kuramıyorlar.

Belediye çöp aracı, maalesef çöpleri zamanında toplamıyor. Böyle olunca da pis bir koku sarıyor mahalleyi..

9. İstek Cümleleri

İstek cümleleri, insanoğlunun en çok kurduğu cümle çeşididir. Çocukluğumuzda konuşmaya başladığımız andan itibaren en çok bu cümleleri kurarız. İsteklerimiz hiç bitmez, hayat boyu devam eder. Dolayısıyla bir istek, arzu, dilek anlamı taşıyan cümlelere istek cümleleri diyoruz.

Örnek cümleler:

Ne dersiniz, bu gün öğle yemeğinde döner ekmek yiyelim mi?

Benimle evlenir misin?

10. Endişe (Kaygı) Cümleleri

Türkçede bir atasözü vardır. “Azıcık aşım kaygısız başım.” Atasözlerinde toplumların hayat felsefesi yatar. Günümüz insanının isteklerinin maalesef sınırı yok. Özellikle mal biriktirme hırsı. Hâlbuki hırs hasedi, haset düşmanlığı, düşmanlık anarşiyi doğurur. Aza kanaat etmeyen çoğu da bulamazmış. Biriktirme hırsı beraberinde kaygıyı da getiriyor. Tabii kaygıyı sadece mal ve eşya üzerine kurmak doğru değildir. İnsan olarak sosyal bir topluluğa mensubuz; bağlı ve ilişkili olduğumuz kişiler var. Dolayısıyla kendimize ve çevremize karşı olan sorumluluklarımız doğal olarak bizi kaygıya/endişeye sevk edebilmektedir.

Hayat devam ediyor ve bizler olumsuz durumlarla da karşılaşabiliyoruz ya da karşılama olasılığını hep yaşıyoruz. İşte böyle durumlarda endişe/kaygı anlamı taşıyan cümleler kurarız. Endişenin yoğun yaşanılanına vehim/kuruntu denir. Bu duygu maalesef psikolojik sorunların önünü açar, onlara davetiye çıkarır.

Örnek Cümleler:

Acaba Türkiye bursluluğu sınavında başarılı olabilecek miyim?

Hava çok sıcak, yoksa depresyon mi olacak?

Vaktinden önce gitmeliydik, ya uçağı kaçırsak!

Duygu cümleleri sadece burada verilenle sınırlı değil elbette. Ne kadar duygu var ise o kadar duyguları yansıtan cümleler var demektir. Bu tür cümleler, Türkçenin derinliğini ve inceliğini ifade eder. Türkçe denizinin dip güzellikleri bu cümlelerle keşfedilir. Onun için Türkçe metinleri özellikle daha çok edebî metinleri okumak ve bu metinlerdeki ifade gücüne vakıf olmak gerekir.

Aşağıdaki hikâyeyi okuyunuz ve bu hikâyede geçen duygu cümlelerini örnekte olduğu gibi çeşitleriyle birlikte belirleyiniz.

BENİM ANNE, ALİ OSMAN!

Benim adım Ali Osman. Manisalıyım. Üniversite öğrencisiyim. Tıp Fakültesi 3. sınıfta okuyorum.

Şimdi hatırlıyorum da 3 yıl önce bu fakülteyi kazanmak için nasıl da çok çalışmışım. Lise son sınıftaydım. Hem lise dersleri hem üniversiteye hazırlık konuları. Aman Allah'ım, neydi o günler öyle! Tıpkı bir kâbus gibi. Oysa annem ve babam bana öyle çok güveniyorlardı ki!

Annem, eve her misafir geldiğinde “Benim oğlum doktor olacak! Doktor olup inşallah babasının derdine o çare bulacak! (Beklenti Cümlesi)” derdi.

“Ya onların beklentilerini boşa çıkartırsam!” “Ya kazanamazsam! (Kaygı Cümlesi)” İşte bu duygular beynimi kemiriyor, uykularımı kaçıyordu.

Neyse ki korktuğum başıma gelmedi. İstanbul Cerrah Paşa Tıp Fakültesini kazanmışım. Haberi anneme verdiğimde nasıl da mutlu olmuştu. Mutlu olmak ne kelime, o sevindirici hâli, hâlâ gözlerimin önünde! Karşıma geçmiş, boynuma sarılmış hüngür hüngür ağlıyordu.

Annemin sevincini kelimelerle anlatmanın imkânı yok. Annem hem ağlıyor hem de “Teşekkür ederim oğlum, sana binlerce teşekkür ederim. Allah'ım sana milyon defa hamdolsun. Biliyorum, adımın Hatice olması gibi biliyorum. Oğlum babasını kurtaracak, onun dermanı, ilacı olacak, onu tekrar eski sağlığına kavuşturacak!” diyordu. İşte bu sözler, annemin bu sözleri, o günden bu güne, çivi gibi, delici matkap ucu gibi “tak tak tak”, beynime çakılıp duruyor.

İstanbul'a babamla geldik. Babam için çok üzülüyordum. Onun yorulmasını istemiyordum. Bu hastalık babamı çok zayıf düşürmüştü. Şimdi ben onların tek umuduydum. Babamın yorgun bedeni benim bu fakülteyi kazanmamla birlikte sanki yeniden can bulmuştu. Önce okul kaydını yaptırdık. Sonra Mevlana Kapı'daki Atatürk Öğrenci Yurduna gittik. Hava aşırı sıcaktı ve İstanbul Manisa'ya göre hem çok büyük hem de çok kalabalıktı. Yurda da kaydımı yaptırdıktan sonra sıra ayrılık vaktine gelmişti.

Ben, bedeni iyice yorulmuş, zayıf mı zayıf, ama yüreği kocaman bu adamı, artık görebilecek miydim? Keşke Manisa'daki üniversiteyi yazsaydım. Keşke İstanbul'a hiç gelmeseydim. Allah'ım! Nedir bu ayrılık? Nasıl dayanırım ben gurbetliğe! Ey yüce Rabbim! Senden tek dileğim, tek arzum, bu menhus hastalığın belini iyice büktüğü, avurtlarını çökerttiği ama gözerindeki ışığı söndürmeye gücü asla yetmediği babamı ve zavallı annemi bir kez daha bana görmeyi nasip eyle!

Evet, o anda tek arzum, gerçekten de sadece o iki mukaddes varlığa tekrar kavuşmaktı...

...

İstanbul!

Anadolu'yu bağrında kucaklayan onu doyuran ve kollayan şehir. Kimine sıla, kimine gurbet. Yedi tepesinde yedi bölgenin ve dört iklimin sancağını taşıyan kadim ve kutsal belde.

Bir yanda Erzincan, öbür yanda Samsun., Kastamonu, burada da Çorum ve Çankırı'ya komşu. Âşıklar atışırken İspirililer Kahvesinde Bayburt'la Erzurum, Kars'la bir olmuş demleniyor fokurdayan çaydanlıkta.

İstanbul, hey gidi İstanbul!

34 plakalı her türlü motorlu araca geçiş üstünlüğü veren şehir. Gurbeti vatan edenlerin diyarı.

İstanbul!

Ciltleri altın bezeli eski ve kadim bir tarih kitabı. Sultanların şehri, şehirlerin sultanı. Nice bin yıllarca nice bin aşkın ateşini bağrında yakıp küllendiren aşüfte dilber. Kaç yiğidin hararetini altın gerdanlıklı Boğazın derin sularında söndüren gümüş bedenli güzel.

İstanbul!

Kaç Anadolu yiğidi, gül endamlı, fettan gamzeli salınan servilerinin göğsünde eriyip gitti? Milyonca âşığın, bağrında ümitle seni bekler. Aşıkların için sana yakın olmak da senden uzaklaşmak da ne mümkün!

İstanbul!

Yedi tepesinde yedi başlı ejderin beklediği masal şehir. Altın teknelerde bakire rahibelerin kutsal su ile yıkadığı saray ve mabedin ihtiyar delikanlısı. Hem bir ceza hem bir ödülün sen! Korku ile ümit sende cilveleşir, hayal, fanusun içinde sende hapsolür. Bir yanın toprak bir yanın ateştir senin. Boğazında günahın yıkanırken, Eyüp'te dua ile oynasır sevabın. Gökdelenlerinde isyan şarkıları söylenirken, mabetlerinde tevekkül nidaları yükselir senin.

Bense Araf'tayım ey dilber-i rana. Hem sendeyim hem değilim. Hem senleyim hem sensizim. Ben ki garip ve kimsesizim. Ne sendeyim ne bendeyim. Ateş miyim pervane mi? Zerre miyim güneş miyim? Yerde miyim gökte mi? Bilmem ki ben neyim, nerdeyim?

İstanbul! İstanbul! İstanbul!..

...

Üç yıl oldu ki İstanbul'dayım. Büyük, çok büyük şehir burası. Tarihî yarım adayı adım adım dolaştım üç yıl boyunca. Ezberledim adeta bu şehri ve onun kimine soğuk kimine

sıcak bir yuva olan kaldırımlarını. Bütün camileri, eski eserleri, anıtları, mezar taşına kadar her bir taş belleğimde kazılı.

Çok turist geliyor bu şehre. Onları görüyorum. Konuşmaları, giyimleri kuşamları, yüz şekilleri hepsi de birbirine benziyor. Dedim ya turist bunlar. Yedikleri bile aynı! Dokunmuyoruz birbirimize, çarpışmıyoruz, kesişmiyoruz. Ne onlar benden şikâyetçi ne de ben onlardan. Kim bilir, belki de bana öyle geliyordur.

Yalnızım bu şehirde, hem de yapayalnız. Kupkuru ve ıslak bir yalnızlık benimkisi. İlkbahar geliyormuş, Belgrat Ormanları rengârenk lale denizi ile bezenmiş, kızılca kıyamet kopuyormuş parkların derinliklerinde. Boğazın yalılarında erguvanlar oynaşyormuş... Kimin umurunda!

...

Ocak ayının bir pazartesi gecesi. Uyku tutmadı yine. Pencereden dışarıyı seyrediyorum. Rüzgâr önce ıslıkla dans ediyor ve ardından gecenin dipsiz karanlığında apaşikâr birleşiyor onunla! Sonra da rüzgâr ve ıslık bir oluyor karanlığı yalayıp ağır bir sancı gibi göğsüme saplanıyor. Hava ayaza çekiyor. Odamın içi sıcak lakin dışarı fena soğuk. Bakıyorum öylece, bakıyorum yıldızlara ve karanlığa. Telefonum çalıyor, önce duymuyorum, sonra zilin sesi alabildiğine yükseliyor. Neden sonra fark ediyorum bu cırtlak sesi.

Yabancı bir numara. Hayır olsun! Bu saatte kim acaba, diyorum içimden.

-Alo! Buyurun!

- Ali Osman, evladım ben komşunuz.

- Hangi komşumuz, çıkaramadım.

Oğlum, Manisa'dan. Selim Amcan.

- Ha evet, Selim Amca, kusura bakma, birden tanıyamadım.

- Oğlum, hemen bu gece Manisa'ya gelebilir misin?

- Hayırdır Amca, Ne var ne yok? Yoksa?

- Yok oğlum yok, aklına kötü bir şey gelmesin, baban! ..

- Ne oldu babama Amca?

-Oğlum dur, heyecanlanma hemen! Babana bir şey olmadı. Biraz rahatsızlandı, hastaneye kaldırdık. Seni yanına istiyor.

- Tamam amca, ben otobüse atlayıp geliyorum.

- Haydi oğlum, o hâlde görüşürüz.

Evet, korktuğum başıma gelmişti. Ben bu telefonu hep bekledim. Üç yıldır kara haber geldi gelecek diye yüreğim her telefon çalışında güp güp atıverdi. Meğer ağır bir sancı gibi göğsüme saplanan rüzgâr ve onun ıslıksı sesi değil, Selim Amca'nın vereceği habermiş.

O gece, zar zor otogara gittim. Manisa'ya ancak aktarmalı bilet bulabildim. Önce İzmir'e oradan Manisa'ya ulaştım. Eve ise öğleye doğru varabilmişim. Evimizin avlusunda sakın bir kalabalık, bahçenin köşesinde ise dumanları üstünde tüten su dolu bir kazan vardı. Mütevekkil bir huzur kaplamıştı bahçenin her yanını.

Selim Amca'yı gördüm ilkin. "Metanetini koru evladım, Başın sağ olsun." diyordu. Sonra diğerleri. "Başın sağ olsun evladım, Allah sabırlar versin!"

Başım sağ olsunmuş, hangi başım? Gövdem gitti benim, başı taşıyacak gövde yoksa o baş nasıl sağ olsun ki? Kime anlatırım ben şimdi bunları? Hangi dağ yüklenir derdimi? Kim anlar beni?.. Ne diyelim, "Dostlar sağ olsun!.."

Annem, annemi görmeliydim. Ne hâldedir kim bilir? Yoldaşını, hayat arkadaşını kaybetti, yapayalnızdır şimdi o, perişandır, darmadağıniktır.

Ağır ağır çıktım merdivenleri. Salona geçtim. Gül kokuyordu burası. Babamın kokusu bu. Gül gibi kokardı her daim babam. Boylu boyunca yatıyordu salonun orta yerinde. Etrafında kadınlar, halalarım, teyzelerim sessizce ağlıyorlardı. Annemi gördüm, annem de beni görmüştü. Ayağa kalktı, bana doğru geliyordu. Gözleri fal taşı gibi açılmıştı annemin. Korktum annemin o hâlimden. Annemi de mi kaybediyordum yoksa!

"Oğlum!", dedi, annem, "Oğlum, sana ne oldu böyle?"

"Anne, anne! dedim, boynuna sarıldım. Ağlamak, hüngür hüngür ağlamak, avazım çıktığı kadar bağıra çağıra ağlamak istiyordum."

Anne! diyebildim, sadece! "Anne!.."

Annem, tekrar tekrar yüzüme baktı, saçlarımı okşadı.

Oğlum, saçların, dedi. "Saçların bembeyaz!.."

...

Keşke babamla daha çok zaman geçirseydim. Keşke İstanbul yerine Manisa'da üniversiteye başlasaydım. O zaman babamla ve annemle daha çok birlikte olurum.

Babam, sakın ve sessiz bir insandı. Öyle çok konuşmayı sevmezdi. Kendi içinde konuşurdu sanki. Kendiyle söyleşir gibi. Annem, babamın bu hâlimden şikâyet ederdi ama tatlı bir serzenişti onunkisi, muhabbetle bağlı idi babama.

Özlüyorum babamı, o sessiz ve derinden akan nehri özlüyorum. Kolunu, kanadını bırakıp gitti işte, akıp gitti sessizce, kavuştu deryasına. Serin serviler gölgesinde sabırla tevekkülle sevdiklerini bekliyor şimdi. Belki de o çoktan kavuştu sevdiğine.

İstemiyordum ben aslında Tıp Fakültesi falan. Doktorculuk, hastalarla uğraşmak bana göre değildi. Anlatamadım anneme, anlamak istemedi beni.

Hatta bir keresinde bayağı yüksek sesle kavga bile ettik. “Baban”, dedi, “Baban!”.

“Ne olmuş babama, Anne?” dedim.

“O ölüyor oğlum, görmüyor musun, eriyip gidiyor, kayıyor elimizden. Biz onu iyileştirecek bir ilaç bulamadık, bulsak da alamadık. Sen doktor ol, kurtar babanı, bu dertten!”

İşte o an, kararımı vermiştim. Evet, doktor olacaktım, doktor olacak ve babamı bu hastalıktan kurtaracaktım.

Ama olmadı işte anne. Kurtaramadım babamı. Kurtaramadık onu. Gitti o, yok artık! Şimdi ben burada yapayalnızım, kimsesiz ve sensizim.

Anne, anneciğim, ben sensiz yaşamaktan usandım artık. Keşke anne, keşke seni hiç dinlemeseydim!

İki yoldan biri vardı benim için artık. Ölmek ya da yaşamak. Tercihimi hemen o an yapmalıydım, yaptım da.

Yaşamayı tercih ettim.

...

“Tak, tak, tak!”

“Kim o!”

“Benim anne! Ali Osman!”

İbrahim GÜLTEKİN

Aşağıda sözlerinin bir bölümü verilen şarkıyı dinleyiniz.

Balığa denizden başkası azaptır

Canına canan bulunca insan tamamdır

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkartır

Bunca şair yanılmış olabilir mi?

Ey gönüllerin efendisi aşk

Yağ üzerime toprak gibi ıslat

Vay kaderimin ta kendisi aşk

Sorgusuz sualsiz emrinde bu zat

Ne yaparsan yap aşk ile yap

Ne dediğin değil nasıl dediğin onay

Açılır kapılar ardına kadar

Kalpten gülersen kalanı detay gerisi kolay

Kaynak: <http://www.sozvar.com/2015/06/kenan-dogulu-ask-ile-yap-sarki-sozleri.html>

1. Bu şarkıda dikkatinizi en çok hangi mısra ya da bölüm çekti? Niçin?

.....
.....
.....

2. “Ne yaparsan yap aşk ile yap” sözünde “aşk” kelimesi ile asıl anlatılmak istenen nedir?

.....
.....
.....

3. “Kapıları açan, kişinin ne dediği değil, nasıl dediğidir.” Bu düşünceye katılıyor musunuz? Açıklayınız.

.....
.....
.....
.....

KONUŞMA

Şarkıda geçen “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.” mısrası aynı zamanda bir atasözüdür. Bu atasözünde söylenilmek istenen nedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

YAZMA

1. Aşağıda Türk sinemasının ve dizilerinin unutulmaz filmlerinden resim karelerine yer verilmiştir. Bu resimleri inceleyiniz.
2. Resimlerin yansıttığı duygu durumlarını dikkate alarak her bir resmi bir cümle ile ifade ediniz.

.....
.....

.....

.....

.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

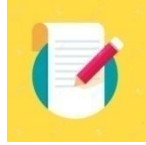

.....
.....

.....
.....

<https://www.google.com.tr/yeşilçam+filmleri&espv=seksenler&imgc>
amaçlı kullanılmıştır.)

(Eğitim

YAZMA VE KONUŞMA

Evlenmek istiyorsunuz. Evleneceğiniz kişide (erkek veya kadın) hangi özelliklerin olmasını istersiniz? İşaretleyiniz.

NOT: Sadece beş seçeneği işaretleyebilirsiniz.

A)	Güzellik / Yakışıklılık	N)	İtibar
B)	Zenginlik /Para	O)	Barışsever
C)	Şan / Şöhret	Ö)	Kıskanç
D)	Akıl / Mantık	P)	Saygılı
E)	Bilgi / Okuryazarlık	R)	Zekâ
F)	Öz Güven Sahibi	S)	Hırçın / Asabi
G)	Sorumluluk Sahibi	Ş)	Güvenilir
H)	Neşeli	T)	Sağlıklı
J)	Esprili	U)	Çalışkan

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Kıymetli öğrenci arkadaşlarım,

Kitabımızın bu bölümü esasında üçüncü bölümün devamı niteliğindedir. Üçüncü bölümde Türkçenin söz varlığını, kelimedeki gerçek anlam mecaz anlamı, deyimleri ve atasözlerini öğrenmiştiniz. Bu bölümde ise öğrenme yolculuğumuzu Türkçenin inceliklerine doğru gerçekleştirdik. Bölümün başlangıç kısmında sizlerle birlikte kalıplaşmış dil birimlerini, ikilemeleri, kalıp sözleri ve bunların dil hazinesi dediğimiz söz varlığı içindeki yerini tespit ettik.

İnsan günlük hayatını akıl ve duyguları ile şekillendirir. Duygular çok çeşitlidir ve her toplum veya millet kendi ana dili içinde duygularını ifade edebileceği müşterek kelime ve söz kalıpları bulmuştur. Bölümde öğrendiğimiz bir diğer konu da işte bu duygu durumları ve duygu durumlarını yansıtan kalıp sözlerdir. Bölümün son kısmında ise duygu cümlelerini tanıyıp, bu cümlelerin hangi durumlarda ve ne şekilde kullanıldıklarını örnekler üzerinden öğrenmiş bulunuyoruz.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde kalıplaşmış bir ifade kullanılmıştır?
- a) Fakir bir aile idiler, kimseleri yoktu.
- b) Bu çocuğu burada yalnız başına bırakmayalım.
- c) Adam bunları söyledikten sonra oradan uzaklaştı.
- d) Gerçek şu ki Kadir Usta, işini çok seviyordu.
- 2) “Onu koridorun köşesinde her görüşümde kalbim küt küt atıyor, heyecandan
.....”

Yukarıdaki cümlede boş bırakılan yere gelebilecek en uygun ifade aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Elim ayağım birbirine dolaşıyordu.
- b) Panik yapıyordum.
- c) Soğuk terler döküyordum.
- d) Islık çalıyordum.
- e) Gözlerimi kırpyordum.
- 3) Aşağıdaki kalıp sözlerden hangisi diğerlerinden farklıdır?
- a) Güle güle oturun!
- b) Başınız sağ olsun!
- c) Gözünüz aydın!
- d) Düşe kalka
- e) Geçmiş olsun

4) Aşağıdaki kalıplaşmış ifadelerden hangisi diğerlerinden farklı bir anlam içermektedir?

- a) Hoşça kal!
- b) İyi yolculuklar!
- c) Günaydın!
- d) Allah'a ısmarladık!
- e) Görüşürüz!

5) Çay veya kahve ikramında buluna birine “Eline sağlık!” denilir. İkramda bulunan kişi bu söze hangi kalıp cümle ile karşılık verir?

- a) Ziyade olsun!
- b) Bereketli olsun!
- c) Afiyet olsun!
- d) Geçmiş olsun!
- e) Bol köpüklü olsun.

6) Yeni ev almış birine iyi dileklerinizi belirtmek istiyorsunuz. Bunun için hangi sözü kullanırsınız?

- a) Güle güle kullan!
- b) Güle güle oturun!
- c) Hayırlısı olsun!
- d) Hayırlıysa olsun!
- e) Allah ne muradın varsa versin!

7) Arkadaşınız yeni bir elbise almış ve siz bu elbiseyi onun üzerinde görünce çok beğendiniz. Böyle bir durumda hangi sözü söylemezsiniz?

- a) Çok beğendim.
- b) Muhteşem!
- c) Harika!
- d) Bal dök yala!
- e) Bayıldım!

8) Sevdiklerimizden ayrılmak, dersten zayıf not almak, uzaktaki yakınlarımızla ilgili kötü bir haber almak bizi üzebilir. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde böyle bir durum yoktur?

- a) Haberi duyunca ağzımızın tadı kaçtı.
- b) Kaç gündür ağzına bir lokma girmedi, yemeden içmeden kesildi yavrucak!
- c) Çocuğun o hâlini görünce burnumun direği sızladı.
- d) Dayısı askere gideliden beri ağzını bıçak açmıyor.
- e) Beterin beteri var, buna da şükretmek lazım.

9) Konuşmada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- Birini mi bekliyorsun?

- Yooook!

- E, duracak mısın?

- Bilmem. Duruyorum işte!

- Yoksa bir dalgan mı var?

-

Olur a! İnsan bu.

a) Nasıl söz öyle!

b) Nerden icap etti şimdi böyle bir söz?

c) Yooook! Ne dalgam olacak?

d) Kimden öğrendin?

e) Dalga denizde olur.

10) Konuşmada boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- Haydi gel, bir tavla atalım.

- Ben tavla bilmem ki!

- Tavla bilmez misin?

- Bilmem ya!

- E, bilmezsin de deminden beri ne bakıp duruyorsun?

-

a) Bakıyorum da, Bakıyorum da, oynamayacağım. Benim işim gücüm var.

b) Kaybedecek vaktim yok benim.

c) Hiç! Boş işler bunlar!

d) Hiç öyle oynanır mı bu oyun?

e) Hiç! Öyle bakıyorum işte!

Cevaplar

1)b, 2)a, 3)d, 4)c, 5)c, 6)b, 7)e, 8)e, 9)c, 10)e

5. İMLÂ (YAZIM) KURALLARI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

5.1. İmlâ Kuralları

5.1.1. Seslerle İlgili Kurallar

5.1.1.1. Ses Uyumlarına Göre Kelimelerin Yazılışı

5.1.1.2. Ünsüz Türemesi

5.1.1.3. Ünlü Düşmesi

5.1.1.4. Ünlü Daralması

5.1.1.5. Düzeltme (^) İşareti

5.1.2. Kelimelerin Yazımıyla İlgili Kurallar

5.1.2.1. Büyük Harflerin Kullanımı

5.1.2.2. Sayıların İmlâsı

5.1.2.3. Birleşik Kelimelerin İmlâsı

5.1.2.3.1. Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler

5.1.2.3.2. Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler

5.1.2.4. Bazı Kelime ve Eklerin İmlâsı

5.1.2.5. Pekiştiricilerin İmlâsı

5.1.2.6. İkilemelerin Yazılışı

5.1.2.7. Türkçede Hece Yapısı ve Satır Sonunda Kelimelerin Bölünmesi

5.1.2.8. Alınma Kelimelerin İmlâsı

5.1.3. Ek Fiilin Yazılışı

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) İmlâ nedir?
- 2) İmlâ kurallarına niçin ihtiyaç vardır?
- 3) İmlâ kuralları ile noktalama işaretleri arasında ilişki var mıdır?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Dil Becerisi Kazanımları	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
İmlâ kuralları	İmlâ (yazım) kurallarını bilir ve yazılarında kullanır.	DİNLEME Dinlediği metinlerin ana hatlarını ve konusunu anlar.	Bireyselleştirilmiş Öğretim Yöntemi
İmlâ kurallarının anlatıma katkıları	Birleşik kelimelerin ve pekiştirmeli sözlerin imlâsındaki mantığı kavrar.	OKUMA İlgi veya uzmanlık alanına giren metinleri ayrıntılarıyla anlayabilir.	Bilgisayar Destekli Öğretim
İmlâ kuralları ile noktalama işaretlerinin ortak işlevi	Bulunma hâli eki ile bağlama edatı da/de'nin farkını ve imlâlarını ayırt eder. Bağlama edatı ki ile ek olan -ki'lerin farkını kavrar, imlâlarını öğrenir. Soru ekinin yazılışını öğrenir. Türkçenin hece yapısını pekiştirir, satır sonunda hece bölünmesini kavrar.	KONUŞMA Bilinen veya ilgi alanına giren konularla ilgili konuşmaları başlatabilir, sürdürebilir ve bitirebilir. YAZMA Görüşlerini belirli bir bakış açısıyla ifade edebilir.	İnternet Tabanlı Öğretim

	<p>İkileme konusunu derinlemesine kavrar, imlâsını öğrenir.</p> <p>Ünlülerle ilgili türeme ve daralma hadiselerinin imlâya yansımalarını kavrar.</p> <p>Alınma kelimelerin imlâsını bilir.</p>		
--	--	--	--

Anahtar Kavramlar

- Dil
- İmlâ kuralları
- Yazı
- Yazı dili
- Konuşma
- Konuşma dili

Giriş

İmlâ kuralları, herhangi bir dili yazarken, okurken veya konuşurken kişiden kişiye farklı yazılışları ve oluşacak yanlış anlaşılmaların meydana gelmemesi için belirlenmiş ve herkes tarafından kabul edilen kuralların genel adıdır. Bir başka ifadeyle söylersek imlâ, bir dilin belirlenmiş birtakım kurallar çerçevesinde yazılmasıdır.

Türkçeyi güzel, anlaşılır bir şekilde kullanmak; ifade etmek istediklerimizi doğru ve güzel anlatabilmek için imlâ kurallarını bilmemiz gerekmektedir. İmlâ kurallarını bilmek eğitimde, bilgi alma ve bilgi üretmede, günlük hayatın değişik safhalarında kolaylıklar sağlayacaktır.

HAZIRLIK

1. İmlâ kurallarına uymadan ve noktalama işaretleri kullanılmadan yazılmış aşağıdaki metni okuyunuz, farklı anlamlara gelebilecek ifadeleri bulunuz. Uygun boşluğu bu ifadeleri yazınız.

altmışların sonlarıydı hıdırlıktepede oturuyoruz rahmetli öğretmen babam ismet paşada bir okulda öğretmenlik ediyor henüz ankara bugünkü gibi genişlememiş altındağın ulusun şehrin en merkezi yeri olduğu zamanlar

10 yaşındaki bir çocuğun en büyük eğlencesi ne olabilir ki mahalledeki bisikletçiden bisiklet kiralayıp çayırılıkta dolaşmak o zamanlar hele hele altındağda yaşayan bir çocuğun bisiklet sahibi olması hayalden öte değil ancak harçlıklarımızdan biriktirip artırdığımız parayla mahallenin bisikletçisine gidip bisiklet kiralayarak bu hevesimizi gidermeye çalışıyorduk

ahmet dönmez

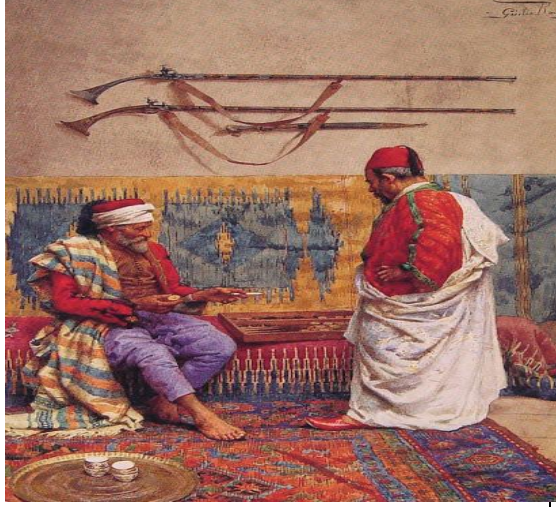
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. Yukarıdaki metni imlâ kurallarına uygun olarak ve noktalama işaretlerini kullanarak tekrar yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

3. Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Görsellerin ne anlatıyor olabileceğini birkaç cümle ile yazınız. Yazınızda imlâ ve noktalama işaretlerini dikkate almayınız. Yazınızı tamamladıktan sonra arkadaşlarınızla paylaşınız. Arkadaşlarınıza, yazınızda yanlış

anlaşılmalar veya anlamsız ifadelerin olup olmadığını sorunuz. İmlâ ve noktalama kurallarının gerekliliğini birlikte tartışınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4.

(<http://ustakarikatur.blogspot.com.tr>) (Eğitim Amaçlı kullanılmıştır.)

İmlâ hatalarının bazıları, yanlış telaffuzdan kaynaklanabilir. Yukarıdaki karikatürde bu durum örneklendirilmiştir. Siz de bu karikatürden yola çıkarak Türkçede telaffuz hatalarından kaynaklanabilecek imlâ hatalarının neler olabileceğini arkadaşlarınızla tartışınız. Tartışma sonuçlarınızı maddeler hâlinde uygun boşluğa yazınız.

5. Aşağıdaki cümleleri imlâları yönünden inceleyiniz. Her bir cümle ile ilgili görüşlerinizi, altlarındaki uygun boşluğa yazınız.

1. Üniversitelerde kayıtlar bu hafta bitiyor. Senin kaydın ne durumda?

.....

2. Komşumuzun dedesi vefat etmiş, akşam “göğüsümde bir ağrı var” diyordu.

.....

3. İnsana evde lazım.

.....

4. Ticaret açıldı, üç gündür kar yağıyor, işler harika!

.....

5.1. İmlâ Kuralları

ŞİİRİN YAZIM KURALLARI DÜZYAZIDAN FARKLIDIR!

Dil bilgisi, imlâ kuralları, noktalama işaretleri gibi, düzyazının öğretici çerçevesini çizen edebiyat öğelerinin şiire dayatılmasının, şiirsel aşkınlığın bunlarla sınırlandırılmasının yanlış olduğunu düşünüyorum. Bence, her şiire ve her şaire özel, öğretici düzyazıdan ayrılan “şiir yazım kuralları”, hatta “noktalama işaretlerinin şiirsel kullanımları” vardır! Olmalıdır! Birçok şair bu görüşe karşı çıkabilir; kimisi öyle der, kimisi böyle... Ancak hemen herkesin ortak görüşü, her şaire ‘özel’ birtakım ‘şiir yazım kuralları’ olduğudur.

Şiir, öğretici düzyazı gibi düşünceleri ifade etmekten çok, akıp giden bir duygu selinde yazılır. Kuramsal, kavramsal olmadığından, şiir düşünceyle, düşünme eylemiyle, yoğunlaşmayla filan yazılmaz! “Söz” gelir, kendi seçeceği kelimeleri zihinde bulur, şiiri yazdırır ve gider... Bazen kelimeler, “sözün anlam ve değerini taşımakta yetersiz kalır... Bu nedenle şair, kelimelerin, imgelerin, noktalama işaretlerinin kullanımlarını veya kendi şiir kurgusunun vereceği tüm imkânları zorlayarak, o anlamı/değeri “sezdirmeye” çalışır.

(Uyarlanmıştır.)

(<http://www.siirleraslaitmemeli.com/siirin-yazim-kurallari-duz-yazidan-farklidir>)

Şimdi bu metinler ilgili aşağıdaki soruları cevaplayalım.

1. Yazara göre imlâ ve noktalama işaretlerine dair kuralların şiir türünde kullanılması neden yanlıştır?

.....
.....

2. Yazara göre şiirin niçin kendi imlâ ve noktalama kuralları olmalıdır?

.....
.....
.....
3. Şiirin yazılma amacı ile düzyazının üretilme amacı arasında benzerlik veya farklılık var mıdır? Neden? Açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

Okuduğunuz metinden de anlaşılacağı gibi imlâ nerede kullanılmalı sorusu hep sorulagelmıştır. “İmlâ kuralları neden var?” ise asıl büyük soruyu oluşturmaktadır. Acaba bu kurallar hayatımızı zorlaştırmak için mi yoksa kolaylaştırmak için mi var? Hadi hep birlikte öğrenelim!

İMLÂ NEDEN VAR?

Dillerde tek tip yazı ve tek tip yazılış ihtiyacı matbaanın yaygın bir şekilde kullanılması ve basılan kitap, gazete, dergi gibi ürünlerin bütün topluma sunulması ile ortaya çıkmıştır. Bir dilde basılan ürünlerin o dili konuşan bütün insanlara eşit oranda hitap edebilmesi için anlam, yazı ve yazım birliğine gerek duyulmuştur. Ayrıca eğitim-öğretim birliğinin oluşabilmesi için de yazı, söz varlığı, anlam ve imlâ ortaklığı gerekli görülmüştür.

İmlânın neden gerekli olduğunu öğrendik. Peki, Türkçenin imlâsı nasıl, Türkçede imlâ ile ilgili hangi kurallar var? İsterseniz artık konumuza başlayalım!

5.1.1. Seslerle İlgili Kurallar

Türkçe eklerle türeyen bir dildir. Sesler heceleri, heceler de kelimeleri oluşturur. Türkçede yazı ve harfler için bir sistem oluşturulurken kelimelerin yazıda gösterilmesi her harfin bir sesi karşılması şeklinde düşünülmüştür. Örneğin; Türkçede ks (x), ts (Arnavutça dac, Rusça ı) gibi ikiz sesler bulunmadığından harflerimiz arasında da çift ses işareti bulunmaz.

Ses hece ilişkisi düzenli ve sabit olduğundan bazı ses kuralları ortaya çıkmıştır. Bu ses kurallarının yazıya yansması, birtakım kuralların belirlenmesine ihtiyaç doğurmuştur. Ses uyumları, ses düşmesi veya türemesi, eş sesli yazımların anlam kargaşasına veya bulanıklığına yol açabilmesi gibi sebeplerle (^) düzeltme işaretine de ihtiyaç duyulmuştur. Bazı eş sesli ek ve edatların varlığı yine dikkat edilmesi gereken imlâ durumlarındandır. Nihayet Türkçenin

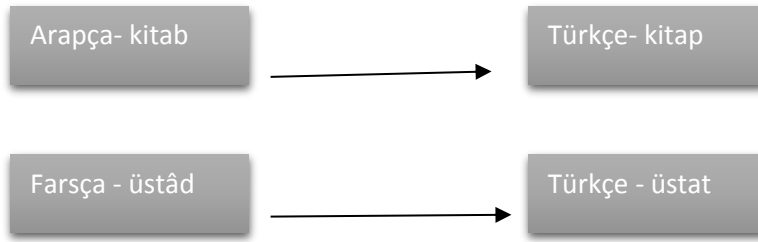
ilişkide olduğu dillerden aldığı kelimelerin Türkçenin ses, imlâ ve yazı kurallarına göre kullanılması doğru ve ortak bir yazı dilinin oluşmasını sağlayacaktır.

Türkçe yazıda her sese karşılık bir harf kullanıldığı için seslerin durumu ayrıntılı birtakım kuralların varlığını mecbur kılmıştır. Bu kurallar şu şekilde sıralanabilir:

5.1.1.1. Ses Uyumlarına Göre Kelimelerin Yazılışı

Türkçe yazı dilinde 29 ses bulunur. Bunların 8'i ünlü, 21'i ünsüzdür. Bu seslerle ilgili imlâ kurallarını dilerseniz madde madde inceleyelim:

1. Türkçe kelimelerin sonunda od (ateş), ad (isim) gibi birkaç istisna dışında **b,c,d,g** ünsüzleri bulunmaz. Alınma kelimelerde de bu kural geçerlidir.

Türkçede ünsüzler, ses tellerini titreştirme bakımından sedalı (tonlu/yumuşak) ve sedasız (tonsuz/sert) sesler olmak üzere ikiye ayrılır.

Sedâlı sesler	Sedasız sesler
b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z	f, s, t, k, ç, ş, h, p

Bunu neden öğrendik? Çünkü Türkçe kelimelerde iki ünlü arasında kalan sedalı sesler, sedasızlaşır (ağaç+a= ağaca). Bazı kelimelerde bu ses olayı gerçekleşmez: yapıt>yapıtı, kanıt>kanıtı, *evrak*<*evraki*, *ahlak*>*ahlaki*, *hukuk*>*hukuka*, *sepet*>*sepeti*.

2. Türkçede kelime sonunda f,s,t,k,ç,ş,h,p seslerinden biri varsa ve bu kelimeler “c, d, g” ile başlayan bir ek getirildiğinde “c, d, g” sesleri “ç, t, k”ye dönüşür. Bu kurala ünsüz benzeşmesi denir. Örneğin; -Dİ, -Dan, -DA, -DAş, -Gİ, -GİN gibi sadalı ve sadasız şekli olan ekler ünsüz uyumuna kelimeye göre uygun şekli eklenir: *yaprak-dan* *yaprak-tan*; *uzak-da* *uzak-ta*; *iş-deş* *işteş*, aç-tı, aş-çı, baktım, bas-kı, çiçek-ten, düş-kün, geç-tim, ipek-çi, seç-kin, seç-ti, süt-çü vb. al-dı, an-dı, bil-gi, del-gi, yol-da vb.

3. Ünsüzlerde olduğu gibi Türkçede ünlüler ile ilgili de birtakım kurallar vardır. Bunlardan ilki kalınlık incelik uyumudur (büyük ünlü uyumu). Kalınlık incelik uyumuna göre bir kelimenin birinci hecesinde kalın bir ünlü (a, ı, o, u) bulunuyorsa diğer hecelerdeki ünlüler

de kalın; ince bir ünlü (e, i, ö, ü) bulunuyorsa diğer hecelerdeki ünlüler de ince olur: adım, ayak, çocuk, ağız, kulak, pıtrak; göğüs, beşik, bilezik, örtücü, gözlükçü, üzengi, sezgi, yüzük vb.

4. Bir diğer ünlü uyumu kuralı, düzlük yuvarlaklıktır (küçük ünlü uyumu). Bir kelimedede düz ünlüden sonra düz (a, e, ı, i), yuvarlak ünlüden sonra yuvarlak dar (u, ü) veya düz geniş (a, e) ünlüler bulunur: anlaşmalı, bilek, çilek, ısırma, ılıklaşma, kayıkçı, seslenmek, yeşil; boyunduruk, yürekli, çocuk, güreşmek, ocakçı, odun, özlemek, sürmek, vurma, yoklayıcı, yorgunluk, yumurtalık, yüreksiz vb.

Haydi, şimdi etkinlik zamanı!

Aşağıdaki metni kalınlık incelik ve düzlük yuvarlaklık uyumu açısından inceleyiniz. Uyum içermeyen kelimeleri uygun boşluğa yazınız.

Martılardan söz etmiyorum. Onları saygısız çağırış ve çırpınışlarıyla kıyılarda görür durur, görmesini de severiz. Fakat o bildiğimiz martılardan çok daha büyük ve kanatları çok daha uzun bir açık deniz martısı vardır. Onlara Güney Akdeniz’de Miho derler. İşte onlardan söz etmek istiyorum.

Sanki kuş değildir de kanada binmiş bir köpük parçasıdır. Havaya yükselirken, ona gün doğdu demektir. Çünkü o zaman fırtınayı da, kara bulutları da ta aşağıda bırakırlar. İnsanın hayalini bile korkutan, çıldırtacak yüksekliklere çıkarlar, göklerin koynunda küçücük, mavi bir nokta olurlar. Onlar öterken insan, “Acaba gök mavileri mi dile geldi?” diye dört yana bakınır durur. Oysaki öten, denizin kartalıdır. Denizin ve sonsuzlukların bu yolcusu, karaların kartalı ve akbabası gibi yırtıcı gagalı, pençeli değildir. Enginin bu kuşu, en yükseklerde uçan bir beyaz bulutun hayatını yaşar.

Halikarnas Balıkcısı

Kalınlık-incelik uyumuna uymayan kelimeler:

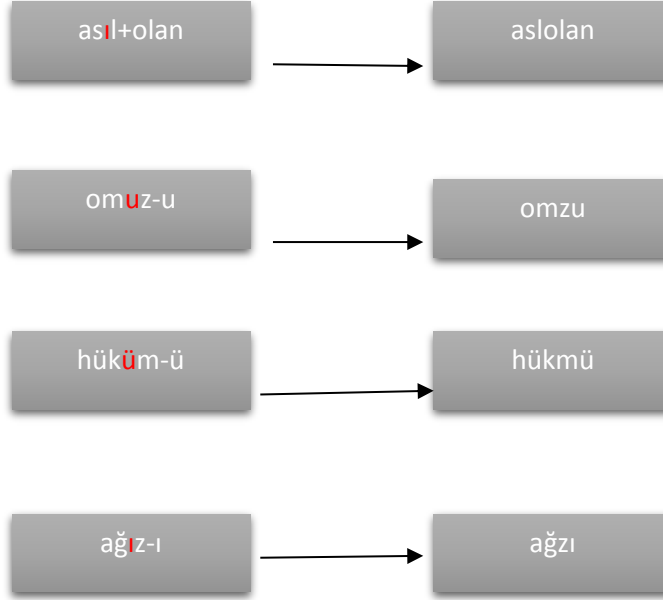
Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan kelimeler:

5.1.1.2. Ünsüz Türemesi

Arapçadan alınma kelimelerin asıllarında mevcut olan ikiz ünsüzler Türkçede tek ünsüzle kullanılır. Bu kelimeler ünlüyle başlayan ek veya yardımcı fiille kullanıldıklarında sondaki ünsüz aslına dönerek ikizleşir: tıp (tıbbı), zan (zannı), ret (reddi), zam (zammı), hak (hakkı), his (hissi), şer (şerri); af (affetmek), his (hissetmek) vb.

5.1.1.3. Ünlü Düşmesi

Türkçede genel bir kural olarak vurgusuz orta hece ünlüsü düşer. Burun, ağız, omuz, göğüs gibi Türkçe; asıl, kayıt, hüküm gibi bazı alınma kelimeler ünlü ile başlayan bir ek veya yardımcı fiil aldıklarında ortada kalan ünlü düşer:

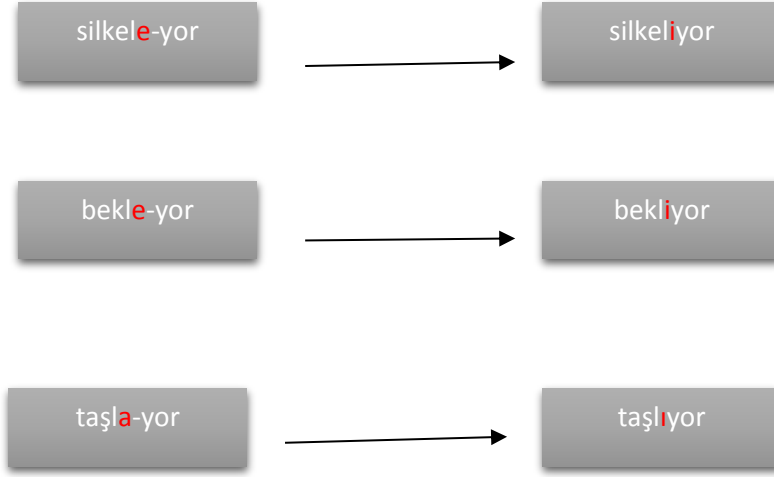

5.1.1.4. Ünlü Daralması

Türkçede 8 ünlü vardır. Bu ünlüler, çıkışta ağzın aldığı şekle göre sınıflandırılır.

	DÜZ		YUVARLAK	
	GENİŞ	DAR	GENİŞ	DAR
KALIN	A	İ	O	U
İNCE	E	İ	Ö	Ü

Fiillerin şimdiki zaman çekimlerinde (bakıyor, duyuyor, görüyor...), fiil düz geniş ünlü ile bitiyorsa (a ve e) sondaki geniş ünlü daralır (ı ve i).

Konuşma dilinde bulunmasına rağmen başka durumlardaki daralmalar yazıda gösterilmez: Anlayacak (anlıyacak), yetmeyen (yetmiyen), gözleyelim (gözliyelim), başlayalım (başlıyalım), besleyecek (besliyecek) vb.

5.1.1.5. Düzeltme (^) İşareti ve Kullanıldığı Durumlar

Düzeltme işareti Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçmiş birtakım kelimelerin hem söyleyişine dikkat çekmek hem de eş sesli kelimeleri birbirinden ayırt etmek için kullanılır. Yaygın olarak üç yerde kullanılmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

a) Arapça kelimelerin sonuna gelen nispet *i*'sinin (î) iyelik eki ve belirtme hâli ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır. Böylece (*insanın*) *edebi* ve *edebî (metin)*, (*onun*) *fikri* ve *fikrî (yazı)*, (*fizik*) *ilmi* ve *ilmî (eser)*, (*manzara*) *resmi* ve *resmî (evrak)* gibi anlamları farklı kelimelerin karışması önlenmiş olur.

b) Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelime ve eklerle özel isimlerde bulunan ince **g**, **k** ünsüzlerinden sonra gelen **a** ve **u** ünlüleri üzerine konur: *Müjgân, kâğıt, dergâh, dükkân, yadigâr, ordugâh, karargâh, Nigâr; imkân, sükût, hikâye*.

c) Eş sesli kelimelerin kullanımında anlam kargaşasına engel olmak için kullanılır: alem, “bayrak”; âlem, “kainat”; aşık “bacaktaki bir kemik âşık “sevdaya tutulmuş”, hala “babanın kız kardeşi”, hâlâ vb.

Bütün bu gördüğümüz kuralları isterseniz, bir metin üzerinde uygulayarak pekiştirelim.

Aşağıdaki metinde ses uyumları ve düzeltme işareti ile ilgili imlâ özelliklerini gösteriniz.

Rum balıkçıların hrisopsaros -Hristos balığı- dedikleri bu balık, vaktiyle korkunç bir deniz canavarı imiş. İsa doğmadan evvel, Akdeniz'de dehşet salmış. Bir Finikeli denize düşmeye görsün! Devirdiği Kartacalı çektirmesinin, Beni İsrail balıkçı kayığının sayısı sayılamamış. Keser, biçer; doğrar, mahmuzlar; takar, yırtar; koparır atar; çeker, parçalarmış.

Akdeniz'in en gözü pek; insandan, hayvandan, fırtınadan, yıldırımından, belâdan, işkenceden yılmaz korsanı, dülger balığının adından bembeyaz kesilirmiş.

İsa, günlerden bir gün, deniz kenarında gezinirken sandallarını büyük bir korkuyla bırakıp kaçan balıkçılar görmüş. "Ne oluyorsunuz?" diye sorunca balıkçılara; "Aman" demişler balıkçılar, "elâman! Elâman bu canavardan! Sandalımızı kırdı, arkadaşlarımızı parçaladı. Hepsinden kötüsü, balık tutamaz olduk, açlıktan kırılırız."

İsa, yalınayak, başı kabak, dülger balıklarının yüzlercesinin kaynaştığı denize doğru yürümüş. En kocamanını, uzun parmaklı elleriyle tutup sudan çıkarmış. İki elinin başparmağı arasında sımsıkı tutmuş, eğilmiş, kulağına bir şeyler söylemiş...

O gün bu gündür dülger balığı, denizlerin görünüşü pek dehşetli, fakat huyu pek uysal, pek zavallı bir yaratığıdır. Birçok yerlerinde çiviye, kesere, eğriye, kerpetene, destereye, eğeye benzer çıkıntıları, kemikle kılçık arası dikenleri vardır. Dülger balığı adı ona bunlardan ötürü takılmış olmalı.

Sait Faik Abasıyanık

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5.1.2. Kelimelerin Yazımı İle İlgili Kurallar

Türkçedeki kelimelerin yazımı ile ilgili de birtakım kurallar mevcuttur. Bu kurallar genel itibarıyla şöyle sıralanabilir.

5.1.2.1. Büyük Harflerin Kullanımı

Latin harfleri büyük ve küçük harfler şeklinde kullanıldıklarından bu harflerin nerede büyük nerede küçük şekilleriyle yazılması gerektiği kurala bağlanmıştır. Aşağıda farklı başlıklar hâlinde sıralanan durumlarda kelimeler büyük harfle yazılır. Bunların dışında küçük harfler kullanılır.

1. Cümleler büyük harfle başlar: *Şiir başkaldıranların sesidir* (İsmet Özel).
2. İki noktadan sonraki kelime büyük harfle yazılır:

Birdenbire dehşetli bir şey gördüm: Balık tuhaf bir şekilde, ağır ağır ağarmağa, rengini atmağa, hem de beyaz kesilmeğe giden bir hal almağa başlamıştı. (Sait Faik Abasıyanık)

(!) İki noktadan sonra cümle olmayan örnekler sıralanırsa bunlar küçük harfle başlar: *Pazardan dört mevsim alınabilecek sebzeler: patates, soğan, sarımsak...*

3. Şairi, özel bir tavırla küçük harfi tercih etmiyorsa şiirde mısralar büyük harfle başlar:
Sanma şahım herkesi sen, sadıkâne yar olur

Herkesi sen dost mu sandın, belki ol ağyar olur

Sadıkâne belki ol âlemde, dildar olur

Yar olur, ağyar olur, dildar olur, serdar olur(Yavuz Sultan Selim)

Ben büyük şarkıları severim; büyük olsun.

Deniz gibi, gökyüzü gibi her şey ve mahzun.

Seviyorsam seni aşk ölümsüzdür gönlümce,

Aşıksam kadını değil tanrıçasın, ece.

(Ahmet Muhip Dıranas)

4. Kurum, kuruluş ve dil isimleri hariç özel adlar büyük harfle başlar: *Yavuz Sultan Selim*, Ahmet Muhip Dıranas, İsmet Özel, Sait Faik Abasıyanık, Ankara, Kahire, Brezilya, Kazan.

Şahıs adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe isimleri büyük harfle başlar: *Muhterem Mehmed Akif Bey, Sayın İsmet Yılmaz, Birol Bey, Üftade Hanım, Dr. Mehmet Kapıcı, Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, Alb. Serdar Çıngı.*

Millet, boy, oymak adları: *Türk, Alman; Kırgız, Türkmen; Karakeçili.*

Dil ve lehçe adları: *Türkçe, Rusça; Kazakça, Oğuzca, Yakutça.*

Devlet adları: *Türkiye Cumhuriyeti, Arnavutluk.*

Din ve mezhep isimler ile bunların mensuplarını anlatan sözler: *İslam, Müslüman, Maliki, Musevilik, Ortodoks, Katolik.*

Din ve mitoloji kavramlarını karşılayan özel adlar: *Allah, Cebrail, Buda, Afrodit.*

Coğrafi adlar, mekân adları: *Afrika, Asya, Tokyo, Ağrı Dağı, Belgrad Ormanı, Beyazıt Meydanı, Yeşiltepe Mahallesi, Kızılırmak Caddesi vb.*

Özel isimlerden türetilmiş bütün kelimeler büyük harfle başlar: *Halepli, Boşnaklık, Türkçülük, Farsça, Türkiyat, Japonyalı, Amerikalı.*

Bu kurallar, büyük harfin yaygın kullanım alanını göstermektedir. Türkçede sayıların yazımıyla ilgili de kurallar vardır.

5.1.2.2. Sayıların İmlâsı

Sayıların Türkçe söz dizimi içerisinde gösteriminde birtakım kurallara uyulmak zorundadır. Bu kurallar şöyledir:

1. Sayılar saat, para tutarı, ölçü, istatistik verileri gibi birkaç durum istisna olmak şartıyla metin içinde yazıyla yazılır: *beş kişi, ikinci dükkân sınıf.*

İstisnai durumlar: *07.40'ta, 2.330 TL, 13 kg, % 85.*

2. Birden fazla kelimededen oluşan sayılar ayrı yazılır: *yüz üç, yüz dört, iki bin, elli yedi, yüz sekiz, on üç.*

3. Para ile ilgili işlemler; senet, kefalet senedi, çek gibi ticari evrakta geçen sayılar bitişik yazılır: *sekizyüzellibeşbinlira, üçmilyonüçyüzbinlira.*

4. Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir: *birer, ikişer, üçer.*

5.1.2.3. Birleşik Kelimelerin İmlâsı

Türkçe sondan eklemeli ve türetme gücü çok yüksek bir dildir. Yeni kelimelerin türetimi ekler yoluyla olabileceği gibi bazen iki ismin yan yana gelmesiyle de olur. İki kelimenin, yeni bir kavramı karşılamak için birleşmesine birleşik kelime denir.

Birleşik kelimelerin yazımıyla ilgili imlâ kuralları iki ana başlık altında toplanabilir: bitişik yazılan birleşik kelimeler ve ayrı yazılan birleşik kelimeler.

5.1.2.3.1. Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler

1. Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında unvan kelimesi sonda ise gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır: *Sultanahmet Camisi, Kadıköy, Haydarpaşa*.

2. Her iki ögesi de asıl anlamını koruduğu hâlde yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan kelimeler de vardır. Bunlar:

Baş kelimesiyle kurulan sıfat tamlamaları: *başkent, baştabip, başkomiser, başkomutan, başyazar, başbakan, başrol, başparmak, başçavuş. Baş ile kurulan belirtisiz isim tamlamaları:* *dayıbaşı, Tarlabası, ustabaşı, bekçibaşı, binbaşı, yüzbaşı, onbaşı, Çavuşbaşı, aşçıbaşı, çarkçıbaşı.*

Anlam değişmesine uğramış bazı sıfat tamlamaları: *Birkaç, birkaçı, biraz, birçok, birçoğu, birtakım, hiçbir, hiçbirisi, herhangi* kelimeleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

3. *Ev* kelimesiyle oluşmuş birleşik kelimeler bitişik yazılır: *konukevi, doğumevi, yaşlılarevi, yayınevi, hâkimevi, kitabevi, bakımevi, öğretmenevi, basımevi, aşevi.*

5.1.2.3.2. Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler

1. *Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak* yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır: *alt etmek, arz etmek, azat etmek, raks etmek, el etmek, göç etmek, ilan etmek, kabul etmek, kul etmek, kul olmak, not etmek, oyun etmek, söz etmek, farz etmek, hasta etmek, terk etmek, hasta olmak, var olmak, yok etmek, yok olmak* vb.

2. Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbirisi veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır. Bunlar şu şekilde maddelenebilir:

a. Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar:

ada balığı, ateş balığı, dil balığı, fulya balığı, kedi balığı; bıyıklı balık, dikenli balık vb.

ardıç kuşu, arı kuşu, çalı kuşu, deve kuşu; alıcı kuş, boğmaklı kuş, makaralı kuş vb.

ağustos böceği, ateş böceği, cırcır böceği; ağılı böcek, çalgıcı böcek, sümüklü böcek vb.

at sineği, et sineği, meyve sineği, sığır sineği, su sineği, uyuz sineği vb.

su yılanı, Ankara keçisi, fındık faresi, Beç tavuğu, dağ tavuğu, ada tavşanı, kaya örümceği, bal arısı, Pekin ördeği; Ankara kedisi, Afrika domuzu vb.

b. Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar:

beşparmak otu, çörek otu, eğrelti otu, pisipisi otu; acı ot, sütlü ot vb.

ateş çiçeği, çuha çiçeği, güzelhatun çiçeği, ipek çiçeği, küpe çiçeği; ölmez çiçek vb.

avize ağacı, ban ağacı, dantel ağacı, öd ağacı, pelesenk ağacı, tespih ağacı vb.

altın kökü, eğir kökü, helvacı kökü, meyan kökü; ek kök, saçak kök, yumru kök vb.

dağ elması, deve dikenini; köpek üzümü, çakal armudu, kuzu kestanesi; can eriği, kuzu mantarı, şeker kamışı; dağ nanesi, Japon gülü; Antep fıstığı, sırık fasulyesi, taş bademi; Afrika menekşesi, Japon sarmaşığı, Hint inciri, armut kurusu, şeker pancarı vb.

kuru fasulye, kuru incir, kuru soğan, kuru üzüm vb.

DİKKAT!

Çiçek dışında anlamlar taşıyan *baklaçiçeği* (renk), *narçiçeği* (renk), *suçiçeği* (hastalık); ot dışında anlamlar taşıyan *ağızotu* (barut), *sıçanotu* (arsenik); ses düşmesine uğramış olan *çöreotu* ve yazımı gelenekleşmiş olan *semizotu*, *dereotu* bitişik yazılır.

c. Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler:

alçı taşı, bileği taşı, çakmak taşı, Hacıbektaş taşı, kireç taşı, lüle taşı, Oltu taşı, sünger taşı, yılan taşı; buzul taş, damla taş, dikili taş, kayağan taş, yaprak taş vb.

arapsabunu, kahve değirmeni, su dolabı; müzik odası, masa örtüsü, yatak örtüsü; el kitabı, Frenk gömleği, İngiliz anahtarı; alt geçit, dönme dolap, toplu iğne vb.

afyon ruhu, katran ruhu, lokman ruhu, nane ruhu, tuz ruhu vb.

ç. Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik kelimeler: *Arnavut kaldırımı; deniz yolu, hava yolu, keçi yolu; köprü yolu vb.*

d. Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler: *açık oturum, açık öğretim, ana dili, Ay tutulması, baş ağrısı*(hastalık), *baş belası, baş dönmesi, çıkış yolu, çözüm yolu, dil birliği, din birliği, iş birliği, iş bölümü, madde başı, yer çekimi vb.*

e. Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: *ruh bilimi, dil bilimi; dilbilgisi vb.*

f. Yuvar ve küre sözleriyle kurulan birleşik kelimeler: *göz yuvarı, su küre, taş küre vb.*

g. Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler: *talaş böreği, badem yağı, maden suyu, tulum peyniri, beyaz peynir, Adana kebabı, tas kebabı, İnegöl köftesi, İzmir*

köftesi, ezogelin çorbası, yoğurt çorbası; irmik helvası, Kemalpaşa tatlısı, badem şekeri, kestane şekeri; balık yumurtası, lop yumurta vb.

burgu makarna, yüksük makarna; kakaolu kek, üzümlü kek; çiğ köfte, içli köfte; dolma biber, sivri biber; esmer şeker, kesme şeker; süzme yoğurt; yarma şeftali; kuru yemiş vb.

ğ. Gök cisimleri: *Çoban Yıldızı, Kervan Yıldızı, Kutup Yıldızı, kuyruklu yıldız; gök taşı, hava taşı, meteor taşı vb.*

h. Organ veya organ yerine geçen sözlere birleştiren birleştiren kelimeler: *patlak göz, aşık kemiği, şehadet parmağı, azı dişi, kuyruk sokumu, sahra kesesi, çatma kaş, takma diş, ekşi surat, karga burun, kepçe kulak vb.*

ı. Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik kelimeler: *çetin ceviz, çöpsüz üzüm; eski kurt, sarı çıyan, sağmal inek; eski toprak, eski tüfek, kara maşa, sapsız balta, çakır pençe, demir yumruk, kuru kemik vb.*

i. Zamanla ilgili birleşik kelimeler: *bağ bozumu, gece yarısı, gün ortası, hafta başı, hafta sonu vb.*

3. *-r / -ar / -er, -maz / -mezve-an / -en* sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır: *bakar kör, çalar saat, çıkar yol, döner sermaye, güler yüz, koşar adım, yazar kasa, yeter sayı; çıkmaz sokak, geçmez akçe, görünmez kaza, ölmez çiçek, tükenmez kalem; akan yıldız, doyuran buhar, uçan daire vb.*

4. Renk sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır: *bal rengi, duman rengi, gümüş rengi, saman rengi; ateş kırmızısı, boncuk mavisi, limon sarısı, sahra yeşili, süt kırığı vb.*

5. Rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır: *açık mavi, açık yeşil, kara sarı, kirli sarı, koyu mavi, koyu yeşil vb.*

6. Yer adlarında kullanılan *batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu, aşağı, yukarı, orta, iç, yakın, uzak* kelimeleri ayrı yazılır: *Batı Trakya, Doğu Anadolu, Güney Kutbu, Kuzey Amerika, Yukarı Ayrancı, Orta Anadolu, Orta Asya, İç Asya, Yakın Doğu, Uzak Doğu vb.*

7. Kişi adlarından oluşmuş *mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy* vb. yer ve kuruluş adlarında, sondaki unvanlar hariç şahıs adları ayrı yazılır: *Yunus Emre Mahallesi; Nene Hatun Caddesi; Fevzi Çakmak Sokağı, Cemal Nadir Sokağı; Koca Mustafapaşa; Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sütçü İmam Üniversitesi vb.*

8. *Dış, iç, sıra* sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *ahlak dışı, çağ dışı, din dışı, kanun dışı, olağan dışı, yasa dışı; ceviz içi, hafta içi, yurt içi; akli sıra, ardı sıra, peşi sıra, yanı sıra vb.*

9. Somut olarak yer belirten *alt* ve *üst* sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *deri altı, yer altı (yüzey); böbrek üstü bezi, tepe üstü* (en yüksek nokta) vb.

10. *Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift* sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır: *alt kurul, üst kat, ana bilim dalı, ön söz, art damak, arka teker, yan cümle, karşı oy, iç savaş, dış borç, orta kulak, büyük dalga, küçük harf, sağ açık, sol bek, peşin fikir, iki anlamlı, tek eşli, çok hücreli, çift kanatlılar* vb.

5.1.2.4. Bazı Kelime ve Eklerin İmlâsı

Türkçenin imlâ kuralları hakkında genel olarak bilgi sahibi olduk. Ancak kullanımda birbirine çok karıştırılan bazı kelime ve ekler var. Bunları öğrenmek önemli çünkü hem yazı dilinde hem de konuşma dilinde bu ek ve kelimeleri çok sık kullanıyoruz.

İşte imlâsı birbirine çok karıştırılan bazı kelime ve ekler:

1. Türkçede iki tür “da” vardır, bulunma hâli eki olan -da/-de her zaman kelimeye bitişik olarak yazılır: *çizgide, yazgıda, evde, avluda*.

İkinci olarak da bağlama edatı (bağlaç) olan da müstakil bir kelimedir ve önünde veya ardındaki herhangi bir kelimeyle bitişmez:

Sobalarında kuru da meşe yanıyor efem Denizli türküsü

Âşıkların için sana yakın olmak da senden uzaklaşmak da ne mümkün! İ. Gültekin

Edat olan da/de bir önceki kelimeye ünlü uyumu bakımından uyar. Kendinden önceki kelimenin son sesine göre yazılmaz. Aşağıdaki örnekte bu durum gösterilmiştir:

Gül tütününden doğmuş sanki

Anne ~~doğurmamışta~~ gök doğurmuş onu

Gül tütününden doğmuş sanki

Anne doğurmamış da gök doğurmuş onu (Sezai Karakoç)

Aşağıdaki metinde yer alan imlâ hatalarını düzelterek metni yeniden yazınız.

Hayatının en heyecanlı 3 gününü geçirmişti. İstanbulda olmak, Sirkeçide trene binmek, Yenicaamde kalabalığı seyretmek... Nihayet yıllardır hayalini kurduğu seyahate çıkabilecekti. Çokta gezecek parası yoktu ama gezecek sevdası vardı. Sevdada arzu etmenin ilk adımıdır. Arzuda sevdaya dâhil!..

.....
.....
.....
.....
.....

Aşağıdaki karikatürü inceleyiniz ve Türkçedeki hangi imlâ kuralına vurgu yapıldığını yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

<http://www.guldum.net/post>.

2. İkinci karıştırılan kelime bağlaç olan “ki”nin yazımıyla ilgilidir. Bağlaç olan **ki** ayrı yazılır: *bilmem ki, demek ki, kaldı ki* vb.

Karac’oğlan der ki n’olup nolayım

Akan sularınan ben de gideyim

Sakal seni yolum yolum yolayım

Bir kız bana emmi dedi neyleyim

Birkaç örnekte *ki* bağlacı kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır: *belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki, sanki*. Bu örneklerden *çünkü* sözünde ek aynı zamanda ünlü uyumuna uymuştur.

Şüphe ve pekiştirme göreviyle kullanılan *ki* sözü de ayrı yazılır: *Ders bitti, zil çaldı mı ki? Seni öyle göreceğim geldi ki.*

3. Bir diğerk karıştırılan kelime **ile**, ayrı olarak yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir.

ile, ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında i ünlüsü düşer ve ünlü uyumuna uyar: *bulut-la (bulut ile), çiçek-le (çiçek ile), kuş-la (kuş ile)* vb.

ile, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki iünlüsü düşer: *arkadaşı-y-la (arkadaşı ile), çevre-y-le (çevre ile), sürü-y-le (sürü ile), yapı-y-la (yapı ile)* vb.

4. “mi” soru ekinin yazımı da oldukça karıştırılmaktadır. Bu ek gelenekleşmiş olarak ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar:

Kaldı mı? Sen de mi geldin? Olur mu? İnsanlık öldü mü? Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır: Verecek misin? Okuyor muyuz? Çocuk muyum? Gelecek miydi? Güler misin, ağlar mısınız? Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığında da ayrı yazılır: Güzel mi güzel! Yağmur yağdı mı dışarı çıkamayız.

DİKKAT!

Birleşik fiillerde mi soru eki cümledeki sorunun anlam yönüne göre iki kelimenin arasına da gelebilir: Vazgeçtin mi? Sorusu şaşkınlık, kabullenememe veya itiraz anlamı kastedilerek sorulacağı zaman “Vaz mı geçtin?” şeklinde yazılabilir.

5.1.2.5. Pekiştiricilerin İmlâsı

Pekiştirme, kelimelerin anlam derecelerini artırmaktır. Sıfat veya zarf görevindeki pekiştirme unsurları kelimeye bir ön ek gibi bitişik yazılır: *apaçık, apak, büsbütün, çepeçevre, çırılçıplak, dümdüz, düpedüz, gömgök, güpegündüz, kapkara, kupkuru, masmavi, mosmor, paramparça, sapsağlam, sapsarı, sırsıklam, sırsıklam, sipsivri, yemyeşil* vb.

5.1.2.6. İkilemelerin Yazılışı

Anlamı güçlendirmek, anlatımı daha çekici kılmak için aynı sözcüğün, eş, yakın, zıt anlamlı veya sesleri birbirini çağrıştıran kelimelerin yan yana kullanılmasıyla oluşturulan söz öbeğine “ikileme” denir.

İkilemeler ayrı yazılır: *azar azar, ağır aksak, alış veriş, allak bullak, bangır bangır, cıvıl cıvıl, çeşit çeşit, derin derin, gide gide, güzel güzel, karış karış, kös kös (dinlemek), kucak kucak, şıpır şıpır, tak tak (vurmak), takım takım, tıkır tıkır, yavaş yavaş, kırk elli (yıl), üç beş (kişi), gelir gelmez, bazı bazı, yüz yüz elli (yıllık)* vb.

bata çıka, çoluk çocuk, düşe kalka, eciş bücüş, eğri büğrü, enine boyuna, eski püskü, ev bark, konu komşu, pılı pırtı, salkım saçak, sere serpe, soy sop, süklüm püklüm, yana yakıla, yarım yamalak vb.

5.1.2.7. Türkçede Hece Yapısı ve Satır Sonunda Kelimelerin Bölünmesi

Ağızdan bir çırpıda çıkarılan ses veya sesler topluluğuna hece denir. Türkçede hecenin temelini oluşturan sesler ünlülerdir. Ünlüler tek başlarına hece özelliği gösterdikleri hâlde (a-e-ı-i-o-ö-u-ü) ünsüzler yanlarına ünlü almadan bir hece oluşturamazlar (ba-be-bı-bi).

Türkçede satır sonunda kelimeler bölünebilir fakat heceler bölünemez. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna *kısa çizgi* (-) konur. Bu durum aşağıda örneklenmiştir:

Burasını ilk defa görüyormuş gibi duvarlara, perdelere, möblelere, eşyalara bakıyor, hayret ediyordu. Bütün bu muhitte Türk hayatına, Türk ruhuna ait bir gölge, bir çizgi bile yoktu. Birden Bursa'daki çocukluğunun geçtiği baba evini hatırladı; sofada rahat ve beyaz örtülü divanlar vardı.

(Ömer Seyfettin)

İlk heceden sonraki heceler ünsüzle başlar. Bitişik yazılan kelimelerde de bu kurala uyulur: *ba-şög-ret-men, il-ko-kul, Ka-ra-os-ma-noğ-lu* vb.

Tünele Beyoğlu tarafından bindik. Bu saatlerde bu taraftan aşağıya kalabalık yoktur. İkinci mevkideyiz. Bir köşede üç asker, beride bir ihtiyar kadın, yanı başında gelini, daha ötede vapura yetişmekten mühim mühim bahseden bir Ermeni grubu, ben, bir de o vardık.

Ayaklarını oturduğu yerin altına mümkün olduğunca çekmişti. Ancak dikkat edilirse ayakkabısız olduğu fark edilebilirdi. Vagon daha kalkmamıştı. Birinci mevkii ikinciden ayıran parmaklığın ve peronla yolcu vagonlarını ayıran parmaklığın otomatik demiri kapanıyor, yeni kalkıyordu. Sonra kapılar denizden bir balığın nefes alıp vermesini hatırlatan bir iç çekişiyle kapandılar.

Sait Faik Abasıyanık (Tüneldeki Çocuk)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Türkçe hece yapısına ait imlâ kurallarında dikkat edilmesi gereken nokta ünlülerdir.

5.1.2.8. Alınma Kelimelerin İmlâsı

Her dilde olduğu gibi Türkçeye de farklı dillerden kelimeler vardır. Bu kelimeler, alınma kelimeler şeklinde nitelenir. Alınma kelimelerin yazılışlarıyla ilgili bazı noktalar aşağıda gösterilmiştir:

1. Çift ünsüz harfle başlayan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konulmadan yazılır: *francala, gram, gramer, gramofon, grup, Hristiyan, kral, kredi, kritik, plan, pratik, problem, profesör, program, proje, propaganda, protein, prova, psikoloji, slogan, snop, spiker, spor, staj, stil, stüdyo, trafik, tren, triptik* vb.

Bu tür birkaç alıntıda, söz başında veya iki ünsüz arasında bir ünlü türemiştir. Bu ünlü söyleyişte de yazılışta da gösterilir: *iskarpin, iskele, iskelet, istasyon, istatistik, kulüp* vb.

2. İçinde yan yana iki veya daha fazla ünsüz bulunan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: *alafranga, apartman, biyografi, elektrik, gangster, kilogram, orkestra, paragraf, telgraf* vb.

3. İki ünsüzle biten Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: *film, form, lüks, modern, natürmort, psikiyatr, slayt, teyp* vb.

4. Batı kökenli alıntılarının içindeki ve sonundaki *g* ünsüzleri olduğu gibi korunur: *biyografi, diyagram, dogma, magma, monografi, paragraf, program; arkeolog, demagog, diyalog, filolog, jeolog, katalog, monolog, psikolog, ürolog* vb.

Ancak *fotoğraf* ve *topoğraf* kelimelerinde *g*'ler, *ğ*'ye döner.

Görüldüğü gibi alınma kelimelerin imlâsı genelde Batı kökenli dillerden Türkçeye geçen kelimeler için geçerlidir.

5.1.3. Ek Fiilin Yazılışı

Ek-fiil, Türkçede isimlerin ve isim soylu kelimelerin sonuna gelerek yüklem olarak kullanılmalarını sağlayan, ayrıca basit fiillerden birleşik zamanlı fiil yapan bir ektir. Ek-fiiler “-idi”, “-imiş-”, “-ise” ve “-dir“dir ancak sözcüklere bitişik olarak yazıldıklarında ses uyumlarına uyarak değişiklik gösterebilirler. Bu da ek fiilin yazımıyla ilgili bazı kuralların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kuralları birlikte görelim!

Ek fiilin çekimli biçimleri (*idi, imiş, ise*) ayrı yazılabildiği gibi bitişik olarak da yazılabilir.

Ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında *i* ünlüsü düşer, ayrıca ünlü uyumuna uyar: *yorgun-du (yorgun idi), güzel-miş (güzel imiş), gelir-se (gelir ise)* vb.

Ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki i ünlüsü düşer, ayrıca ünlü uyumuna uyar: *sonuncu-y-du (sonuncu idi), yabancı-y-muş (yabancı imiş), ne-y-se (ne ise)* vb.

Ek-fiilin zarf-fiil eki almış biçimi olan *iken* ayrı yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir. Eklenerek yazıldığında baştaki *i* düşer. Eklendiği kelimenin ünlüleri kalın olsa da *-ken* zarf-fiil ekinin ünlüsü ince kalır:

başlayacak-ken (başlayacak iken), çalışıyor-ken (çalışıyor iken), durgun-ken (durgun iken), okur-ken (okur iken), olgun-ken (olgun iken), uyur-ken (uyur iken), yazar-ken (yazar iken); geliyor-ken (geliyor iken), gülmüş-ken (gülmüş iken), öğretmen-ken (öğretmen iken) vb.

iken, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki *i* ünlüsü düşer:

evde-y-ken (evde iken), okulda-y-ken (okulda iken), okumakta-y-ken (okumakta iken), yolda-y-ken (yolda iken) vb.

Türkçenin kullanılan imlâ özellikleri ile ilgili genel bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır. İsterseniz öğrendiklerimizi; dinleme, konuşma ve yazma becerileriyle birleştirelim.

DİNLEME

Barış Manço'nun Sarı Çizmeli Mehmet Ağa şarkısını <https://www.youtube.com/watch?v=Dlp0FdBYubw> uzantılı adresten dinleyiniz. Daha sonra Sarı Çizmeli Mehmet Ağa'nın hikâyesinin anlatıldığı metni imlâ açısından metin üzerinde düzenleyiniz.

SARI ÇİZMELİ MEHMET AĞA

Sarı çizmenin moda olduğu bir zamanda izmir eşrafından birisi, uşağını çağırıp tembih etmiş: bak efendi aydın'dan mehmet ağa isminde birisi gelecek. Harman zamanında sarı çizme alması için ondört akçe vermiştim. Borcunun vadesi geldi, bugün defterden borcunu sildim. Şimdi faytona bin, doğru istasyona! Uzun boylu, orta yaşlı, efe bıyıklı biridir, hemen tanırsın. Uşak istasyona varmış. Tren boşalmaya başlamış. Bir müddet tarife uygun adam aramışsada nafiye. Bari çizmesinden tanıyayım diye bu sefer ayaklara bakmaya başlamış. Ne varki sarı çizmelerden giyen giyene. Nihayet çaresizlik içinde en benzettiği kişiye seslenmiş: mehmet ağa! Bizim bey seni konakta bekliyor. Tesadüf bu ya, sarı çizmeli adamın adı mehmet olup aydın'da kendisini ağa diye çağırırlarmış. Beraberce konağa varmışlar. Bey bakmışki gelen sarı çizmeliile onun borçlusunu mehmet ağa arasında bir benzerlik yok. Elindeki defterin alacak hanesine bir yandan mehmet ağanın adını yeniden yazarken diğer yandan uşağı paylamaya başlamış. Nihayet uşak, bey demiş, burası koca şehir, sarı çizmeli de çoktu; mehmet ağa da. Seninkini yaz deftere bir daha! Bu hikâye halk arasında

yayıldıktan sonra kim olduğu, ne olduğu belli olmayan birisinden bahsedilirken ‘‘Sarı izmeli Mehmet Ağa’’ deyimi kullanılmaya başlamıştır.

(İskender Pala, İki Dirhem Bir ekirdek, Babıalı Kültür Yayıncılık, İstanbul.158-159.)

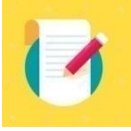
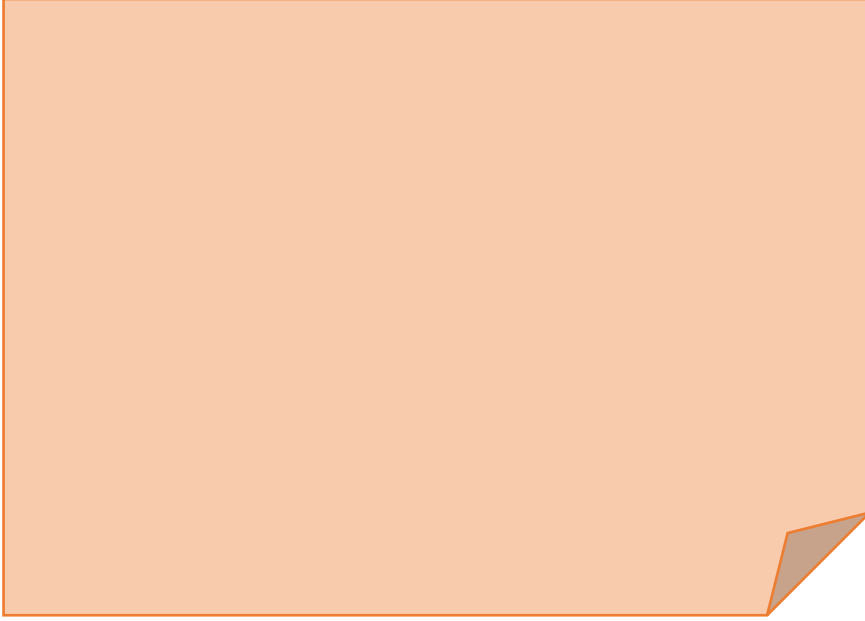

KONUŞMA

1. İmlâ kuralları genel olarak sesle ve kelime ile ilgili olanlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Sizce konuşma dilinde bunlardan hangisi daha önemlidir. Arkadaşlarınızı, görüşleriniz doğrultusunda ikna etmeye yönelik bir konuşma hazırlayınız.

Konuşma sırasında söylemek istediklerinizi unutmamak için aşağıdaki kâğıda küçük notlar alabilirsiniz.

YAZMA

1. Aşağıda verilen metni imlâ kuralları açısından düzenleyerek yeniden yazınız.

Yedi tepesinde yedi başlı ejderin beklediği masal şehir. Altın teknelerde bakire rahibelerin kutsal su ile yıkadığı saray ve mabedin ihtiyar delikanlısı. Hem bir ceza hem bir ödülün sen! Korku ile ümit sende cilveleşir, hayal, fannusun içinde sende hapsolür. Bir yanın toprak bir yanın ateştir senin. Boğazında günahın yıkanırken, Eyüpte dua ile oynaşır sevabın. Gök delenlerinde isyan şarkıları söylenirken, mabetlerinde tevekkül nidaları yükselir gökyüzüne. Bense Araf'tayım ey dilber-i rana. Hem sendeyim hem değilim. Hem senleyim hem sensizim. Ben ki garip ve kimsesizim. Ne sendeyim ne bendeyim. Ateşmiyim pervanemi? Zerremiyimgüneşmiyim? Yerdemiyimgöktemi? Bilmemki ben neyim, nerdeyim?

İbrahim Gültekin

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Aşağıda Mevlana'nın Mesnevi'sinde geçen "Gramer Bilgini ile Kayıkçı" hikâyesi verilmiştir. Hikâyeyi okuyunuz.

GRAMER BİLGİNİ VE KAYIKÇI

Bir gün, mağrur/kibirli bir gramer bilgini, sahilde duran bir kayığa binip karşı tarafa geçmek ister. Müşteri bekleyen kayıkçılardan birine seslenir. Kayık yanaşır, bilgin de kayığa atlar. Kayık, denizin üzerinde seyretmekte iken bilgin kayıkçıya sorar:

-Sen hiç gramer okudun mu?

-Hayır efendim! Ben cahil bir kayıkçıyım.

Bilgin:

-Vah vah, çok üzüldüm, demek yarı ömrün boşa gitmiş, diye, acıyarak kayıkçıya bakar. Kayıkçının bu münasebetsiz sözlere canı sıkılır, ama belli etmez. Bir müddet sonra bir fırtına kopar. Kayık denizin ortasında yalpalamakta, kayıkçı da bütün gücüyle tehlikeyi atlattmak için çalışmaktadır. Fırtına gittikçe artar, kayık batmak üzeredir. O zaman kayıkçı karşısında korkudan tir tir titreyen bilgine,

-Ey, her şeyi bilen âlim dostum. Şimdi ben sana soruyorum. Yüzme bilir misin?, diye sorar. Mağrur bilgin kayıkçının bu sorusuna biraz da panik içinde "Maalesef hayır!" der.

Bunun üzerine Kayıkçı biraz da istihza ile,

-Vah vah, çok üzüldüm! Sen ömrünü boşa harcamışsın. Desene ki gitti ömrünün tamamı!" diye cevap verir.

3. Bu hikâyenin ana fikri nedir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....
.....

4. “Bir dilde konuşabilmek ve yazabilmek için o dilin gramerini çok iyi bilmek gerekir.” sözüne katılıyor musunuz? Niçin? Düşüncelerinizi bir paragraf olarak veya maddeler hâlinde yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Bu Bölümde Neler Öğrendik Özeti

İmlâ kuralları, herhangi bir dili yazarken, okurken veya konuşurken kişiden kişiye farklı yazılışları ve oluşacak yanlış anlaşılmaların meydana gelmemesi için belirlenmiş ve herkes tarafından kabul edilen kuralların genel adıdır. Bir başka ifadeyle söylersek imlâ, bir dilin belirlenmiş birtakım kurallar çerçevesinde yazılmasıdır.

Türkçeyi güzel, anlaşılır bir şekilde kullanmak; ifade etmek istediklerimizi doğru ve güzel anlatabilmek için imlâ kurallarını bilmemiz gerekmektedir. İmlâ kurallarını bilmek eğitimde, bilgi alma ve bilgi üretmede, günlük hayatın değişik safhalarında kolaylıklar sağlayacaktır.

Türkçede imlâ kuralları genel olarak sesle ve kelime ile ilgili olanlar şeklinde iki ana başlık altında toplanabilir. Sesle ilgili olan imlâ kuralları; ünsüz türemesi, ünsüz düşmesi, ünlü daralması gibi ses uyumuna göre kelimelerin yazımı ile düzeltme işaretinin kullanımını kapsamaktadır. Kelimelerin yazımı ile ilgili olan imlâ kuralları ise büyük harfin, sayıların, birleşik kelimelerin, pekiştiricilerin, ikilemelerin yazımıyla ilgilidir. Ayrıca alınma kelimelerin yazımı da bu grup içerisinde ele alınmaktadır. Yazımı karıştırılan ek ve kelimelerin imlâsı, ek-fiilin nasıl kullanıldığı, hece yapısıyla ilgili imlâ kuralları da yine bu bölüm altında açıklanmıştır.

Bölüm Soruları

- 1) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “de”nin yazımı yanlıştır?
 - a) Üç yıldır Ankara’da yaşıyordu.
 - b) Kitabını evde unuttuğunu hatırladı.
 - c) Yemeğe oda geleceğini söyledi.
 - d) Sınıfta beş öğrenci vardı.
 - e) Saat onda durakta bekliyordu.
- 2) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sayıların yazımı doğrudur?
 - a) Saat 2’de seni burada bekliyorum.
 - b) On iki gündür çok hastayım.
 - c) Beşyüz kilometre yol gelmişiz.
 - d) Sekizion geçte ders başlıyor.
 - e) Apartmanın 1.inci katında oturuyorum.
- 3) Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerden hangisinde yazım yanlışı vardır?
 - a) Bu mektup kıralın mührünü taşıyor.
 - b) Akşamüstü bu antik kenti gezmek çok güzel.
 - c) Arkadaşlarımdan hiçbiri bu kadar yürümemişti.
 - d) Bu kent uğruna pek çok savaş yapılmıştı.
 - e) Rehberin anlattıklarını hemen dinleyiverdik.
- 4) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde büyük harfin kullanımı yanlıştır?
 - a) Zigana Geçidi, Karadeniz’dedir.
 - b) İğman dağları, Bosna-Hersek’tedir.
 - c) Tuna nehri, Sırbistan’dadır.
 - d) Tuz gölü, Orta Anadolu’dadır.
 - e) Ağrı Dağı, Doğu Anadolu’dadır.

5) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ikilemelerin yazımıyla ilgili kullanım yanlıştır?

- a) Doğru dürüst kimseyi görmedim.
 - b) Bölük pörçük bir şeyler anlattı.
 - c) Yalan yanlış haberler duydum.
 - d) Sokakta yavaş yavaş yürüdüm.
 - e) Ben bu yolları bataçıkla geçtim.
- 6) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “ki”nin yazımı doğrudur?

- a) Çün ki seni beklemek zorundayım.
- b) Bizim ki akşam saat beşte geldi.
- c) Öyle yedi ki akşam uyuyamadı.
- d) Masada ki çiçekler yeni sulandı.
- e) Sabah odada ki pencere açıktı.

7) Aşağıdaki kelimelerden hangisinin yazımı doğrudur?

- a) Sepeti
- b) Ağaçta
- c) Sınıfta
- d) Pamuku
- e) Kâğıtı

8) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ünlü düşmesi yoktur?

- a) İnsanlara her zaman gönlü kırıktı.
- b) Bazen aklını kaybettiğini düşünüyordu.
- c) Yorgunluktan boynunu tutmakta zorlanıyordu.
- d) Annesi, sürekli sabreyle kızım diyordu.
- e) Öğüt almaktan hoşlanmadığını söylüyordu.

9) Aşağıdaki kelimelerden hangisine “-yor” eki getirilirse ünlü daralması olmaz?

a) bekle

b) oku

c) dinle

d) sakla

e) ye

10) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “-mi” ekinin yazılışı ile ilgili bir yanlışlık vardır?

a) Bir bardak çay verir misin?

b) Aniden mi gidiyorsun?

c) Yemeğin gelmiş miydi?

d) Garson, buraya bakar mı sın?

e) Hesabı isteyebilir miyiz?

Cevaplar

1)c, 2)b, 3)a, 4)d, 5)e, 6)c, 7)a, 8)e, 9)b, 10)d

6. NOKTALAMA İŞARETLERİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 6.1. Noktalama İşaretleri
 - 6.1.2. Türkçede Noktalama
 - 6.1.2.1. Nokta (.) ve kullanıldığı yerler
 - 6.1.2.2. Virgül (,) ve kullanıldığı yerler
 - 6.1.2.3. Noktalı Virgül (;)ve kullanıldığı yerler
 - 6.1.2.4. İki Nokta (:) ve Kullanıldığı Yerler
 - 6.1.2.5. Üç Nokta (...)
 - 6.1.2.6. Soru İşareti (?)
 - 6.1.2.7. Ünlem İşareti (!)
 - 6.1.2.8. Kısa Çizgi (-)
 - 6.1.2.9. Uzun Çizgi (—)
 - 6.1.2.10. Eğik Çizgi (/)
 - 6.1.2.11. Tırnak İşareti (“ ”)
 - 6.1.2.12. Yay Ayraç ()
 - 6.1.2.13. Kesme İşareti (‘ ’)

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Noktalama işaretleri nedir?
- 2) Türkçede sıklıkla kullanılan noktalama işaretleri hangileridir?
- 3) Noktalama işaretleri hangi durumlarda, nerede kullanılır?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Dil Becerisi Kazanımları	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
<p><i>Noktalama İşaretleri</i></p> <p><i>Noktalama işaretlerini anlatımın katkuları</i></p> <p><i>Noktalama işaretlerini n kullanıldığı yerler</i></p>	<p>Türkçede kullanılan noktalama işaretlerini tanır.</p> <p>Noktalama işaretlerinin yazılı ve sözlü ifadeye katkılarını fark eder.</p> <p>Hangi işaretin ne tür durumlarda kullanılacağını bilir.</p> <p>Noktalama işaretlerinin kullanım yerlerini öğrenir, kullanılışlarını kavrar.</p>	<p>DİNLEME</p> <p>Dinlediği metinlerin ana hatlarını ve konusunu anlar.</p> <p>OKUMA</p> <p>İlgi veya uzmanlık alanına giren metinleri ayrıntılarıyla anlayabilir.</p> <p>KONUŞMA</p> <p>Bilinen veya ilgi alanına giren konularla ilgili konuşmaları başlatabilir, sürdürebilir ve bitirebilir.</p> <p>YAZMA</p> <p>Görüşlerini belirli bir bakış açısıyla ifade edebilir.</p>	<p>Bireyselleştirilmiş Öğretim Yöntemi</p> <p>Bilgisayar Destekli Öğretim</p> <p>İnternet Tabanlı Öğretim</p>

Anahtar Kavramlar

- Dil
- Noktalama işaretleri
- Konuşma
- Konuşma dili
- Yazı dili

Giriş

Yazının insanlar tarafından keşfedilip kullanılması günümüze kadar farklı aşamalardan geçmiştir. İnsanların hayat şartlarına ve yaşayış şekillerine göre farklı mecralarda kullanılan yazının anlaşılır ve öğretici olabilmesi için geliştirilen en önemli yardımcı araçlardan biri şüphesiz noktalama işaretleridir.

Türkçede noktalama işaretleri ve kullanıldıkları durumlar Türk Dil Kurumu tarafından belirlenmiş ve İmlâ Kılavuzu'nun başlangıç bölümünde etraflıca ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

TDK'nın belirlediği kullanım şekline göre noktalama işaretlerinin yazıda gösterilmesi; “Nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, soru, ünlem, tırnak, ayraç ve kesme işaretleri ait oldukları kelimelere bitişik olarak yazılır ve kesme dışındaki işaretlerden sonra bir harf boşluğu ara verilir.” şeklindedir. Bu işaretlerin ne zaman ve nasıl kullanılacağı, ünite içerisinde detaylıca ele alınacaktır.

HAZIRLIK

1. Noktalama işaretleri dendiğinde aklınıza ne geliyor? Yazınız.

.....
.....
.....
.....

2. Noktalama işaretleri olmadan ve imlâ kurallarına uyulmadan yazılmış kutucuktaki metni okuyunuz. Metni okurken zorlandınız mı? Metni tekrar okuyunuz ve metinde farklı anlamlara gelebilecek ifadeleri bulunuz. Uygun boşluğa yazınız.

Bir zabıt arkadaşım ile oturuyorduk yanımızdaki masada iri palabıyıklı kocaman kalpaklı bir babayiğit çetin bir çerkes şivesiyle irili ufaklı kalpaklılara bir şeyler anlatıyordu daha Kafkasyadan yeni gelmiş sanılacaktı demek yollar açıldı dedim arkadaşım hangi yollar diye yüzüme baktı hangi yollar olacak Karadeniz yolu nereden bildin baksana şu hemşeriye işte mutlaka yeni gelmiş olacak

Ömer Seyfeddin

.....
.....
.....
.....

.....
.....
3. Kutucuktaki metni imlâ kurallarına ve noktalama işaretlerine uyarak tekrar yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4. Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Görseller size ne anlatıyor? Birkaç cümle ile yazınız. Cümlelerinizi imlâ kurallarını dikkate almadan ve noktalama işaretlerini kullanmadan oluşturunuz. Kurduğunuz cümleleri arkadaşlarınıza okutarak cümlelerinizde yanlış anlamalar veya anlamsız ifadelerin olup olmadığını tartışınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Aşağıda verilen cümleleri, içerdikleri anlam yönünden tartışınız. Ulaştığınız sonuçları uygun boşluğa yazınız.

hasta gençten yardım istedi.

ihtiyar bekçi ile sohbet ediyordu.

güzel çiçeği kokladı.

bu kullanıcı hatasını bilmiyor.
kadın bakıcıya tuhaf tuhaf baktı.
o camiye baktı.
genç kadını arabaya bindirdi.

6.1. Noktalama İşaretleri

Anlatmak istediklerimizin karşı tarafa tam olarak ulaşmasını sağlamak, okurken anlamayı kolaylaştırmak için kullandığımız işaretlere, noktalama işaretleri denir. Noktalama işaretlerinin kullanımı açık, akıcı bir anlama ve anlatma için bir zorunluluktur.

Peki, bu noktalama işaretleri nasıl ortaya çıktı, ilk kim kullandı, merak ediyor musunuz? Hadi, aşağıdaki metni okuyup hep birlikte öğrenelim!

OKUMA

AH VİRGÜL, VAH VİRGÜL!

Noktalama işaretlerinin ilginç bir tarihçesi var: İlk kez Eski Yunan'da, okuma parçaları arasına "ayırmalar" adı altında bazı işaretlerin konulmasıyla başlıyor. Ama alışılmamış olan bu ayırma işaretleri, ne yazık ki ilgi görmüyor. Daha sonra, MÖ 3. yüzyıl başlarında İstanbullu Aleksandr adlı bir gramerci çıkıyor, sistemli ve özenli bir çalışma sonucunda virgül ve noktalı virgül işaretlerini buluyor.

Edebiyatımızda ilk kez noktalama işaretlerinin kullanımı, Şinasi'nin eğitim için gittiği Fransa'da bu işaretleri öğrenmesi ve dönüşünde "Şair Evlenmesi" adlı kitabında üç nokta, dört-beş virgül kullanmasıyla başlıyor. Ondan sonra Tefik Fikret ile Halit Ziya bu konunun üzerine önemle eğilip gelişimini sağlıyorlar. Ve o zamanlar bu işaretleri en doğru biçimde ve yerinde kullananlar arasında, değerli öykücümüz Ömer Seyfettin geliyor.

Virgöl işaretini ilk kez bulup kullanan kişi bir İstanbullu olduğuna göre herkesten daha çok bizim bu işaretleri iyi öğrenip kullanmamız gerekiyor.

Yalvaç Ural

Cevaplayalım

1. Noktalama işaretleri ilk olarak hangi amaçla kullanılmıştır?

.....
.....

2. Virgöl ile noktalı virgülü bulan kişi kimdir?

.....

3. Türk edebiyatında noktalama işaretleri, ilk defa kim tarafından, nerede kullanılmıştır?

.....
.....

4. Noktalama işaretlerinin yaygın olarak kullanılmasına katkı sağlayanlar kimlerdir?

.....

Yorumlayalım

Okuduğunuz metinden hareketle aşağıdaki karikatürleri yorumlayınız. Karikatürlerde noktalama işaretleri ile ilgili olarak neyin vurgulandığını yazınız.

(1)
<http://noktalamaisaretleri5.blogspot.com.tr/p/resimlerle.html>

.....
.....
.....
.....
.....
.....

(2)
<http://noktalamaisaretleri5.blogspot.com.tr/p/resimlerle.html>

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Noktalama işaretlerinin ne anlama geldiğini öğrendik. İsterseniz şimdi, Türkçede noktalama işaretleri nasıl kullanılıyor, bununla ilgili kuralları görüp öğrenelim.

6.1.2. Türkçede Noktalama

Türkçede noktalama işaretleri öbür dillerde olduğu gibi bugüne kadar çeşitli şekillerde, değişik mantıkî kullanımlarla bir düşüncüyü, duyguyu, iletmek istenen herhangi bir söz

gönderiyi hedef kişi veya kişilere en doğru ve anlamlı bir şekilde ulaştırmak için kullanılan yazının yardımcı unsurlarıdır.

Türkçede noktalama işaretlerinin kullanımı en eski Türkçe metinlere kadar ulaşır. Orhun Abideleri'nde görülen noktalama işareti kelimeler arasına konan iki noktadır. Uygur metinlerinde de yaygın olarak yan yana iki noktanın kullanıldığı görülmektedir.

Arap harflerinin kullanıldığı devirlerde Kur'an-ı Kerim'deki noktalama yerine bazı harflerin gösterildiği bilinir. Yaygın olarak kullanılan nokta ise anlatımın bittiğini göstermek için metnin sonuna konurdu.

Avrupa'da matbaanın yaygınlaşmasından sonra düzenli noktalamanın yerleştiği bilinmektedir. Türkçede de matbaa noktalama işaretlerinin sabitleşmesi ve yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

Noktanın yanında en yaygın kullanım alanına sahip olan virgöl, Fransızcadan örnek alınarak Türkçede yerleşmiştir. Tanzimat döneminde pek kullanılmayan virgöl, Şemsettin Sami'nin *Usul-i Tenkî ve Tertîb* adlı eserinde virgölün kullanım yerlerine dair verdiği ayrıntılı bilgilerden sonra yaygınlık kazanmıştır.

Bugün kullanılan noktalama işaretleri, Türkçede farklı terimlerle karşılanırsa da Tanzimat döneminde gelişen edebiyatla yazımıza girmiş ve zamanla kendine özgü kullanım alanları kazanarak vazgeçilmez ifade araçlarımız olmuştur.

Türkçede yaygın kullanım alanına sahip noktalama işaretleri ve hangi durumlarda kullanıldığı başlıklar hâlinde verilmiştir. Başlıklar altında noktalama işaretlerine yönelik detaylı açıklamalar yapılmaktan kaçınılmış, nerede kullanılacağına ilişkin bilgiler hatırlamayı kolaylaştırması için maddeler hâlinde sunulmuştur.

6.1.2.1. Nokta (.) ve Kullanıldığı Yerler

1. Cümlelerin sonuna konur: *İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ile Karadeniz'i birleştirir.*

Kandilsiz, mahyasız, simitsiz, pidesiz geçen bu yılki Ramazanın bayramı inşallah cihan sulhunun müjdecisi olur da katmerli şenlik ederiz. (Ercümen Ekrem Talu)

2. Bazı kısaltmaların sonuna konur: *Alb.* (albay), *Dr.* (doktor), *Yrd. Doç. Dr.* (yardımcı doçent doktor), *Prof. Dr.* (profesör doktor), *Cad.* (cadde), *Sok.* (sokak), *s.* (sayfa), *sf.* (sıfat), *vb.* (ve başkası, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi), *Alm.* (Almanca), *Ar.* (Arapça), *İng.* (İngilizce) vb.

3. Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur: *3.* (üçüncü), *15.* (on beşinci); *2. Murad,* *14. Louis,* *16. yüzyıl;* *2. Cadde,* *10. Sokak,* *4. Levent* vb.

4. Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur:

I.	1.	A.	a.
II.	2.	B.	b.

5. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: 29.5.1453, 29.4.1916 vb.

DİKKAT!

Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta kullanılmaz: 29 Mayıs 1453, 29 Nisan 1916 vb.

6. Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur: Tren 20.15'te kalktı. Toplantı 15.00'te başladı.

Tören 10.30'da, hükümet daireleri kapandıktan yarım saat sonra başlayacaktır. (Tarık Buğra)

7. Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır: $4.5=20$, $12.6=72$ vb.

Şimdi hep birlikte aşağıdaki etkinliği yapalım.

Nokta ile ilgili öğrendiklerinizden hareketle aşağıdaki metinde uygun yerlere “.” işareti koyunuz.

Sabahtan beri yürüyorduk düşe kalka geçtiğimiz sarp keçi yolları bazen sel yarıkları içinde kayboluyor bazen sık fundalıklardan ayrılarak dibinde sivri sivri çam tepeleri görünen karanlık çukurlara sapıyordu ayı avına gidiyorduk kılavuzun kum dere köyünün en namlı nişancılarındandı beraber tırmanacağımız yüksek ormanlı dağların daha çok uzağındaydık vakit vakit ince bir yağmur serpeliyordu güneş yoktu nihayetsiz mor bir kubbeyi andıran dumanlı gökten sonsuzluğun geçmiş saatlerini hatırlatır gamlı guguk sesleri aksediyordu artık iyice yorulmuştum omzumdaki martin gittikçe ağırlaşıyordu

Ömer Seyfeddin

6.2.2.2. Virgül (,) ve Kullanıldığı Yerler

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur:

Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan ve biraz da korkudan sonra bu sıcak, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum. (Halide Edip Adıvar)

Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller

Dillenmiş ağızlarda tutuk dilli gönüller (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Zindana atılan mahkûmlar gibi titreyerek, haykırarak geri geri kaçmaya uğraşıyorduk. (Hüseyin Rahmi Gürpınar)

Köyde kim çaresiz kalırsa, kimin işi bozulursa İstanbul yolunu tutar. (Ömer Seyfettin)

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

Umduk, bekledik, düşündük. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

3. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için konur:

Ne kadar özgün nitelikler taşısa da şiir, sanatlardan bir sanattır ve öteki bütün sanatların ortaklaşa sahip oldukları bir özellik de insan hayatında önem taşır. (İsmet Özel)

4. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur:

otobüs durağı değil, sinema önü değil, dünya değil

buranın adı mihrap böylelikle bildiririm bu kürsüden (Elyesa Koytak)

5. Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerinden sonra konur:

Adana'ya yarın gideceğim, dedi.

Aç karnına sigara içmekle hiç de iyi etmiyorsun, dedi. (Necati Cumalı)

6. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren *hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette* gibi kelimelerden sonra konur: *Peki, gideriz. Olur, ben de size katılırım. Hayhay, memnun oluruz. Haydi, geç kalıyoruz.*

-Bir yere mi gidecektiniz?

Yoo, öyle, gidelim, dedi idi de... Gelmedi. (Memduh Şevket Esenal)

7. Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur:

Kıymetli misafirler, burada merhum arkadaşımızı anmak, hatıralarını yad etmek için toplandık.

Sayın Başkan,

Sevgili Kardeşim,

Değerli Arkadaşım

8. Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için kullanılır: *38,6 (otuz sekiz tam, onda altı), 0,45 (sıfır tam, yüzde kırk beş)*

9. Özne olarak kullanıldıklarında *bu, şu, o* zamirlerinden sonra konur:

Bu, benim gibi yazarlar için hiç kolay olmaz.

O, eski defterleri çoktan kapatmış, Osmanlıya kucağını açmıştı. (Tarık Buğra)

Aşağıdaki metinde yanlış kullanılan virgüllerin (,) hangileri olduğunu bulup işaretleyiniz.

Serin bir rüzgâr, yağmurun fısıltısını çoğaltarak esiyor, üstümüzdeki, siyah bir çadır gibi açılan çam dallarını titretiyordu, Anadolu'nun, bu yalçın ufuklu, bu boş, bu kayalık, bu korkunç tarafı, Bozdağı'na giden, bu ıssız yol, eskiden beri, eşkıya uğrağı idi, bunu bilmiyordum, ben, تنها bir geçidin, gizli bir köşesinde, uyuyan, küçük bir köyde doğdum, Ger Ali'nin, Köroğlu'nun, Develi'nin menkıbeleri içinde büyüdüm, bilmem, onun için mi, eşkıya hikâyelerini dinlemeyi, pek severim,

Ömer Seyfeddin,

Etkinlik 3:

Aşağıdaki metni uygun olan noktalama işaretleri (nokta “.” ve virgül “,”) ile tamamlayınız.

5 şubeden Hayri geldi otuz otuz beş yaşlarında bekâr üstü başı düzgün biraz saf gayet terbiyeli bir memur elinde imza edilecek evrak göğsünü ilikleyip müsteşarın kapısına yaklaştı

beyefendinin yanında kim var diye hademedden sordu hademe dışarıda imiş yeni gelmiş o da arkadaşına seslendi:

Kim var hasan?

Ben bilmem ben görmedim Ali'ye sor

Memduh Şevket Esendal

6.2.2.3. Noktalı Virgül (;) ve Kullanıldığı Yerler

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur:

Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir.

Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; Ankara, Londra, Bakü.

2. Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırarak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum.

At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır. (Atasözü)

Hayır, İmam Efendi fetvayı basıyor. Günahtır diye. “Etme eyleme kardeşim, bunun neresi günah?” “Allahın ağacı ne ise odur. Meşe, meşe; armut da armut kalmalı imiş. (HaldunTaner)

3. İki den fazla eş değ er ö g eler arasında virgöl bulunan cümlelerde öz n eden sonra noktalı virgöl konabilir:

Yeni usul şiirimiz; zevksiz, köksüz, acemice görünüyordu. (Yahya Kemal Beyatlı)

Aşağıdaki metinlerde noktalı virgöl (;) gelebilecek yerleri belirleyiniz.

Kalın sesli kadın yanındakiyle biraz fısıldaştıktan sonra iş in acele mi bu gece çavuş ağa diye sordu yok pek acele sayılmaz yarın gıtsem de olur. (Kemal Tahir)

Siz sevemezsiniz adaş ım siz şehirde yaşayanlar ve köyde yaşayanlar siz birisine itaat eden ve birisine emredenler siz birisinden korkan ve birisini tehdit edenler. (Sabahattin Ali)

6.2.2.4. İki Nokta (:) ve Kullanıldığı Yerler

1. Kendisiyle ilgili örnek verilecek cümle nin sonuna konur:

Millî Edebiyat akımının temsilcilerinden bir kısmını sıralayalım: Ömer Seyfettin, Halide Edip Adivar, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ali Canip Yöntem.

2. Kendisiyle ilgili açıklama verilecek cümle nin sonuna konur:

Evdeyse durum biraz başkadır: Beni parçalarcasına üstüme atılıyor sözcüklerin hepsi: zor baş ediyorum yaramazlarla.

Gecenin türlü renklerinden ağarım: kentin çatılarına. (Nuri Pakdil)

Kendimi takdim edeyim: Meclis kâtiplerindenim. (Falih Rıfkı Atay)

3. Karş ılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konur:

Bilge Kağan: Türklerim, iş itin!

Üstten gök çökmedikçe,

alttan yer delinmedikçe

ülkenizi, törenizi kim bozabilir sizin?

Koro: Göge erer başımız

başınla senin!

Bilge Kağan: Ulusum birleşip yücelsin diye

gece uyumadım, gündüz oturdum.

Türklerim Bilge Kağan der bana.

Ben her şeyi onlar için bildim.

Nöbetteyim!

(A. Turan Oflazoğlu)

4. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: $104:2=52$, $88:11=8$ vb.

6.2.2.5. Üç Nokta (...) ve Kullanıldığı Yerler

1. Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur:

-Otursanıza, beyefendiler! Niye ayakta duruyorsunuz? dedi ve hademeyi çağırıp onlara iskemle getirtti: arkasından da... (Ercüment Ekrem Talu)

2. Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten dolayı açık yazılmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur:

Küçükken maça girmenin iki yolu vardı. Birincisi, kuyruktaki abilerin eteğine yapışıp, “Abi beni de alır mısın?” demek. İkincisi, kullanılmayan açık bir bilet gişesinin dört bir yanına b... sürülürdü. İçeri girmek isteyenler de bu b... sürünürdü. (Nihat Genç)

Arabacı B... 'a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

3. Alıntılarda başta, ortada ve sonda alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konur:

... Sultan'ı gerisin geriye Bayındır'a götürmekten ümidini kesince mısırları idareli pişirip burda bir gece daha yatmayı düşündü... (Kemal Tahir)

4. Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur:

İnanmıyorum yıkıma çözüluşe ve yeniden inşaya

Açılımların hiçbirine –düşünün yani, açılım diyor adam

Tokat demek açılım, -ben sana şimdi bir açılıyorum... (Hakan Arslan Benzer)

Bir gününüzü, öğrendiğiniz noktalama işaretlerini kullanarak sizin için ayrılmış bölüme yazınız.

<p>BİR GÜNÜM</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
--

6.2.2.6. Soru İşareti (?) ve Kullanıldığı Yerler

1. Soru eki veya sözü içeren cümle veya sözlerin sonuna konur:

Ala gözlerini sevdiğim dilber

Yurtlarınız çayır çimen pınar mı?

Mevlam güzelliği hep sana vermiş

Seni gören başkasını dener mi? (Karacaoğlan)

2. Soru bildiren ancak soru eki veya sözü içermeyen cümlelerin sonuna konur:

Gümrükteki memur başını kaldırdı:

— *Adınız?*

4. Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır:

Yunus Emre (1240 ?-1320), (Doğum yeri: ?) vb.

1496 (?) yılında doğan Fuzuli...

Ankara'dan Antalya'ya arabayla üç saatte (?) gitmiş.

6.2.2.7. Ünlem İşareti (!) ve Kullanıldığı Yerler

1. Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümle veya ibarelerin sonuna konur:

Hava ne kadar da sıcak! Aşk olsun! Ne kadar akıllı adamlar var! Vah vah!

Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer! (Ercüment Ekrem Talu)

2. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur:

Parmağının ucuyla cıgarasını o tarafa fırlattı:

-Ateş buyur hacıbaba! (Kemal Tahir)

Dur, yolcu! Bilmeden gelip bastığın

Bu toprak bir devrin battığı yerdir. (Necmettin Halil Onan)

DİKKAT!

Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlelerin sonuna da konabilir:

Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)

3. Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayraç içinde ünlem işareti kullanılır:

İsteseymiş bir günde bitirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).

Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

Aşağıdaki metinde uygun yerlere “!” ile öğrendiğiniz noktalama işaretlerini koyunuz.

Akkovuk’a biraz erken yetişmek için davranmak icap ediyordu. Yağmur dinmişti kalktım martinin kayışını omzuma geçirdim ihtiyar yemek torbasını kebeyi sırtlıyordu yürüdüm yarın kenarına geldim. Aşağısı baş döndürecek kadar derin bir uçurumdu. Yeni geçmiş bir kâbus gecesinden kalma korkunç rüyaları andıran parça parça sisler birbirine karışmış çamlarla kayaları örtüyordu yanıma yaklaşan kılavuza

-Yalnız Efe askerinin eline düşmemek için buradan kendisini aşağıya atmış olmalı dedim

-Hâşâ tövbe o Allah’tan korkardı. Dini bütündü, diye reddetti

-EE, havaya uçmadı ya

-Sır oldu

Gülerek sordum

-Ne biliyorsun

İri ela gözlerini kırptı. Delillerinden emin olan sade insanlara ait saf bir inançla

-Ne bilmeyeceğim sır olmasa buraya her gece nur iner mi dedi

6.2.2.8. Kısa Çizgi (-)ve Kullanıldığı Yerler

1. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur:

*Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi bil-
mem. Havuzun suyu bulanık. Kapının saatleri 12'yi geçmiş. Kanepeler-
lerde kimseler yok. Tramvay ne fena gıcırdadı! Tramvayda-
ki adam bir tanıdık mı idi acaba? Ne diye öyle dönüp dönüp baktı?
Yoksa kimseciklerin oturmadığı kanepelerde bu saatte pek başboş-
lar mı oturur? (Sait Faik Abasıyanık)*

2. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur, bitişik yazılır:

Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında durmuştu. (Ömer Seyfettin)

3. Kelimelerin kökleri, gövdeleri ve eklerini birbirinden ayırmak için kullanılır:

al-ış, dur-ak, gör-gü-süz-lük vb.

4. Heceleri göstermek için kullanılır:

a-raş-tır-ma, bi-le-zik, du-ruş-ma, ku-yum-cu-luk, prog-ram, ya-zar-lık vb.

5. *Arasında, ve, ile, ila, ...-den ...-e* anlamlarını vermek için kelimeler veya sayılar arasında kullanılır:

Aydın-İzmir yolu, Türk-Alman ilişkileri, Ural-Altay dil grubu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 09.30-10.30, Beşiktaş-Fenerbahçe karşılaşması, Manas Destanı'nda soy-dil-din üçgeni, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, Türkçe-Fransızca Sözlük vb.

DİKKAT!

Cümle içinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konmaz:

On on beş yıl. Üç beş kişi geldi.

6. Matematikte çıkarma işareti olarak kullanılır: $50-20=30$

7. Sıfırdan küçük değerleri göstermek için kullanılır: $-2\text{ }^{\circ}\text{C}$

6.2.2.9. Uzun Çizgi (—)ve Kullanıldığı Yerler

Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna **konuşma çizgisi** de denir.

Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu şunlardır:

— *Eski şehri gezdin mi?*

— *Rothschild'in evine gittin mi?*

— *Goethe'nin evini gezdin mi?* (Ahmet Haşım)

Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir:

Sıtkı Bey — Kaleyi kurtarmak için daha güzel bir çare var. Gerçekten ölecek adam ister.

İslam Bey — Ben daha ölmedim. (Namık Kemal)

DİKKAT!

Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

Arabamız tutarken Erciyes'in yolunu:

"Hancı dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu?" (Faruk Nafiz Çamlıbel)

6.2.2.10. Eğik Çizgi (/)ve Kullanıldığı Yerler

1. Dizeler yan yana yazıldığında aralarına konur:

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak / O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak / O benimdir, o benim milletimindir ancak. (Mehmet Akif Ersoy)

2. Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur:

Altay Sokağı No.: 21/6 Kurtuluş / ANKARA

Ülke adı yazılacağına ise:

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere / Ankara

TÜRKİYE

3. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:

18/11/1969, 15/IX/1994 vb.

4. Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır:

-a /-e, -an /-en, -lık /-lik, -madan /-meden vb.

5. Genel Ağ adreslerinde kullanılır:

<http://tdk.gov.tr>

6. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır: $70/2=35$

7. Fizik, matematik vb. alanlarda birimler arası orantıları gösterirken eğik çizgi araya boşluk konulmadan kullanılır: *g/sn (gram/saniye)*

6.2.2.11. Tırnak İşareti (“ ”) ve Kullanıldığı Yerler

1. Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır:

Türk Dil Kurumu binasının yan cephesinde Atatürk'ün “Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.” sözü yazılıdır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ön cephesinde Atatürk'ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” vecizesi yer almaktadır. Ulu önderin “Ne mutlu Türk'üm diyene!” sözü her Türk'ü duygulandırır.

Bakınız, şair vatanı ne güzel tarif ediyor:

“Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.

Toprak eğer uğruna ölen varsa vatandır.”

DİKKAT!

Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır:

“İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur!” diyorlar. (Yahya Kemal Beyatlı)

2. Cümle içerisinde eserlerin ve yazıların adları ile bölüm başlıkları tırnak içine alınır:

Bugün öğrenciler “Kendi Gök Kubbemiz” adlı şiiri incelediler.

“Yazım Kuralları” bölümünde bazı uyarılara yer verilmiştir.

DİKKAT!

1. Cümle içerisinde özel olarak belirtilmek istenen sözler, kitap ve dergi adları ve başlıkları tırnak içine alınmaksızın eğik yazıyla dizilerek de gösterilebilir:

Höyük sözü Anadolu’da *tepe* olarak geçer.

Cahit Sıtkı’nın *Şairin Ölümü* şiirini Yahya Kemal çok sevmiştir. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

2. Tırnak içine alınan sözlerden sonra gelen ekleri ayırmak için kesme işareti kullanılmaz:

Mustafa Kutlu’nun “Beyhude Ömrüm”ünü okudunuz mu?

3. Bilimsel çalışmalarda künye verilirken makale adları tırnak içinde yazılır.

Balcı M. ve Melanlıoğlu, D. (2016). “Türkçe Öğrenen Yabancı Öğrencilerin Kelime Servetinin Oluşumunda Okur Kimliğinin Etkisi”. Millî Eğitim Dergisi, (210), 489-506.

6.2.2.12. Yay Ayraç () ve Kullanıldığı Yerler

1. Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur:

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç)

3. Alıntıların aktarıldığı eseri, yazarı veya künye bilgilerini göstermek için kullanılır:

Cihanın tarihi, vatanı uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sahip olmaya hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir ya kimsenin. (Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

Eşin var, aşyanın var, baharın var ki beklerdin

Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin? (Mehmet Akif Ersoy)

Bir isim kökü, gerektiğinde çeşitli eklerle fiil kökü durumuna getirilebilir (Zülfikar 1991: 45).

4. Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır: *Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.*

5. Bir bilginin şüpheyle karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır: *1496 (?) yılında doğan Fuzuli...*

6. Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayraç konur:

I) 1) A) a)
II) 2) B) b)

6.2.2.13. Kesme İşareti (') ve Kullanıldığı Yerler

1. Özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır:

Muhibbi'nin, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Yunus Emre'yi, Refik Halit Karay'mış, Ahmet Cevat Emre'dir, Namık Kemal'se, Seyrani'yle, Alman'sınız, Kırgız'ım, Karakeçili'nin, Osmanlı Devleti'ndeki, Cebraile'den, Çanakkale Boğazı'nın, Said Halim Paşa Yalısı'ndan, Resmî Gazete'de, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'ni, Eski Çağ'ın, Yükselme Dönemi'nin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'na vb.

Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır:

Hisar'dan, Boğaz'dan vb.

Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan kanun, tüzük, yönetmelik sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır:

Bu Kanun'un 17. maddesinin c bendi... Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in 2'nci maddesine gör ... vb.

Özel adlar için yay ayraç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayraçtan önce kullanılır:

Yunus Emre'nin (1240?-1320), Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) vb.

Ek getirildiğinde Avrupa Birliği kesme işareti ile kullanılır: *Avrupa Birliği'ne üye ülkeler...*

DİKKAT!

1. Sonunda 3. teklik kişi iyelik eki olan özel ada, bu ek dışında başka bir iyelik eki getirildiğinde kesme işareti konmaz:

Boğaz Köprümüzün güzelliği, Amik Ovamızın bitki örtüsü, Kuşadamızdaki liman vb.

2. Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturma ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz:

Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığının; Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan, Yürütme Kuruluna; Türkiye Büyük Millet Meclisinin 112'nci Birleşiminin 2'nci Oturumunda; Mavi Köşe Bakkaliesinden vb.

3. *Başbakanlık, Rektörlük vb.* sözler ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde *Başbakanlığa, Rektörlüğe vb.* biçimlerde yazılır.

4. Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz:

Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Hristiyanlık, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Aydın, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Mehmetler, Yakup Kadriler, Türklerin, Türklüğün, Türkleşmekte, Türkçenin, Müslümanlıkta, Hollandalıdan, Hristiyanlıktan, Atatürkçülüğün vb.

5. Sonunda *p, ç, t, k* ünsüzlerinden biri bulunan *Ahmet, Çelik, Halit, Şahap; Bosna-Hersek; Kerkük, Sinop, Tokat, Zonguldak* gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen *Ahmedi, Halidi, Şahabı; Bosna-Herseği; Kerküğü, Sinobu, Tokadı, Zonguldağı* biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.

6. Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

2. Kişi adlarından sonra gelen saygı ve unvan sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur:

Nihat Bey'e, Ayşe Hanım'dan, Mahmut Efendi'ye, Enver Paşa'ya; Türk Dil Kurumu Başkanı'na vb.

3. Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur:

TBMM'nin, TDK'nin, BM'de, ABD'de, TV'ye vb.

4. Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur:

1985'te, 8'inci madde, 2'nci kat; 7,65'lik, 9,65'lik, 657'yle vb.

5. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adlarına gelen ekleri ayırmak için konur:

Başvurular 17 Aralık'a kadar sürecektir. Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu'nun veri tabanının Genel Ağ'da hizmete sunulduğu gün olan 12 Temmuz 2010 Pazartesi'nin TDK için önemi büyüktür.

6. Seslerin ölçü ve söyleyiş gereği düştüğünü göstermek için kullanılır:

Bir ok attım karlı dağın ardına

Düştü m'ola sevdiğimin yurduna

İl yanmazken ben yanarım derdine

Engel aramızı açtı n'eyleyim (Karacaoğlan)

Şems'in gözlerine bir şüphe çörekledi: "Dostum ne'n var? Her şey yolunda mı?" (Elif Şafak)

Güzelliğin on par'etmez

Bu bendeki aşk olmasa (Âşık Veysel)

Türkçede kullanılan noktalama işaretlerini görüldüğü gibi on üç ana maddede sizlere özetlemeye çalıştık. İsterseniz öğrendiklerinizin pekişmesi için becerilere yönelik etkinlikler yapalım. Böylece bu işaretleri hatırlamanız ve ihtiyaç hâlinde kullanmanız daha kolay olur.

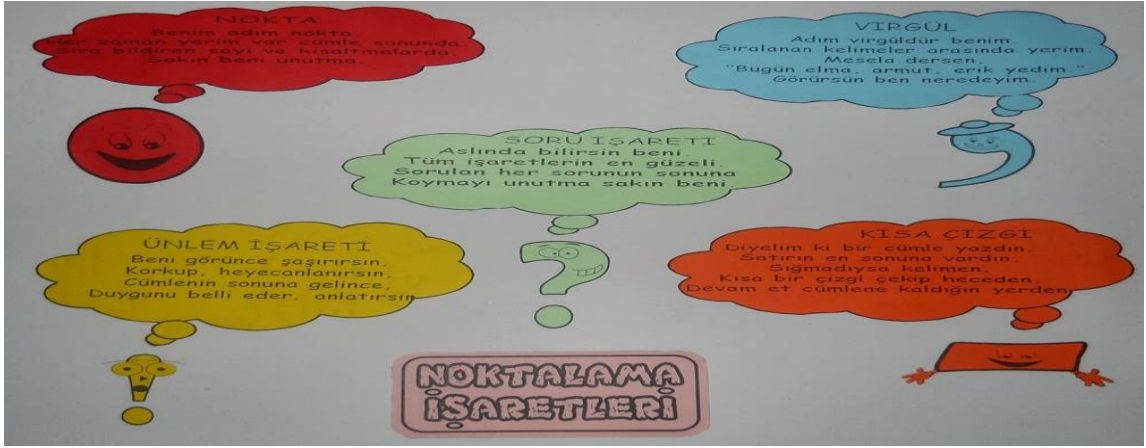
DİNLEME

Sizin gibi üniversite öğrencileri, noktalama işaretlerinin kullanımı ile ilgili bir video hazırlamışlar. Bu videoyu <https://www.youtube.com/watch?v=CW0jKy-52D0> adresinden dinleyip izleyiniz.

1. Aklınızda hangi noktalama işaretine ait kuralların kaldığını aşağıya nedenleriyle yazınız.

KONUŞMA

(3)

Yukarıdaki görselde bazı noktalama işaretlerinin kendilerini tanıttığını görüyorsunuz. Siz de bir noktalama işaretinin yerine geçerek kullanım alanlarınızı arkadaşlarınıza anlatınız. Konuşma notlarınızı aşağıya alabilirsiniz.

NOTLARIM:

Aşağıda verilen fıkrayı, öğrendiğiniz noktalama işaretlerini kullanarak yeniden yazınız.

Bir Fıkra

Günlerden bir gün virgül kendini noktayla kıyaslıyormuş demiş ki ünleme ya ünlem kardeş bu noktadan hoşlanmıyorum hem her şeyin sonuna geliyor hem de ben olmazsam cümle abi hiç bir şeydir diyor kendini bir şey sanmasından sıkıldım artık ünlem demiş ki boş ver arkadaş yemek ne oldu hazır mı virgül biraz alınmış laf söylüyoruz dikkate almıyor bizi diye hayır abi haksız mıyım yani diye üstelemiş ünleme ünlem bu arada bir yemek yiyeceğiz diye bunun da muhabbeti çekilmiyor diye düşünüyormuş virgül yine kendini övmeye başlayacakken birden nokta saklandığı yerden çıkmış ve onun cümlesinin bitmesini sağlamış sonra da virgüle dönüp oğlum akıllı olacaksın, bak bir geldim şimdi nefes bile alamıyorsun

demif b6ylece virg6l aldđđı bu acı dersle 6nlem de yiyemediđđi bedava yemekle kalmış siz siz olun kimseyi kendinizle kıyaslamayın

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Anlatmak istediklerimizin karşı tarafa tam olarak ulaşmasını sağlamak, okurken anlamayı kolaylaştırmak için kullandığımız işaretlere, noktalama işaretleri denir. Noktalama işaretlerinin kullanımı açık, akıcı bir anlama ve anlatma için bir zorunluluktur. Çünkü noktalama işaretleri yazılan bir metnin daha anlaşılır, etkili ve kalıcı olmasını sağlar.

Türkçede noktalama işaretleri ve kullanıldıkları durumlar Türk Dil Kurumu tarafından belirlenmiş ve İmlâ Kılavuzu'nun başlangıç bölümünde etraflıca ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu işaretlerin ne zaman ve nasıl kullanılacağı, ünite içerisinde detaylıca anlatılmıştır.

Ünitede kullanım yerleri açıklanan noktalama işaretleri; nokta (.), virgül (,), noktalı virgül (;), iki nokta (:), üç nokta (...), soru işareti (?), ünlem işareti (!), kısa çizgi (-), uzun çizgi (—), eğik çizgi (/), tırnak işareti (""), yay ayraç () ve kesme işaretidir ('). Ayrıca bu işaretlerin istisna kullanımları da "Dikkat!" başlığı altında belirtilmiştir.

Bölüm Soruları

1) Aşağıdaki metinde kullanılan noktalama işaretleri hangileridir?

Hafız Nuri Efendi kapının arkasından şemsiyesini aldı yavaşça sokağa çıktı neden bir işi mi var birini mi görecekti

- a) Virgül, nokta, noktalı virgül, soru işareti
- b) Virgül, soru işareti, ünlem işareti, üç nokta
- c) Nokta, virgül, soru işareti, ünlem işareti
- d) Nokta, soru işareti, ünlem işareti, üç nokta
- e) Nokta, ünlem işareti, üç nokta, kesme

2) Menemen için gerekli malzemelerin b bir kısmını sıralayalım () yumurta, domates, biber, soğan.

Yukarıdaki cümlede parantezle gösterilen yere aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangisi getirilmelidir?

- a) (.)
- b) (:)
- c) (;)
- d) (...)
- e) (,)

3) Aşağıdaki cümlelerin hangisindeki kesme işareti yanlış kullanılmıştır?

- a) Türkçe'nin 20. asırdaki şairleri en ince duyguları mısralarında terennüm ettiler.
- b) Hülya Hanım'a haber verdiler.
- c) İstanbul'un ticaretteki ağırlığı her sene artıyor
- d) Arif'i bugün hiç görmediler
- e) İstanbul'a hızlı tren seferleri 2014'te başladı.

- 4) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde soru işareti kullanılmalıdır?
- a) Yarın akşam kaçta geleceksin
 - b) Her gün erken mi erken saatlerde yola çıkıyorum
 - c) Bu nasıl yazı evladım
 - d) Dünkü yemek acı mıydı acıydı
 - e) Kaşlarını niye çattığını bilmiyorum

5) Aşağıdaki şiirde hangi noktalama işareti ihtiyacı yoktur?

BİR GÜNÜN SONUNDA ARZU

Yorgun gözümün halkalarında

Güller gibi fecr oldu nümayan

Güller gibi sonsuz iri güller

Güller ki kamıştan daha nalan

Gün doğdu yazık arkalarında

Altın kulelerden yine kuşlar

Tekrarını ömrün eder ilân

Kuşlar mıdır onlar ki her akşam

Âlemlerimizden sefer eyler

Akşam yine akşam yine akşam

Bir sırma kemerdir suya baksam

Üstümde sema kavsi mutalsam

Akşam yine akşam yine akşam

Göllerde bu dem bir kamış olsam

Ahmet Haşim

- a) Nokta
- b) Virgül
- c) Kesme İşareti
- d) Soru İşareti
- e) Ünlem İşareti

6) İki noktadan (:) sonra cümle niteliğinde olmayan örnekler sıralanırsa bu örnekler büyük harfle başlamaz.

Bu kurala göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde noktalama yanlışı yapılmıştır?

- a) Tanzimat yazarlarından bazılarını sayalım: Şinasi, Namık Kemal, Muallim Naci.
- b) Türkçe sözcüklerde -lık eki yer ismi yapar: Kömürlük, kitaplık, odunluk.
- c) Öğretmen şöyle diyor: Ödev yapmak, öğrenme için gereklidir!
- d) Derler: Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.
- e) Sınıfta olmayan iki kişi vardı: Mustafa ve İbrahim.

7) Aşağıdaki dizelerin hangisinde virgül (,) kaldırılırsa bir anlam karışıklığı meydana gelir?

- a) Çocuğun annesi, ne olduğunu öğrenmeye çalışıyordu.
- b) Sabahın bir vakti nedensiz, onun kapısının önündeydi.
- c) Dinlediği şarkı, okuduğu kitap hiç değişmedi.
- d) Oturduğu evin sokağını, kediler mesken tuttu.
- e) O, ev hayatı için önemli bir adım atmıştı.

8) Mutlu olmanın iki yolu vardır () umursamamak ya da unutmak ()

Yukarıda parantezlerle belirtilen yerlere aşağıdakilerden hangisinde verilen noktalama işaretleri getirilmelidir?

a) (.) (.)

b) (:) (...)

c) (;) (...)

d) D) (:) (.)

e) (,) (.)

9) Aşağıdakilerden hangisi üç nokta(...)nın kullanıldığı yerlerden biri değildir?

a) Açıklama isteyen kısımların yerine

b) Bitmemiş cümlelerin sonuna

c) Aktarma cümlelerin başına ve sonuna

d) Alıntılarda alınmayan kelime ya da cümlelerin yerine

e) Söylenmek istenmeyen kelimelerin yerine

10) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde noktalama yanlışı yoktur?

a) Anne, çocuğa: “Hırkanı giy, hastalanırsın.” demiş.

b) Anne, çocuğa: “Hırkanı giy, hastalanırsın!” demiş.

c) Anne çocuğa: Hırkanı giy, hastalanırsın, demiş.

d) Anne, çocuğa; “Hırkanı giy, hastalanırsın.” demiş.

e) Anne, çocuğa: -Hırkanı giy, hastalanırsın. demiş.

Cevaplar

1)a, 2)b, 3)a, 4)a, 5)c, 6)b, 7)e, 8)d, 9)c, 10)a

7. CÜMLEDEN PARAGRAFA

Bölüm yazarı: Doç. Dr. Mustafa BALCI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

7.1. Türkçede Cümle ve Özellikleri

7.2. Türkçenin Söz Dizimi

7.2.1. Söz Öbekleri

7.3. Paragraf ve Paragraf Öğeleri

7.3.1. Paragraf Türleri

7.3.2. Paragraf Yazma Aşamaları

7.3.2.1. Kelimelerden Cümle Oluşturma

7.3.2.2. Verilen Cümleyi Farklı Biçimde Yeniden Yazma

7.3.2.3. Basit Cümleyi Genişletme

7.3.2.4. Metni Paragraflarla Ayırma

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Cümle nedir?
- 2) Türkçede cümlenin özellikleri nelerdir?
- 3) Türkçede sözlerin diziliş nasıldır?
- 4) Türkçe cümlenin unsurları nelerdir ve nasıl dizilir?
- 5) Türkçede söz öbekleri nelerdir?
- 6) Paragraf nedir?
- 7) Paragraf nasıl oluşturulur?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Dil Becerisi Kazanımları	Kazanımın Nasıl Elde Edileceği veya Geliştirileceği
<p>Türkçede Cümle ve Cümlenin Özellikleri</p> <p>Türkçenin Söz Dizimi</p> <p>Unsurların Dizilişi</p> <p>Söz Öbekleri</p> <p>Paragraf</p> <p>Paragraf Türleri</p> <p>Paragraf Yazma Aşamaları</p> <p>Kelimelerden Cümle Oluşturma</p> <p>Verilen Cümleyi Farklı Biçimde Yeniden Yazma</p> <p>Basit Cümleyi Genişletme</p> <p>Metni Paragraflarla Ayırma</p>	<p>Türkçe cümle yapısını kavrar.</p> <p>Anlamli ve tutarlı Türkçe paragraf oluşturur.</p> <p>Türkçede söz dizimini bilir.</p> <p>Cümlenin öğelerini bulur ve cümleleri çözümler.</p> <p>Türkçenin söz dizimine uygun cümleler yazar.</p> <p>Paragrafın yapısını ve özelliklerini bilir.</p> <p>Anlamli ve tutarlı paragraf yazar.</p>	<p>DİNLEME</p> <p>1. Sosyal ve fiziki çevrede yaşanan durumları ve olaylarla ilgili yorumları anlar.</p> <p>2. Konuşmayı seçici dinleme yoluyla anlar.</p> <p>OKUMA</p> <p>1. Okuduğu metinde geçen temel kelime ve kavramların anlamını tahmin eder.</p> <p>2. İlgi veya uzmanlık alanına giren metinleri ayrıntılarıyla anlayabilir.</p> <p>YAZMA</p> <p>1. Kısa, basit bir hikâyedeki ana konuyu, en önemli bölümü, olayları ve olayların hikâyedeki yerini yazabilir.</p> <p>2. Yaşadığı olayları ve deneyimlerini, tasarı ve hayallerini ayrıntılı olarak ifade edebilir.</p> <p>KONUŞMA</p> <p>1. Hayallerini, umutlarını ve amaçlarını ifade edebilir.</p>	<p>Bilgisayar destekli öğrenme</p> <p>İnternet tabanlı öğrenme</p>

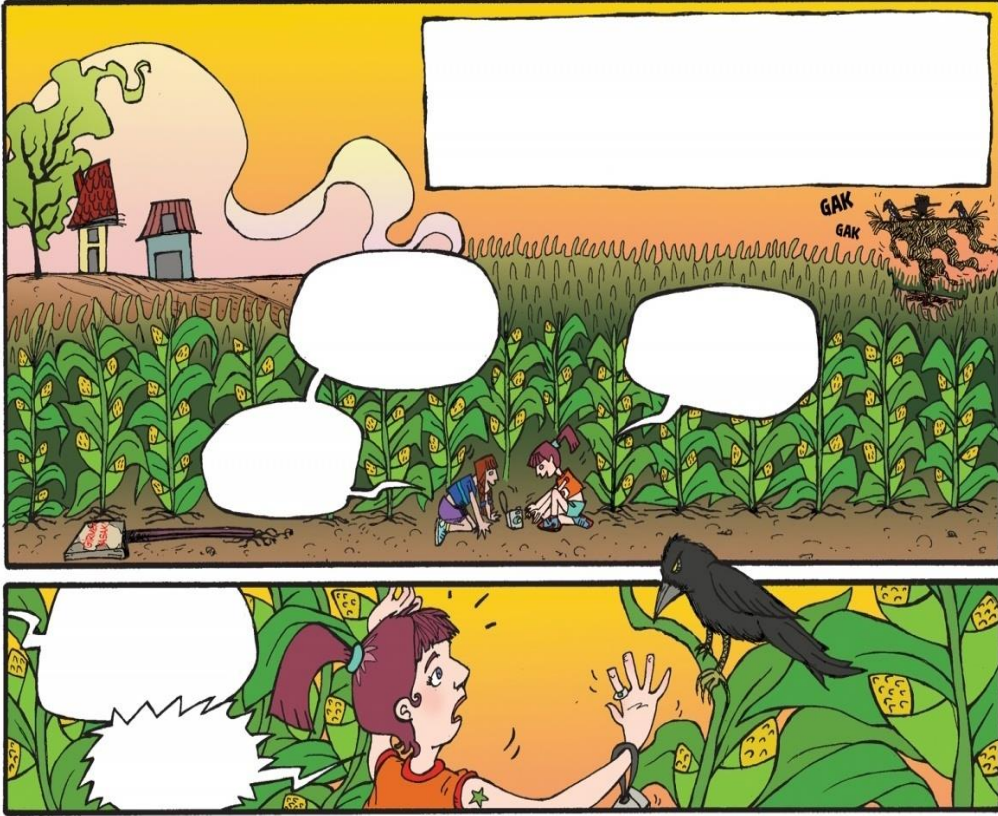
Anahtar Kavramlar

- Cümle
- Söz dizimi
- Cümlenin özellikleri
- Türkçe söz dizimi unsurlarının dizilişii
- Söz öbekleri
- Paragraf
- Paragraf türleri
- Paragraf yazma aşamaları

Giriş

Bu bölümde cümle, söz dizimi, cümlenin özellikleri, Türkçe söz dizimi unsurlarının dizilişii, söz öbekleri, paragraf, paragraf türleri, paragraf yazma aşamaları ele alınacaktır. Ayrıca konuların pekiştirilmesini sağlamak amacıyla uygulama örneklerine yer verilecektir.

1. Aşağıdaki karikatürü inceleyiniz.

(<http://www.edebiyathaber.net/cocuklara-karikatur-atolyesi-basliyor/>)

2. Karikatürde ne anlatılıyor olabilir? Konuşma balonlarını tahmininiz doğrultusunda doldurunuz.

3. Aşağıdaki kutucuktan kelimeler seçerek cümleler kurunuz. Bir cümlede kutucukta yer alan en fazla beş kelime kullanabilirsiniz.

- ülke * arkadaş * aile
- üniversite * kütüphane * kültür
- öğle yemeği * bilet* kardeş
- alışma* vapur * fikir

• şehir

* yalnızlık* dükkân

1. **cümlem:**.....

.....

2. **cümlem:**.....

.....

3. **cümlem:**

.....

4. Sizce aşağıdaki metinlerden hangisini okumak daha kolay? Nedenlerini ilgili bölüme yazınız.

A	B
<p>20 Nisan 2010 günü, Meksika Körfezi'ndeki bir petrol platformunda yeni bir petrol kuyusu açıldı. Kısa bir süre sonra kuyudan bir miktar ham petrol ve doğalgaz sızdı. Deniz yüzeyine çıkan petrol ve doğalgaz, platformun tam altında alev aldı ve büyük bir patlamaya neden oldu. Ama bu, denizlerdeki ilk petrol kazası değil. Büyük bir olasılıkla sonuncu da olmayacak...Ham petrol koyu renkli, yoğun ve yapışkan bir sıvıdır. Üstelik çok da kötü kokar. Kokusu bir yana çok zararlı olan gazlar çıkarır. Denize dökülen petrol suyla karışmadığı için denizin yüzeyinde bir tabaka oluşturuyor. Kuşlar, yiyecek bulmak için suya daldıklarında ya da dinlenmek için suyun üzerine konduklarında tüyelerine petrol bulaşıyor. Bulaşan petrolü gagalarıyla temizlemeye çalışırken kimi zaman petrolü</p>	<p>20 Nisan 2010 günü, Meksika Körfezi'ndeki bir petrol platformunda yeni bir petrol kuyusu açıldı. Kısa bir süre sonra kuyudan bir miktar ham petrol ve doğalgaz sızdı. Deniz yüzeyine çıkan petrol ve doğalgaz, platformun tam altında alev aldı ve büyük bir patlamaya neden oldu. Ama bu, denizlerdeki ilk petrol kazası değil. Büyük bir olasılıkla sonuncu da olmayacak...</p> <p>Ham petrol koyu renkli, yoğun ve yapışkan bir sıvıdır. Üstelik çok da kötü kokar. Kokusu bir yana çok zararlı olan gazlar çıkarır. Denize dökülen petrol suyla karışmadığı için denizin yüzeyinde bir tabaka oluşturuyor. Kuşlar, yiyecek bulmak için suya daldıklarında ya da dinlenmek için suyun üzerine konduklarında tüyelerine petrol bulaşıyor. Bulaşan petrolü</p>

<p>yutabiliyorlar. Bu, iç organlarına zarar veriyor. Denizde yaşayan bazı mikroorganizmalar için ham petrol besin demektir. Ama bu mikroorganizmaların, büyük miktarlarda ham petrolü tüketmesini beklemek bu sırada denizdeki pek çok canlının ölmesidir. Meksika Körfezi'ndeki olayda olduğu gibi denize çok büyük miktarlarda petrol döküldüğünde mümkün olan en kısa zamanda temizlik çalışmalarına başlamak gerekiyor.</p> <p>(Bilim ve Çocuk, S. 152, Ağustos 2010, s. 10–13)</p>	<p>gagalarıyla temizlemeye çalışırken kimi zaman petrolü yutabiliyorlar. Bu, iç organlarına zarar veriyor.</p> <p>Denizde yaşayan bazı mikroorganizmalar için ham petrol besin demektir. Ama bu mikroorganizmaların, büyük miktarlarda ham petrolü tüketmesini beklemek bu sırada denizdeki pek çok canlının ölmesidir. Meksika Körfezi'ndeki olayda olduğu gibi denize çok büyük miktarlarda petrol döküldüğünde mümkün olan en kısa zamanda temizlik çalışmalarına başlamak gerekiyor.</p> <p>(Bilim ve Çocuk, S. 152, Ağustos 2010, s. 10–13)</p>
<p>Bence.....metni.</p> <p>Çünkü;.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	

OKUMA

7.1. Türkçede Cümle ve Özellikleri

Yargı bildiren kelime ya da söz öbeğine cümle denir. Bir kelime ya da söz öbeğinin (kelime grubunun) yargı bildirmesi için çekimlenmiş bir yükleme sahip olması gerekir.

Örnek cümleler:

Annemi seviyorum.

Denizi olan şehirlerin iklimi ılıman olur.

Türkçe cümle dizilişi, yaygın kullanımıyla şu şekildedir:

Örneklere görüldüğü üzere cümle dizilişinde yer alan unsurlar tek bir kelimedenden oluşabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilir. Ayrıca cümlede birden fazla tamlayıcı olabilir.

Türkiye Türkçesinde cümlenin yapısı, komşu olduğu diğer dillere kıyasla çok sıkı kurallara bağlı değildir. Bu açıdan bakınca Türkçe cümle kurmak yeni öğrenciler için büyük kolaylıklar sağlar. Yükleme bağlı kalmak şartıyla cümlede unsurların yeri değişebilir. Bundan dolayı Türkçeyi acemi olarak kullananlar, kendi dillerindeki cümle dizilişine uygun cümleler kursalar bile Türkçe ile anlaşma sağlamak büyük oranda mümkündür, denilebilir.

Mesela “Türkçede cümle kurmak kolaydır.” cümlesini başka dillerde kolay kolay rastlayamayacağımız rahatlıkta farklı şekillerde kurabiliriz. Nasıl mı? Hadi birlikte yapalım:

Türkçede cümle kurmak kolaydır.

Kolaydır Türkçede cümle kurmak.

Cümle kurmak kolaydır Türkçede.

Yukarıda gördüğümüz gibi üç farklı şekilde unsurların yerini değiştirerek aynı cümleyi kurmak mümkündür. Her üç şekil de Türkçede cümlenin kuralları açısından doğrudur ve her üç cümlede de unsurların görevleri değişmez. Yani ilk cümlede yüklem hangi söz veya söz öbeği ise diğer cümlelerde de aynıdır. Sadece söz öbeklerinin bozulmaması gerekir. Örnek cümlemizdeki “*cümle kurmak*” söz öbeğidir ve öğelerinin yerleri her üç cümlede de değişmez. Cümlede unsurların yeri değişebilir ancak söz öbekleri kullanılırken dikkatli olunmalıdır.

Haydi, birlikte birkaç etkinlik yapalım.

1. Etkinlik

Aşağıdaki metinde yer alan cümleleri inceleyiniz. Cümlelerin dizilişi bakımından ana dilinizle benzeyen cümleleri bulunuz. Bulduğunuz cümleleri, Türkçede kaç farklı şekilde söyleyebilirsiniz? Deneme yoluyla belirleyiniz. Kurduğunuz cümleleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ev giysisiyle oturamam masaya; hemen dışarı çıkacakmışım gibi giyinirim. Çalışmıyorum böyle yapmadığım zaman; denedim. Tıraş da olurum. Kendinize çeki düzen verdiniz mi büyüyor yazı yazmanın sorumluluğu; bir bakıma, daha ciddî bulmaya başlıyorsunuz işinizi.

Şunu da hissediyorum: Sürekli olarak bir gözcünün, bir deneticinin bakışları üzerinizde gibi. Görünmez aygıtlarıyla ölçüp biçiyorlar her şeyi. Bir bir tutanağa geçiriyorlar edimlerimizi; gece de gündüz de; usanmadan, ciddî görev bilinci içinde.

Nuri Pakdil

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Görüldüğü gibi Türkçe cümlelerde kesin kurallı bir söz dizilişi yoktur. Uzun cümlelerde yaygın olarak kullanılan dizilişte yüklem sonda, yardımcı unsurlar ortada ve özne başta gelmektedir. Türkçenin cümle yapısında dikkat çekici bir başka farklı taraf ise yardımcı cümlelerin veya cümleciklerin bulunmayışıdır. Türkiye Türkçesi tarih boyunca temasta bulunduğu dillerden bu yönüyle de farklılık göstermektedir. Çevre dillerde ifade edilebilmesi için genelde tamamlayıcı cümleler kurulması gerekebilir. Türkçede bu yardımcı cümlelerin vazifesini yüklemeye ilave edilen bazı ekler veya cümle içinde yardımcı unsur göreviyle kullanılan fiilimsiler yüklenir.

Cep telefonlarında arada bir işittiğimiz **“Aradığınız kişiye şu anda ulaşılamıyor.”** cümlesinin karşılığı olan İngilizce cümleye bakılabilir: **“The person you have called cannot be reached at the moment.”**Bu İngilizce cümleyi bütün toplumlarda küçük değişikliklerle işitmek mümkündür. Aslında bu İngilizce cümlelerin Türkçedeki karşılığı sadece **“Ulaşılamıyor.”**

“The person you have called can not be reached at the moment.” cümlesini Türkçeye kelime kelime aktardığımızda ortaya çıkan durum iki dil arasındaki cümle yapısının farkını ortaya koyacaktır:

“O kişi ki siz onu aradınız; şu anda ulaşamıyor!”

Görüldüğü gibi bir İngilizce cümle, temel cümle ve bir de yan cümleden oluşmaktadır. Bu cümlenin Türkçeye bire bir aktarımı ifade ve kullanım bakımından akıcı bir söyleyişten uzaktır. Böyle de olsa İngilizce bir mantıkla Türkiye’de birine “O kişi ki siz onu aradınız; şu anda ulaşamıyor!” denilse sözün muhatabı kendisine söyleneni anlar ve maksat hâsıl olmuş olur. Türkçenin cümle yapısındaki esnekliğin daha iyi anlaşılmasına örnektir.

2. Etkinlik:

A. Ana dilinizde aranan kişinin cep telefonu kapalı iken söylenen ifadeyi Türkçeye önce kelime kelime sonra da basit cümle şeklinde çeviriniz. Ortaya çıkan cümleyi, İngilizcedeki durumla karşılaştırınız.

İngilizce	Ana dilim	Türkçe
The person you have called can not be reached at the moment.

B. İngilizce cümledeki “at the moment” söz öbeğinin anlam ve görevini Türkçe cümlenin yüklemdeki “-yor” eki karşılamaktadır. Cümle, “Aradığınız kişiye ulaşamıyor” şeklinde düşünüldüğünde “şu anda” ibaresinin çok önemli bir anlam katmadığı anlaşılmaktadır. Kendi dilinizde “şu anda” ifadesine gerek olup olmadığını Türkçesi ile mukayese ederek söyleyiniz.

C. İngilizce cümledeki “The person” söz öbeğinin anlam ve görevini kendi dilinizde karşılayan unsur hangisidir? Tartışınız.

7.2. Türkçenin Söz Dizimi

Söz dizimi, cümledeki unsurların birbiriyle ilişkileri, sıralanışları, cümle altı yapıları, bu yapılardaki kelimelerin durumunu ve kendi aralarında oluşturdukları birlikleri, şekil ve anlam bakımından inceler.

Cümle Türkçede genel olarak “Hüküm bildiren söz veya sözler birliğidir.” şeklinde tarif edilebilir. Türkçede cümle tek kelime ile var olabilir. “Gitti.”, “Geliyor.”, “Başladı.” veya “Rahatım.”, “Güzelsin.”, “Kırmızı(dır).” gibi tek kelimelik cümleler kurmak mümkündür. Netice olarak Türkçede bir cümle kuruluşundan bahsedebilmek için hüküm bildiren çekimli bir fiil veya bir ismin varlığı yeterlidir. Dolayısıyla yukarıda verilen birer kelimelik örneklere ilave olarak soru cümlelerine verilen cevap niteliğindeki “evet, hayır” gibi edatlar yanında cümlenin öznesine yönelik “kim” ve “ne” sorularının cevapları olabilecek zamirler de birer cümle kabul

edilir. Hatta “Kapıyı kim açık bıraktı?” sorusunun karşılığı üçüncü teklik şahsın cevap olarak verilebilir. Bu durumda tek sestem oluşan cümleden bahsetmek mümkün olacaktır: “O”.

Aşağıdaki örnekleri birlikte inceleyelim:

Ahmet de geliyor mu?	Geliyor.
Selma evde mi?	Bilmiyorum.
Akşama annenler gelecek mi?	Evet.
Masanın üstüne iki kitap bırakmıştım, gördün mü?	Hayır.

Cümlede yargı bildiren unsur **yüklem**dir. Dolayısıyla cümlenin temel unsuru yüklemdir.

Türkçede yüklem özneyi de yapı olarak üzerinde barındırır. Bir fiil veya ismin yüklem olabilmesi için fiil ve şahısla çekimlenmesi gerekir:

Gel-di-m.

Bu yapı başka dillerde özne, zaman zarfı ve fiil olarak üç kelime ile karşlanır: “Ben dün (az önce, iki saat önce geçen hafta vs.) geldim. Bu tür cümlelerde özne ve zaman zarfı için açık bir öge bulunmasa da fiilin zamanı ve gösterdiği işi yapan kişi bellidir.

Yüklemden sonra cümlenin ikinci dereceden ana unsuru **özne**dir. Türkçede yüklem aldıkları eklerden biri de şahıs (veya isim cümlelerinde iyelik) ekleridir. Bundan dolayı şahıs temelinde yüklem cümlenin öznesini gösterir.

“Okudum.” Okuma eylemini kimin icra ettiği fiile eklenmiş olan -n ekinden anlaşılmaktadır: Ben.

“Güzelsin.” Bu cümlede de kimin güzel olduğu yine yüklemdeki +sin ekinden bellidir: Sen.

Tek kelimelik cümlelerle konuşmak her zaman mümkün olmaz. Bundan dolayı isim veya fiilden tek kelimelik bir cümleyi özne ve yer, yön, vasıta, nesne, konum, mekân bildiren çeşitli zarf ve tamlayıcılarla (tümleçlerle) genişletmek mümkündür. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi anlamın derinleşmesi ve ifadenin güçlü ve zengin hâle gelmesi için yazan kişinin isteği doğrultusunda uzun cümleler kurulabilir.

1. Getirdi.

2. Ayşe getirdi.

-
3. Ayşe **taze sağılmış koyun sütü** getirdi.
-
4. **Ayşe, bu sabah bizler kahvaltı etmeden önce** taze sağılmış koyun sütü getirdi.
-
5. **Dün yolda gördüğümüz halamların komşusu olan, sarı saçlı, uzun boylu Ayşe, bu sabah bizler kahvaltı etmeden önce ara yoldan toprak damlı evimize kadar küçük bakracıyla taze sağılmış koyun sütü getirdi.**
-

Yukarıdaki örneği birlikte değerlendirelim:

1. “Getirdi.” cümlesi bize bir fiilin üçüncü teklik kişi tarafından yapıldığını, dolayısıyla öznenin üçüncü kişi olduğunu anlatmaktadır. Bundan dolayı Türkçe cümlelerde özneyi açık olarak yazmak şart değildir.

2. “Getirdi.” cümlesini farklı unsurlarla genişletmek istediğimizde; anlatanın tercihin ve ihtiyacına göre “Kim getirdi?” sorusunun karşılığı olarak “Ayşe getirdi.” şeklinde özne daha açık hâle getirilebilir. Ayşe’nin kimliği için “Hangi Ayşe?”, “Kimlerin Ayşe’si?” gibi farklı sorular sorulabilir. Böylece cümlemizin öznesi birkaç söz öbeğinin tanımladığı bir kişi olarak belirir.

3. Türkçede cümlenin yüklem ve özne dışındaki unsurları ilave ederek cümlenin genişleme yönleri görülebilir. Yüklemi gerçekleştiren kişinin belirlenmesinden sonra fiilden etkilenen bir kişi, hayvan veya eşyanın olup olmadığına bakılır. Fiil cümlelerinde yüklemün gerçekleşmesi sırasında etkilenen unsur nesnedir.

4. Böylece getirmek fiilini icra eden öznenin çeşitli açılardan zenginleştirilmiş bir tasviri ve tarifî cümlenin muhatabı kişilere iletilmiş olur. Öznenin özelliklerinden sonra yükleme bakılabilir. Yüklemün icrası ile ilgili vasıta, yer, yön gibi farklı cihetlerden açıklama ve anlatımı güçlendiren yardımcı unsurlar ile cümle çok daha geniş bir söz birliğine dönüştürülebilir.

5. Cümlenin temel unsuru yüklem ve ikinci dereceden temel unsuru öznenin sonra getirmek fiilinin son bulunduğu mekân olan ev mesela, küçük-büyük, renk, bulunduğu konum vs. itibarıyla belirtilebilir. Getirmek fiilinin gerçekleştiği zaman, tarz, vasıta yönlerinden yazanın veya söyleyenin tercihin, muhatabın beklentisine göre belirtilebilir. Ayrıca özneye çeşitli sıfatlar yüklenebilir.

6.

Şimdi de birlikte bir etkinlik yapalım.

Aşağıda verilen kelimelerle basitten karmaşığa doğru cümleler kurunuz. Kurduğunuz cümleleri, cümlenin unsurları yardımıyla genişletiniz.

içmek-kedi

1.

2.

3.

4.

5.

yırtmak-mendil

1.

2.

3.

4.

5.

seyretmek- oyun

1.

2.

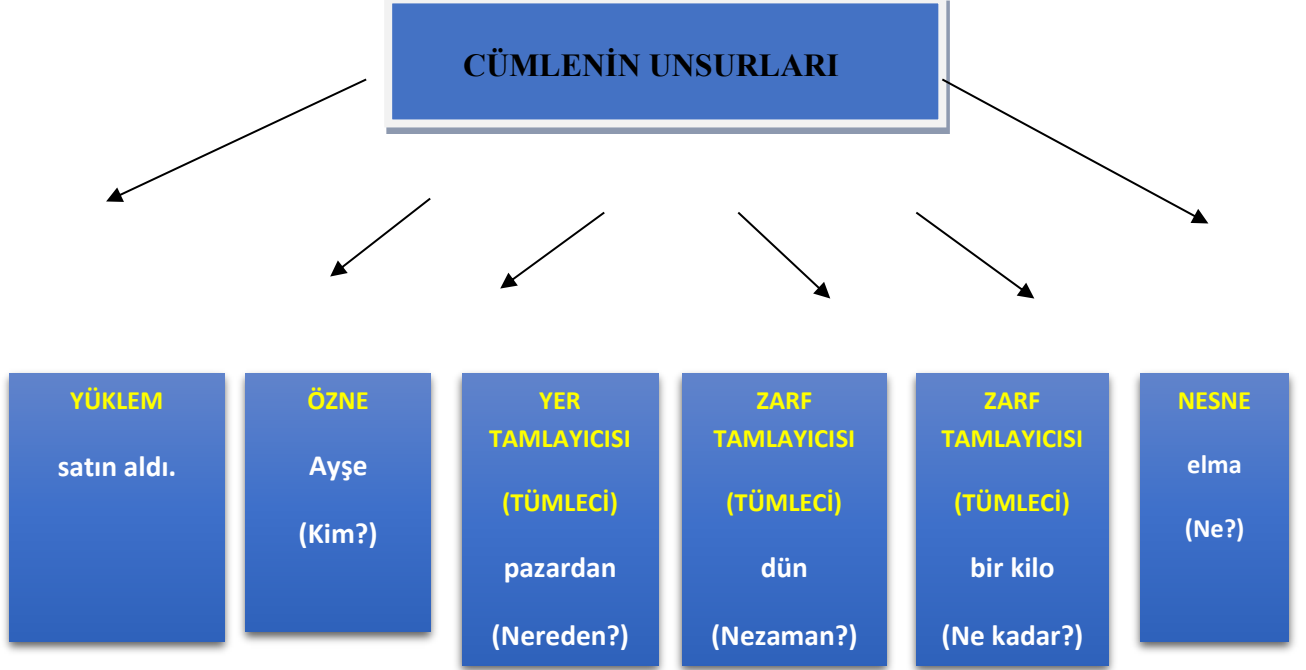
3.

4.

5.

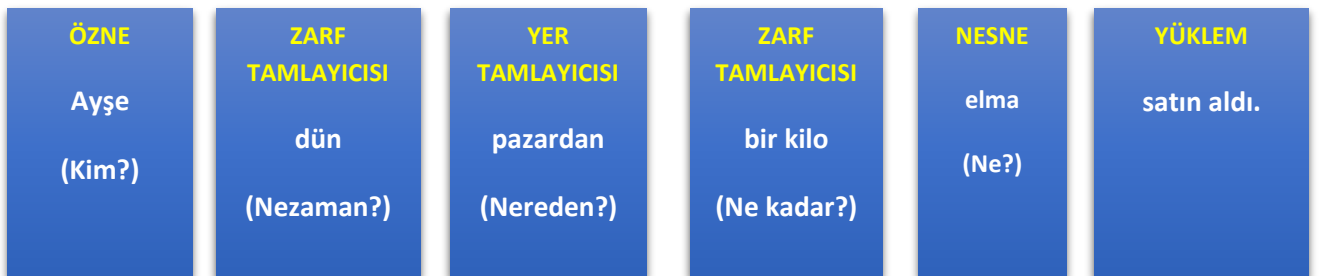
Türkçenin söz dizimi, yukarıda bahsedildiği gibi diğer dillerden farklı olarak cümlede sabit ve kesin kurallı bir diziliş istemez. Ağırlıklı olarak temel unsurun sona bırakıldığı kabul edilebilir ancak bu durum kesin biçimde böyledir denilemez.

Türkçenin sözdiziminde yer alan unsurların neler olduğunu öğrendik. İsterseniz şimdi bu unsurları yeniden gözden geçirelim ve kullanalım!

Örnekte görüldüğü gibi cümlenin ana unsuru yüklemdir. Yüklem olmadan cümle olmaz. Cümlenin ikinci ana unsuru ise öznedir. Yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı ve nesne ise cümlenin yardımcı unsurlarıdır. Bir cümlede yardımcı unsurların bulunmaması bir probleme yol açmaz. Ayrıntılı bir cümle kurmak istiyorsak yardımcı unsurlardan yararlanırız.

Türkçede gösterilen unsurların dizilişi sizin dilinizden belki farklı olabilir. Türkçede yüklem genellikle sonda, özne ise başta bulunur. Yardımcı unsurlar ise cümlenin akışına göre dizilir. Yukarıda yaptığımız örneği, Türkçenin sözdizimine göre sıralayalım:

Görüldüğü gibi yüklem sonda, özne başta. Yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı ve nesne cümlenin anlam akışına göre yerleştirilmiştir. Bu unsurların yerleri, değiştirilebilir.

Yüklemi sonda olan cümleler, Türkçede **kurallı cümle**, yükleme ortada ya da başta olan cümleler ise **devrik cümle** olarak adlandırılır.

Ayşe dün pazardan bir kilo elma satın aldı. = Kurallı cümle

Satın aldı Ayşe pazardan bir kilo elma. = Devrik cümle

İsterseniz bir cümlede cümlenin unsurlarını belirlerken hangi sorulardan yararlanıyoruz, birlikte görelim:

Cümlenin unsuru	Örnek cümle	Cümlenin Bulmak Yararlandığımız Sorular	Unsurunu İçin Sorular
Yüklem			
Özne	Elif ağladı.	Kim ağladı?	
	Cam kırıldı.	Ne kırıldı?	
Yer tamlayıcısı	Elif evde ağladı.	Elif nerede ağladı?	
	Elif okula gitti.	Elif nereye gitti?	
	Elif spor salonundan çıktı.	Elif nereden çıktı?	
Zarf tamlayıcısı	Elif dün evde ağladı.	Elif ne zaman evde ağladı.	
	Elif dün evde hıçkırarak ağladı.	Elif dün evde nasıl ağladı.	
Nesne	Elif evden çantasını aldı.	Elif evden neyi aldı?	
	Elif pazardan elma aldı.	Elif pazardan ne aldı?	

Yukarıdaki açıklamalara göre etkinliği yapalım.

1. Aşağıdaki cümlelerin unsurlarını yukarıdaki sorulardan faydalanarak belirleyiniz.

1. Arkadaşım akşam bize geldi.
2. Annem ve babam, beni özliyor.

3. Türkiye’de üç yıldır yalnız yaşıyorum.

4. Sabah Boğaz’da demli çay içtiler.

Aşağıdaki cümleleri unsurların yerlerini değiştirerek tekrar kurunuz. Hangilerinin anlamca daha uygun olduğunu tartışınız.

1. Arkadaşım akşam bize geldi. (Örnek)

Akşam arkadaşım bize geldi. *Bize geldi akşam arkadaşım.* Geldi bize akşam arkadaşım. *Geldi akşam bize arkadaşım.* Geldi bize arkadaşım akşam. *Bize akşam arkadaşım geldi.*

2. Annem ve babam, beni özlüyor.

3. Türkiye’de üç yıldır yalnız yaşıyorum.

4. Sabah Boğaz’da demli çay içtiler.

Bazen cümlenin herhangi bir unsuru, birden fazla kelimenin birleşmesinden meydana gelmiş olabilir. Bu tarz kelime grupları, söz öbeği olarak adlandırılır ve cümle unsurlarına ayrılırken söz öbeğini oluşturan kelimeler birbirinden ayrılmazlar. Deyimler ve atasözleri de böyledir:

Atalar ,	“Sakla samanı, gelir zamanı”	demişler.
ÖZNE	NESNE	YÜKLEM

Örnekte olduğu gibi cümlenin nesne unsuru, bir atasözünden oluşmuştur ve parçalanamaz. Dört kelimedenden oluşan atasözünün hepsi tek bir kelimeymiş gibi kabul edilir ve cümlenin nesne unsuru olarak bu cümlede işlem görür.

İsterseniz söz öbekleri konusunda biraz detay verelim, böylece ne demek istediğimizi daha iyi anlayabilirsiniz.

7.2.1. Söz Öbekleri

Bir dildeki anlamlı en küçük yapı, kelimelerdir. Kelimeler, cümle içinde diğer kelimelerle anlam ilişkileri kurarak birleşebilirler ve farklı bir anlam kazanabilirler. Dolayısıyla belli kurallara göre oluşan ve bir durumu, kavramı, varlığı ya da eylemi karşılayan kelime grubuna, söz öbeği denir. Türkçede pek çok söz öbeği vardır. Biz burada hepsini vermektense en sık kullanılanları örneklendireceğiz. Ayrıca kitabımızın önceki bölümlerinde bu söz öbeklerinden bazılarını ayrıntılı olarak görmüştünüz.

İkilemeler: Aynı sözcüklerin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, zıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılmasıyla oluşan sözlere ikileme denir.

Sokakta yavaş yavaş yürüyordu.

Lütfen yediklerine dikkat et, karnını abur cuburla doldurma!

Hangi taraftan gideceğimizi bilmiyorum, doğru dürüst bir yol yok.

Deyim ve Atasözleri: Söz varlığı ünitesinde deyim ve atasözünün ne olduğunu, niçin kullanıldığını öğrenmiştik. Bu kalıp ifadeler cümlede tek bir kelimeymiş gibi düşünülür.

Dün kitapçada bu kitap gözüme çarptı.

Dur bekle bakalım, gün doğmadan neler doğar.

Bizim memlekette eden bulur derler.

Sıfat Tamlaması

Bir varlığı çeşitli açılardan belirten ya da niteleyen söz öbeklerine sıfat tamlaması denir. Sıfat tamlamaları ek almadan birleşir. Bir varlığı belirten ve niteleyen ne demek, birlikte öğrenelim!

Aşağıda bir çocuk resmi var. Bu çocuğu nasıl tanımlarız?

Çocuğu, diğer çocuklardan ayıran özelliklerini tanımlarken niteleme sıfatlarından faydalandık. Yukarıdaki örnekte niteleme sıfatını kullanarak sıfat tamlaması oluşturduk. Cümlelerin unsurlarını bulurken sıfat tamlamaları tek bir kelime gibi düşünülür:

Gülümseyen çocuk Özne (Kim?)	parkta Yer tamlayıcısı (Nerede?)	oyladı. Yüklem
---	---	---------------------------------

sayı (bir, iki, üç...; birinci, ikinci, üçüncü...; birer, ikişer, üçer...; yarım, çeyrek...), soru (hangi ev, kaç elma, nasıl çocuk) ve belgisizlik (bazı insanlar, birkaç adam...) bakımından belirten kelimeler vardır. Bunlara da belirtme sıfatı denir.

Tabakta **dört elma** var.

Bazı öğrenciler sırada bekliyor.

Bu ev çok güzel.

Hangi defter kalın?

Aşağıdaki görselleri tanımlayan sıfat tamlamaları oluşturunuz.

çilekli pasta

.....

.....

.....

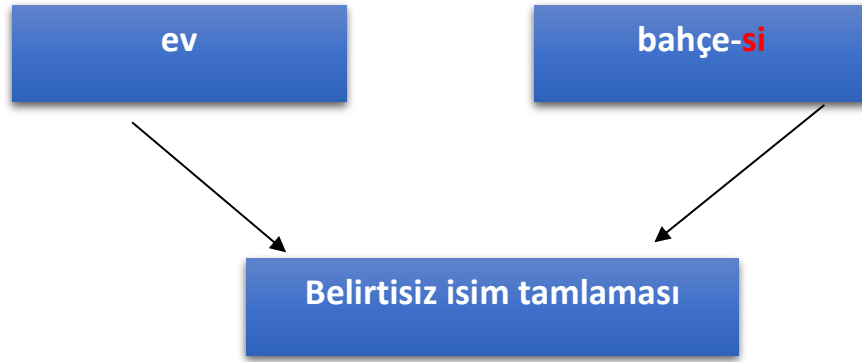

.....

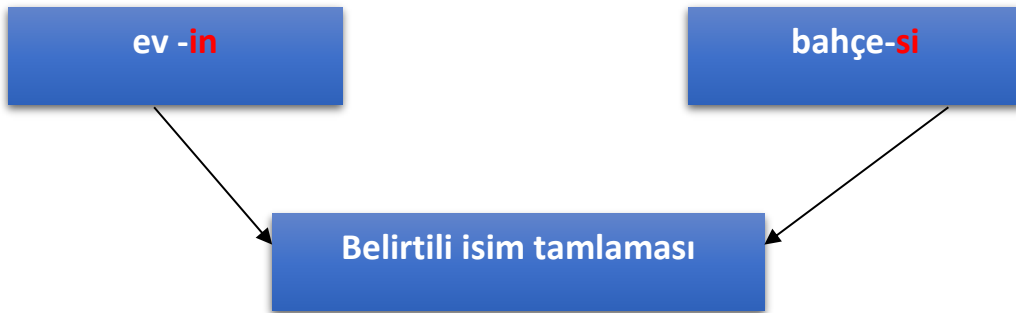

.....

Türkçede sıfat tamlamaları gibi yaygın kullanılan bir diğer tamlama türü isim tamlamalarıdır. İsim tamlamaları, iki çeşittir: belirtili isim tamlamaları ve belirtisiz isim tamlamaları. İsim tamlamaları ek alarak birleşir. Her iki tamlama çeşidinde de aitlik eki olmak zorundadır.

Bu tamlamalarda aitlik eki her zaman ikinci isme gelir. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi birinci isim hiçbir ek almaz, ikinci isim aitlik eki alırsa bu tamlama çeşidi; **belirtisiz isim tamlaması**dır.

Görüldüğü gibi birinci isim de ek alıyorsa bu tamlamanın adı belirtili isim tamlamasıdır. Birinci ismin aldığı ekin adı, ilgi ekidir.

İsterseniz biraz örnek yapalım!

Kullanacağımız kelimeler	Belirtisiz isim tamlaması	Belirtili isim tamlaması
okul-bahçe	okul bahçe- si	okul- un bahçe- si
gözlük-kılıf	gözlük kılıf- ı	gözlük- ün kılıf- ı
tahta-silgi	tahta silgi- si	tahta- nın silgi- si
çanta-renk
bilgisayar-masa
kitap-sayfa
masa-örtü
kedi-tüy

İsim tamlamalarının olduğu cümlelerde cümle unsurları bulunurken bu söz öbekleri, tek bir kelimeymiş gibi değerlendirilir.

Ayşe Özne (Kim?)	evin kapısını Nesne (Neyi?)	kapattı. Yüklem
----------------------------	---------------------------------------	---------------------------

Dün Zarf tamlayıcısı (Ne zaman?)	masa örtüsü Nesne (Ne?)	aldı. Yüklem
--	-----------------------------------	------------------------

Aşağıda sorularla belirtilen cümle unsurlarını bulup yazınız.

Soru cümlesi	Cevap Cümlesi	Hangi cümlenin unsuru olduğu
Üniversiteye <u>ne zaman</u> başladın?	Üniversiteye <u>geçen sene</u> başladım.	Zarf tamlayıcısı
Hastaneye sabah <u>kim</u> gitti?	Hastaneye sabah <u>mavi gözlü Özlem</u> gitti.	Özne
Akşam <u>ne</u> okudun?	Akşam biraz <u>kitap</u> okudum.	Nesne

Selim İstanbul'da <u>nerede</u> kalıyor?	Selim İstanbul'da <u>okulun yurdunda</u> kalıyor.	Yer tamlayıcısı
Ayşe okula nasıl geldi?	Ayşe okulageldi.
Parktaki çocuk <u>ne zaman</u> eve gidecek?	Parktaki çocukeve gidecek
Bu yaz tatilinde <u>nereye</u> gittiniz?	Bu yaz tatilindegittiniz.
Balkondan aşağı <u>ne</u> düştü?	Balkondan aşağıdüştü.
Sana bu yalanı <u>kim</u> söyledi?	Sana bu yalanısöyledi

Türkçenin söz diziminde yer alan unsurları ve bu unsurları kullanarak nasıl cümle oluşturacağımızı öğrendik. Şimdi bu basit cümlelerden nasıl metin oluşturacağımızı öğrenmenin vakti geldi.

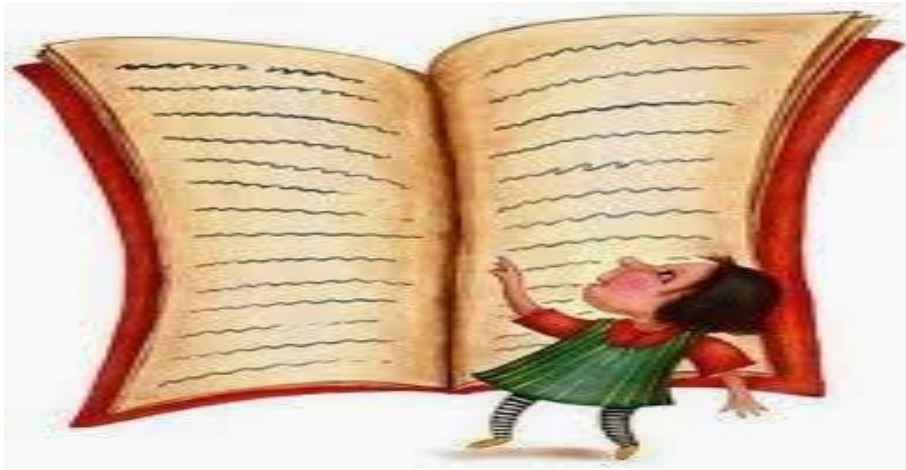
Bir metni oluşturan en küçük yapı paragraftır. Paragraf nedir? Nasıl oluşturulur? Paragraf yazma aşamaları nelerdir? İsterseniz bunları uygulamalı olarak görelim!

7.3. Paragraf

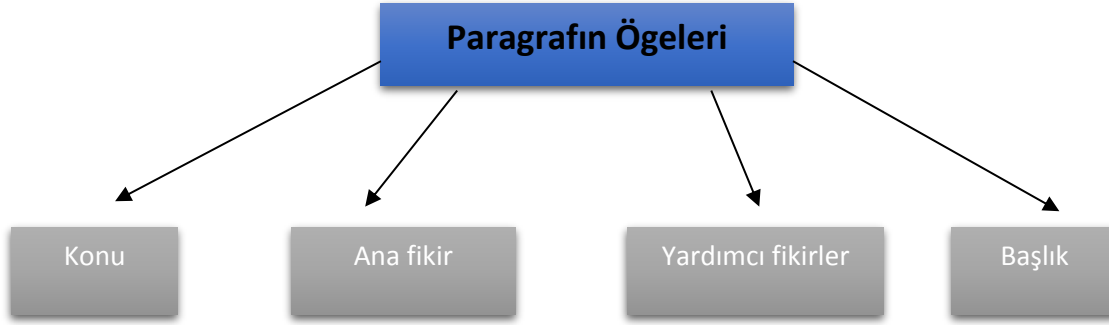

OKUMA

Paragraf Nedir? Paragraf Öğeleri

Bir yazının en küçük bölümlerinden her biri, paragraf olarak adlandırılabilir. Türkçe Sözlük (2005) paragrafı, “Herhangi bir yazının bir satır başından öteki satır başına kadar olan bölümü” olarak tanımlamaktadır. Tanımdan anlaşılacağı üzere paragraf, biçimsel bir bütün olarak ele alınmaktadır. Ancak bir yazının paragraf olarak düşünülebilmesi için biçim yanında içerikte de bir bütünlük meydana getirmesi gerekmektedir. Bu nedenle paragraf, düz yazılarda düşünce, duygu ya da durumun ifadesinde başvurulan bir metin birimidir (Çetindağ, 2015). Her paragraf kendi içinde plan, konu ve ana düşünce barındırır. Bunlar paragrafın öğeleri olarak nitelendirilir. Paragrafın öğelerini toplu bir şekilde görelim!

Paragrafta işlenen duygu ve düşünce konuyu oluşturur. “Yazar, burada ne anlatıyor?” sorusunun cevabı konuyu verir. Konuya bağlı olarak yazarın asıl anlatmak ya da vurgulamak istediği düşünce, ana fikirdir. Ana fikri desteklemek amacıyla konuyla ilişkili düşünceler yardımcı fikri oluşturur. Başlık ise paragrafta anlatılanların bir ya da iki kelime ile özetlenebilmesidir.

Dilerseniz paragraf ögelerini bir paragraf örneğinde gösterelim.

Konu: Numan Kıyat'ın şiir seveisi

Başlık: Numan Kıyat'ın Şiir Yolculuğu

Numan Kıyat, Edebi Abideler adlı eserin yazarı şiir düşkünü bir mimardır. İşi çok kazançlı olduğu hâlde mimarlığı bırakır ve Anadolu'yu baştanbaşa gezmeye başlar. İlginç olan bu adamın, elindeki şiir kitaplarından kendi gayretleriyle, bugünün deyişle bir "seçki" hazırlamasıdır. Yanına bu kitaplardan yüzlercesini alan bu gezgin, köy köy dolaşarak bir bakıma "şiir misyonerliği" yapar. Karşılaştığı insanlara elindeki kitaplardan şiirler okur ve kitaplarını satmaya başlar. Bu iş o kadar talep görmektedir ki mimarımız kitapları bittikçe İstanbul'a geri döner ve seçkisinin yeni baskısıyla birlikte tekrar yollara koyulur. Gittiği yerlerde büyük ilgi gördüğünü söyleyen bu şiir sevdalısı, karşısındakilere bazı şiirleri açıklama zahmetinden de kaçınmaz. "Herkes için bir şiir vardır." düşüncesini benimsediği için muhataplarının anlayabileceği şiirleri teklif eder onlara. Seçkisinde halk destanlarından, halk şiirlerinden veya o günün şairlerinden seçmeler yer almaktadır. Ve bu heyecan içinde birkaç yıl boyunca Anadolu'yu baştanbaşa dolaşır. Bütün bu gezginliğin matematiksel sonucu, 17.350 kitaptır. Evet, bu şiir sever, anılan süre içinde bu sayıda kitap satmıştır. Bu belki uç bir örnek sayılabilir ancak şu hiç unutulmamalıdır ki şiir sadece İstanbul'un malı değildir.

(Kurt, M. (2012). Mürekkebin İzinde. Ankara: Kurgan Edebiyat)

Ana fikir: İnsan hayalleri için fedakârlık yapmayı bilmelidir.

Yardımcı fikirler:

1. Numan Kıyat, şiir sevgisi nedeniyle mesleğini bırakır.
2. Anadolu'yu karış karış gezer.
3. Şiirlerini insanlara anlatır.
4. Şiiri İstanbul'a taşır.

Yazılı üretimlerin tamamında olduğu gibi bir paragrafın da başlangıcı, gelişme bölümü ve sonucu vardır. Başlangıç cümlesi, paragrafın ne hakkında olduğu ile ilgili ipucu verir. Gelişme kısmında konu ve ana fikri destekleyen ayrıntılar bulunur. Sonuçta ise gelinen nokta özetlenir ya da değerlendirilir. Paragraflar taşıdıkları özelliklere göre gruplandırılırlar.

7.3.1. Paragraf Türleri

Paragraf türleri, metindeki yerine ve amacına göre olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Türlerine yönelik sınıflamaya birlikte bakalım:

Bir yazılı üretim, paragraflardan meydana gelir. Birbiriyle ilişkili paragrafların bir araya gelmesiyle oluşan tutarlı yapı, metin olarak adlandırılır. Paragraf kendi içinde bağımsız olmakla birlikte bütünün bir parçasını oluşturmaktadır.

Metindeki yerine göre ilk paragraf türü, giriş paragrafıdır. Giriş, okurun dikkatini metne yönlendirmek için etkileyici bir şekilde başlamalıdır. Bu nedenle her zaman yazıda giriş cümlesi yazmak zordur. Girişte okura, yazının tamamında ele alınacak konu ve bu konunun hangi yönünün sunulacağı sezdirilir. Okurun ilgisini çekebilmek için yazar, kısa bir anekdot ya da soru ile de metne başlayabilir.

Yaklaşık iki bin yıl önce yazı yazmak için kullandığımız parşömenin Bergama'da başlayan öyküsünü biliyor musunuz?

Parşömen kelimesi, Fransızca “parchemin”den geliyor; kelime Türkçeye aynen geçmiş ve Türkçede okunduğu gibi yazılıyor. Oysa bu ad, Fransa'dan değil çok daha yakından bugünkü Bergama'dan ya da eski çağlardaki adıyla Pergamon'dan geliyor. Anlamı ise Bergama derisi yani “pergamene”.

Giriş paragrafı yazarken, yazılan konu hakkında bir şey bilmiyormuş izlenimi verilmemeli ve konunun uzmanı olunmadığı için özür dilenmemelidir. “Bana sorarsanız...”, “Emin değilim, ama...” gibi ifadeler yer almamalıdır. Yazının amacı, “Bu yazıda ben...”, “Bu yazının amacı...” gibi ifadelerle sıkıcı ve düz bir şekilde ifade edilmemelidir (Koç, 2009). Girişten sonra gelişme paragrafı gelir.

Gelişme paragrafında giriş bölümünde ortaya atılan fikre yönelik destekleyici düşüncelere yer verilir. Gelişmede ele alınan düşünce ayrıntı ve örneklerle desteklenmelidir ancak verilen ayrıntılar dile getirilen konu ile sınırlandırılmalıdır. Aksi takdirde tutarsız bir metin ortaya çıkar. Gelişme paragrafı konunun farklı yönlerini içeriyorsa birden fazla olabilir.

Günümüzden yüzlerce yıl önce üzerine yazı yazmak için hayvan derilerinin kullanıldığını duymuşsunuzdur. Deriyi üzerine yazı yazacak duruma getirmek özel ve zahmetli bir dizi işlem gerektiriyordu. Eski Mısırlılar, yazı yazmak için kendi ülkelerinde bol miktarda yetişen bir bitkiyi, “papirüs”ü, kullanmaya başladılar. Bu yeni ürün, o dönemin dünyasında yaygınlaştığında deri üzerine yazmaktan vazgeçildi. Kitaplar, papirüs rulolarına yazılmaya başlandı. O günlerde kitaplar, bir sopanın çevresinde sarılmış uzun bir papirüs şeridinden oluşuyordu. Bunların eni, 30 santim kadardı. Kitabı okuyan kişi okurken ruloyu, bir eliyle açıyor, öbürüyle sarıyordu. Rulolarda sayfa numaraları olmadığından daha önce okuduğunuz bir bilgiyi, yeniden arayıp bulmak pek de kolay olmuyordu.

Gelişmeden sonra ise sonuç paragrafı gelir. Bu kısım, yazılanların bir özeti ya da değerlendirmesi şeklindedir. Yazar, kişisel fikrini genellikle sonuç bölümünde ifade eder. Sonuç bölümünde yeni konular ve yeni düşünceler sunmaktan kaçınılmalıdır. Bu bölümdeki her cümle ve her düşünce verilmek istenen mesajı ifade etmelidir. Sonuç da en az giriş kadar etkili olmalıdır.

Günümüzde beyaz parşömen davul, kasnak, tumba vb. vurmali çalgılarda kullanılıyor. Lambalarda kullanılan ise yarı saydam parşömendir. Bazı özel baskılar, kitap ciltleri ve minyatür yapımı için de kimi zaman parşömen kullanılır.

(Atlas Dergisi, 1994)

Görüldüğü üzere metindeki yerine göre paragraf türlerine ilişkin sıralanan örneklerde anlatılanlar somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Parşömen kâğıdının nasıl ortaya çıktığını anlatan “Bergama: Parşömenin Çıktığı Yer” başlıklı yazının giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden örnekler sunulmuştur. Parşömen kelimesinin anlamı, nasıl ortaya çıktığı ve günümüzdeki kullanım alanlarının ifade edildiği bu metinde paragraflar kendi içerisinde bağımsız olmakla birlikte metnin tutarlı birer parçası konumundadır.

Giriş, gelişme ve sonuç, paragrafın metindeki yerine göre aldığı isimdir. Paragraflar aynı zamanda yazılma amaçlarına göre de sınıflandırılmaktadır. Amacına göre sınıflama oldukça detaylı bir tasnife sahiptir: Tanımlama, sınıflama, betimleme, karşılaştırma ve zıtlık, sıralama, sebep-sonuç, açıklama, hikâye etme, ispatlama ve değerlendirme paragrafı.

Sıralanan bu türlerin kullanımı, yazılan metnin türü hakkında da bilgi verir. Kitabınızın ilerleyen bölümlerinde amacına göre paragraf türleri detaylı bir şekilde anlatılacağından burada isimlerinin verilmesi ile yetinilecektir.

Duygu ve düşüncelerimizi yazı ile ifade ederken anlatmak istediklerimizin karşı tarafa tam olarak ulaşmasını sağlamak amacıyla öncelikle bir yazının küçük birimlerini nasıl oluşturmamız gerektiğini öğrenmeliyiz. Daha sonraki aşamada bu küçük bölümleri büyüterek bir metne ulaşabiliriz.

Cevaplayalım.

1. Aşağıdakilerden hangisi bir giriş paragrafı değildir?

A) Bu nedenle mekanik konusundaki açıklamaların öykülerden daha iyi kavrandığını gördük. Mekanik açıklamalarında anlatış kötü de olsa konuşulanda önceden var olan bazı benzer şemaları ortaya çıkarır. Bu durumda gerçek bir kavrayıştan çok önceden var olan şemaların yakınlaşması söz konusudur.

B) Çocukların birbirine yaptıkları açıklamalarda görülen özellikler göz önüne alındığında bundan iki sonuç çıkarmak mümkündür. Ya bu özellikler, çocuklarda ortak bir düşünme yapısının eseridir ya da tersine her biri gerçekte yalnız kendisi için düşündüğü için birbirleriyle anlaşmaları güçtür.

C) Yeni gittiğiniz bir yere gözleriniz alışana kadar her şeyi yadırgıyorsunuz. Daha bu şehre geldiğim ilk gün dallarda özgürce sallanan meyveler dikkatimi çekmişti. Demek tam olgunlaşmadı ki toplamıyorlar diye düşündüm. Başlangıçta bu durum benim için sıradandı.

2. Bir paragrafın kaç ögesi vardır? Açıklayınız.

.....
.....
.....

3. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı (D), yanlış olanı (Y) ile belirtiniz.

Cümleler	D	Y
Bir paragrafın kendi içerisinde bütünlük oluşturması beklenmez.		
Betimleme, amacına göre paragraf türlerinden biridir.		
Paragraf, yazının biçim özellikleriyle ilgili bir kavramdır.		
Metindeki yerine göre paragraf türleri ikiye ayrılır.		
Gelişme kısmında yer alan paragraf sayısı birden fazla olabilir.		

Paragrafın ne olduğunu ve nasıl sınıflandırıldığını hep birlikte gördük. Peki, biz bir paragraf oluşturmak istesek ne yapacağız? İsterseniz şimdi de aşama aşama bunu görüp öğrenelim.

7.3.2. Paragraf Yazma Aşamaları

Kelimeler, cümleleri; cümleler, paragrafları oluşturur. Her paragrafta bir düşünce dile getirilir. Paragrafın bir bütün oluşturabilmesi için cümlelerin de yapı ve anlam yönüyle bütünlük oluşturması zorunludur. Paragraftaki düşünceler hem kendi aralarında birbirine bağlı hem de ana düşünceye bağlıdır. Bu nedenle paragraf yazmak oldukça karmaşık bir süreci içerir.

İsterseniz bir paragraf nasıl oluşturulur, hep birlikte aşama aşama öğrenelim!

7.3.2.1. Kelimelerden Cümle Oluşturma

Türkçe sözdizimi açısından kimi dillerden farklıdır. Sondan eklemeli bir dil olan Türkçede cümlenin yüklemi daha çok sonda bulunur. Cümle içerisindeki kelimeleri yükleme bağlamak için birtakım eklerden faydalanılır. Böylece Türkçe sözdizimine uygun cümleler oluşturulmuş olur.

Kelimelerden cümle oluşturma, paragraf yazmanın ilk aşamasıdır. Bu uygulama ile sizin Türkçe cümle yazma becerinizin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

İstanbul'da

sokaklar

kalabalıktır.

Aşağıda birbiriyle ilişkilendirilebilecek kelimeler verilmiştir. Bu kelimelerin bir kısmını kullanarak örnekteki gibi çeşitli cümleler oluşturunuz.

- tarih* öğretmen * bilmek
- uçak* kalmak * kültür
- bahar* bitmek * gitmek

- araştırma* ada * sevmek
- güneş* duygu* sinema

Uygulam a	1.	Öğretmen, kültür tarihi ile ilgili bir ödev verdi.
	2.	Bahar gelince adalara gideceğiz.
	3.	Sinemada uçaklarla ilgili duygusal bir film vardı.

Benim örneğim	1.

	2.
.....
3.
.....

Türkçenin yapısına uygun anlamlı cümleler kurabilme, her ne kadar basit bir aşama olarak görülse de Türk dilinin gramer özelliklerini iyi bilmek ve söz varlığına hâkim olmak, bu aşamanın gerçekleşmesi için oldukça gerekli bilgilerdir.

7.3.2.2. Verilen Cümleyi Farklı Biçimde Yeniden Yazma

Anlatılmak istenen bir ifade Türkçenin sunduğu imkânlar doğrultusunda anlam aynı kalmak suretiyle farklı biçimlerde de söylenebilir. Bunu yapabilmek için Türkçe kelime hazinenizin gelişmiş olması gerekir.

Paragraf yazma aşamalarından ikincisi, cümleyi farklı biçimde yeniden yazmadır. Bu aşamada amaç, Türkçede bir cümlenin anlamı korunarak farklı biçimlerde yazılabileceğini fark etmenizi sağlamaktır. Bahsi geçen cümle yeniden yazıldığında her ne kadar kelimeler değişse de anlamın cümlede korunduğuna lütfen dikkat ediniz.

Verilen cümleyi farklı biçimde yeniden yazabilmek için öncelikle örnek cümlelerin tam olarak hangi mesajı ilettiği belirlenmeli ve anahtar sözcükleri çıkarılmalıdır. Yeni cümle kurulurken genellikle eş ya da yakın anlamlı sözcüklerden yararlanılır.

Aşağıdaki etkinlikte gördüğünüz gibi bir cümle için farklı biçimde nasıl yazılabileceği örneklendirilmiştir. Siz de boş bırakılan cümleleri farklı biçimde yeniden yazınız.

Uygulama	1. Sizinle çok iyi anlaştığım söylenemez. Sizinle fikirlerimiz pek uyuşmuyor. 2. Bu film yıllar önce çekilmiş olmasına rağmen hâlâ güncelliğini koruyor. Üzerinden çok uzun yıllar geçmiş bir eser ancak hâlâ genç.
Benim örneğim	1. Toplumsal problemlerin konu olduğu haberlerde daha bir sade dil kullanılıyor. 2. Çocuğun yetişmesinde anne baba faktörü diğerlerinden daha önemli bir yere sahiptir.

Paragraf yazımında bir cümleyi farklı şekillerde yeniden yazabilmek, anlatımı zenginleştirir, duygu ve düşüncelerin çeşitli ifade biçimleriyle desteklenmesini sağlar.

7.3.2.3. Basit Cümleyi Genişletme

Farklı cümlelerin tutarlı bir şekilde bütünleşmesiyle paragraf oluşur. Bilindiği gibi her paragrafın kendi içinde bir ana fikri vardır. Basit bir cümleyi genişletme aşamasında da bu noktadan hareket edilir. Ana fikir etrafında onu destekleyecek eklemelerle basit bir cümle paragrafta dönüştürülebilir.

Bu aşamada sizden istenen basitçe yazılan kısa bir cümlenin nasıl genişletilebileceğini görmenizdir. Aşağıdaki örnek “basit cümleyi genişletme” aşamasını örneklemektedir:

Uygulama

Aşama	Cümle
1. Ekleme	okuyordu.
2. Ekleme	Kitabı okuyordu.
3. Ekleme	Yıllardır ilgisini çeken kitabı okuyordu.
4. Ekleme	Yıllardır ilgisini çeken ve okumak için can attığı kitabı okuyordu.
5. Ekleme	Yıllardır ilgisini çeken ve okumak için can attığı kitabı büyük bir zevkle okuyordu.
6. Ekleme	Yıllardır ilgisini çeken ve okumak için can attığı kitabı büyük bir zevkle okuma koltuğunda okuyordu.
7. Ekleme	Yıllardır ilgisini çeken ve okumak için can attığı kitabı büyük bir zevkle okuma koltuğunda Boğaz’a karşı okuyordu.
8. Ekleme	Yıllardır ilgisini çeken ve okumak için can attığı kitabı büyük bir zevkle okuma koltuğunda Boğaz’a karşı kahve içerek okuyordu.

Örnekte görüldüğü gibi basit bir cümleyi geliştirmeye yönelik eklemeler yapılırken kelime grupları tek bir kelime olara düşünölmektedir. Çünkü Türkçede kelime grupları hiçbir şekilde parçalanmaz.

Aşağıda “Bilirdi.” basit cümlesini 8 aşamada genişletmeniz istenmektedir. Ekleme yaparak genişlettiğiniz cümleleri, uygun boşluklara yazınız. Cümlelerinizi genişletme aşamasında oluşturduğunuz paragrafın tutarlı olmasına dikkat ediniz.

Aşama	Cümle
1. Ekleme	bilirdi.
2. Ekleme	
3. Ekleme	
4. Ekleme	
5. Ekleme	
6. Ekleme	
7. Ekleme	
8. Ekleme	

Paragraf oluşturma aşamaları sadece yazı yazarken değil aynı zamanda okurken de çok işimize yararmaktadır. Yazı yazarken oluşturduğumuz paragrafın yeterli olduğunu, yeni bir paragrafta geçebileceğimizi anlamamıza yardım eden bu aşamalar, okurken de anlamının tam olarak gerçekleşmesine yardım eder. Örneğin paragraflara ayrılmamış bir metni okumak, okur için oldukça zor bir eylemdir. Dikkatini nereye vereceğini kestiremeyen okur, verilmek istenen mesajdan uzaklaşabilir. Bunun için paragraf yazma aşamalarını bilen birinin yazılmış bir metni paragraflarına ayırmayı da bilmesi gerekir.

7.3.2.4. Metni Paragraflarla Ayırma

Metni paragraflara ayırma aşamasındaki amaç, paragrafların metin içerisinde nasıl anlam birlikleri oluşturduğu ile metnin paragraflara ayrılmasının metnin anlaşılmasını nasıl kolaylaştırdığını sezmenizdir.

Oluşturulmuş bir metnin paragraflara ayrılması gerekiyorsa dikkat edilecek ilk nokta ana fikirdir. Tek bir ana fikir etrafında örülen metnin paragrafları kendi içerisinde o ana fikri farklı açılardan destekleyecek şekilde kurgulanmıştır. Bu nedenle ayrımlarda göz önünde bulundurulması gereken başlıca nokta ana fikirdir.

Bir paragraf genellikle ve, veya, ya, ya, bu nedenle, dolayısıyla gibi kelimelerle başlamaz. Bunlar genellikle bir fikri açıklamak, karşı çıkmak, desteklemek amacıyla kullanılan söz ya da söz gruplarıdır. Dolayısıyla bunlardan önce gelen bir cümleye ihtiyaç vardır. Ayrımlar, adı geçen kelimelerin olduğu cümlelerden bu nedenle yapılmaz.

Aşağıdaki örneği metni paragraflara ayırma açısından birlikte inceleyelim:

DENİZ PAPAĞANI

Deniz papağanı aslında papağan değildir. Papağanınki gibi renkli ve büyük bir gagası olması nedeniyle böyle adlandırılıyor. Kimileri, onu penguene de benzetiyor. Ancak ne papağanla ne penguene bir akrabalığı var. O, dalıcı martıgiller ailesinden. Dünyadaki çoğu kişi, bu kuşu “puffin” (pafin) adıyla tanıyor. Bu kelime de aslında başka bir deniz kuşunun bilimsel adından geliyor. Çünkü deniz papağanı, bu kuşa da benziyor. Bu ilginç kuşu, “okyanusların palyaçosu” olarak adlandıranlar da var. Bunun nedenini tahmin edebilirsiniz. Biraz gülünç bir görünüşü var. Deniz papağanının Latince adı, “Fratereulaarctica”. Bu, “kuzeyin küçük kardeşi” anlamına geliyor. Ne de olsa deniz papağanı, Atlas Okyanusu’nun kuzeyinde özellikle de İzlanda’da yaşıyor. Deniz papağanının boyu, 18 cm ve kütlesi de yaklaşık olarak 500 g’dır. Yani bu kuş, bir soda şişesinden biraz daha büyük! Üstelik saatte 77–88 km hızla uçabiliyor. Bu hıza çıkabilmek için dakikada 400 kez kanat çırpıyor. Deniz papağanı, iyi bir yüzücüdür. Aynı zamanda ailesindeki diğer üyeler gibi iyi bir dalıcıdır. Bu, küçük balıklarla beslenen kuşlar için son derece önemli bir beceridir. Deniz papağanı da suya dalıyor ve sanki kanatlarını kullanarak suda “uçuyor”. Üstelik 60 metre derinliğe dalabiliyor. Bunu da 20–30 saniye gibi kısacık bir sürede yapıyor. Hem de 10 kadar küçük balığı yakalayabiliyor. Bu balıkları, üçgen biçimindeki büyük gagasıyla taşıyabiliyor

(Bilim ve Çocuk, S. 149, Mayıs 2010, s. 32-35)

Yukarıdaki metinde bir kuş türü olan Deniz Papağanı tanıtılmaktadır. Metnin bütününe bakıldığında anlatılanların hepsi bu tür ile ilgilidir. Paragraflara ayırma aşamasında kuşla ilgili okura hangi bilgilerin sunulduğuna dikkat edelim ve metni paragraflara ayıralım:

No	Paragraf	Nedeni
1.	Deniz papağanı aslında papağan değildir. Papağanınki gibi renkli ve büyük bir gagası olması nedeniyle böyle adlandırılıyor. Kimileri, onu penguene de benzetiyor. Ancak ne papağanla ne penguenele bir akrabalığı var. O, dalıcı martıgiller ailesinden.	Bir kuş olarak tanıtılıyor.
2.	Dünyadaki çoğu kişi, bu kuşu “puffin” (pafin) adıyla tanıyor. Bu kelime de aslında başka bir deniz kuşunun bilimsel adından geliyor. Çünkü deniz papağanı, bu kuşa da benziyor. Bu ilginç kuşu, “okyanusların palyaçosu” olarak adlandıranlar da var. Bunun nedenini tahmin edebilirsiniz. Biraz komik bir görünüşü var.	Farklı bir adı olduğu ve görünümü ile ilgili bilgi veriliyor.
3.	Deniz papağanının Latince adı, “Fratereulaarctica”. Bu, “kuzeyin küçük kardeşi” anlamına geliyor. Ne de olsa deniz papağanı, Atlas Okyanusu’nun kuzeyinde özellikle de İzlanda’da yaşıyor.	Latince adı ve yaşadığı yer söyleniyor.
4.	Deniz papağanının boyu, 18 cm ve kütlesi de yaklaşık olarak 500 g’dır. Yani bu kuş, bir soda şişesinden biraz daha büyük! Üstelik saatte 77–88 km hızla uçabiliyor. Bu hıza çıkabilmek için dakikada 400 kez kanat çırpıyor. Deniz papağanı, iyi bir yüzücüdür. Aynı zamanda ailesindeki diğer üyeler gibi iyi bir dalıcıdır. Bu, küçük balıklarla beslenen kuşlar için son derece önemli bir beceridir. Deniz papağanı da suya dalıyor ve sanki kanatlarını kullanarak suda “uçuyor”. Üstelik 60 metre derinliğe dalabiliyor. Bunu da 20–30 saniye gibi kısacık bir sürede yapıyor. Hem de 10 kadar küçük balığı yakalayabiliyor. Bu balıkları, üçgen biçimindeki büyük gagasıyla taşıyabiliyor.	Fiziksel özelliklerinden bahsediliyor.

Görüldüğü gibi paragraf ayrımlarında paragraf bütünlüğünü esas almak önem taşıyor.

Aşağıdaki metni, anlam bütünlüğüne dikkat ederek paragraflara ayırınız.

Merhaba, benim adım Bora. Şu anda bir basketbol okula gidiyorum. Amacım, bir takımın yıldızlar liginde oynamak. Bir de düşünüm var: Bir gün millî takımda yer almak. Peki, şunu da itiraf edeyim: Hidayet Türkoğlu gibi NBA’de oynamak da istiyorum. Ancak bunun için çok çalışmam gerektiğini biliyorum. Üç yıldır basketbol oynuyorum. Haftada iki gün antrenmana gidiyorum. Böylece top sürmeyi, pas atmayı öğreniyorum. Elbette bir de şut atmayı! Şimdilik daha çok iki sayılık şut atabiliyorum. En çok da turnikeye çıkarak sayı

yapıyorum. Bu nedenle arkadaşlarım bana “Turnike” lakabını taktı. Turnikenin ne olduğunu merak edebilirsiniz. Anlatayım: Basketbolda top sürülür. Yani top sektirilerek ilerlenir. Top sektirmeden ilerlenirse step yani hatalı yürüme olur. Step, kural dışı bir harekettir. Ancak oyuncu potaya yakın bir yerdeyse topu yerde sektirmeden üç adım atıp üçüncü adımda sıçrayarak topu çembere atması gerekir. İşte buna, turnike denir. Antrenmanlarda bazen maç yapıyoruz. Maç hava atışıyla başlıyor. Uzun boylu olduğum için takımın hava atışlarına ben çıkıyorum. Bu şöyle oluyor: Hakem topu yükseğe atıyor. İki takımdan birer oyuncu tek ellerini kullanarak topu arkadaşlarına doğru atmaya çalışıyor. Topu yakalayan takım oyuna başlıyor.

(Tuğba Can, Bilim ve Çocuk, (2010), S. 152, Ağustos, s. 14–17)

DİNLEME

Aşağıda verilen Yahya Kemal Beyatlı’ya ait Sessiz Gemi şiirinin bestelenmiş hâlini http://www.dailymotion.com/video/x9v8x1_humeyra-sessiz-gemi_music adresinden dinleyiniz.

Şiirde Türkçenin söz dizimine göre devrik olan cümleleri belirleyiniz ve bu cümleleri kurallı hâle getirerek yeniden yazınız.

SESSİZ GEMİ

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.
Rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli,
Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli.
Biçare gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayatın ne de son matemidir bu!
Dünyada sevilmiş ve seven nafîle bekler;
Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.
Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden,

Birçok seneler geçti; dönen yok seferinden.

Yahya Kemal BEYATLI

.....
....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

KONUŞMA

Nasıl bir evde yaşamak istediğinizi düşününüz. Hayalinizdeki ev yukarıdaki görsellerden hangisine benziyor? Hayalinizdeki evi anlatan bir konuşma metni hazırlayıp arkadaşlarınızla paylaşınız.

Konuşma sırasında söylemek istediklerinizi unutmamak için aşağıdaki kâğıda küçük notlar alabilirsiniz.

YAZMA

Aşağıda giriş paragrafı yazılmış bir metin yarım bırakılmıştır. Bu metne gelişme ve sonuç paragrafı yazınız. Yazınıza başlık eklemeyi unutmayınız!

.....

Arabama benzin almak için ana yol üzerindeki benzinliğe gittim. Benzin dolduran genç, parayı alırken “Yıkayalım ağabey!” dedi. Baktım, yaz gününün olanca tozu toprağı

Bu Bölümde Neler Öğrendik Özeti

Yargı bildiren kelime ya da kelime grubuna cümle denir. Bir kelime ya da kelime grubunun yargı bildirmesi için çekimlenmiş olması gerekir. Türkçe cümle dizilişi, yaygın kullanımıyla özne, tamlayıcı ve yüklem şeklindedir. Özne ve yüklem bir cümlenin ana unsurları iken tamlayıcı olarak nitelenen yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcısı ve nesne cümlenin yardımcı unsurları olarak görülmektedir. Türkçede yüklem, genellikle sonda bulunur, bu tarz cümleler kurallı cümle olarak adlandırılır. Yüklem başta ya da sonda olduğu cümlelere ise devrik cümle denir. Cümlede özne genelde başta yer alırken yardımcı unsurların yeri cümlenin akıcılığına göre kendi içerisinde değişkenlik gösterebilir.

Cümlenin unsurları belirlenirken öncelikle cümlede yüklem yeri tespit edilir. Yükleme yöneltilen “Kim?” ya da “Ne?” soruları ile cümlenin öznesi bulunur. Bu iki temel unsur belirlendikten sonra cümlede, varsa, yer alan tamlayıcılara yönelik sorular sorularak cümle unsurlarına ayrılır. Cümlede zaman ifadesine yönelik “Ne zaman?”, durum ifadesine yönelik ise “Nasıl?” sorusu sorularak zarf tamlayıcısına ulaşılmış olur. Cümlede bir mekân söz konusu ise “Nerede? Nereye? Nereden?” sorularından uygun olanı yükleme yöneltilerek yer tamlayıcısı bulunur. Yardımcı unsurlardan nesneye yönelik ise “Ne?” ve “Neyi?” soruları yükleme sorulur.

Cümle unsurlarına ayrılırken dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Bu husus, cümlede bir söz öbeğinin yer alıp almamasıdır. Belli kurallara göre oluşan ve bir durumu, kavramı, varlığı ya da eylemi karşılayan kelime grubuna, söz öbeği denir. Türkçede pek çok söz öbeği vardır. Yaygın olarak kullanılanları; ikilemeler, deyim ve atasözleri, sıfat tamlaması ile isim tamlamalarıdır. Bu ve buna benzer söz öbeklerinin yer aldığı cümleler, unsurlarına ayrılırken söz öbekleri tek bir kelimeymiş gibi düşünülür ve söz öbeğini oluşturan kelimeler birbirinden ayrılmaz.

Kendimizi ifade edebilmek için Türkçe söz dizimine uygun cümleler kurabilmeliyiz. Bunu yapma becerisi kazandıktan sonra ikinci aşamayı kendimizi daha detaylı bir şekilde ifade etme becerisi edinmemiz gerekir. Bu da paragraf oluşturmayı bilmekle ilgilidir. Paragraf, bir yazının en küçük bölümlerinden her birine verilen addır. Her paragraf kendi içinde plan, konu ve ana düşünce barındırır. Bunlar paragrafın öğeleri olarak nitelendirilir. Ayrıca paragraflar, metindeki yerine ve yazılma amacına göre de türlere ayrılır.

İyi bir paragraf oluşturmak çeşitli aşamaların gerçekleştirilmesine bağlıdır. Paragraf yazma aşamaları şunlardır: Kelimelerden cümle oluşturma, verilen cümleyi farklı biçimde yeniden yazma, basit cümleyi genişletme, metni paragraflarla ayırma. Sıralanan aşamaları yapabilen bir öğrenci hem biçim hem de içerik bakımından başarılı paragraflar yazabiliyor, demektir.

Bölüm Soruları

1) Türk Dili dersinde Türkçe söz dizimini öğrendim.

Bu cümlenin unsurlarının doğru dizilişi aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Zarf tamlayıcısı-özne-yüklem
- b) Yer tamlayıcısı-nesne-yüklem
- c) Nesne-yer tamlayıcısı-yüklem
- d) Özne-nesne-yüklem
- e) Yer tamlayıcısı-özne-yüklem

2) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “Ne zaman?” sorusunun cevabı yoktur?

- a) Annemle en son dün sabah konuştum.
- b) Sinemadan çıkışta seni çok bekledik.
- c) Okul açılınca Türkiye’ye geldim.
- d) Hazırlıklar, salonda devam ediyordu.
- e) Sınav sonuçları açıklandığında çok sevindik.

3) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir söz öbeği yoktur?

- a) Rüzgâr sahilde yürüyenlerin yüzüne doğru serin serin esiyordu.
- b) Bu gergin ortamda gözlerini dört açmış olmaları bekliyordu.
- c) Kardeşi doğunca pabucunun dama atıldığını düşünmeye başladı.
- d) Bu kalın kitap ondaki bütün ders çalışma hevesini öldürüyordu.
- e) Sabah kahvaltısını yaptı, okula yürüyerek gitti.

4) Arkadaşlar, evimde ülkemin en meşhur yemeğini yediler.

Bu cümlede aşağıdaki unsurlardan hangisine yer verilmemiştir?

- a) Zarf tamlayıcısı
- b) Nesne
- c) Özne
- d) Yer tamlayıcısı
- e) Yüklem

5) Kalbim kırıldı arkadaşlarımın hakkımda söylediklerini duyunca.

Bu cümlenin yüklemi aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Duyunca
- b) Hakkımda söylediklerini
- c) Kalbim kırıldı
- d) Söylediklerini
- e) Kırıldı

6) Aşağıdaki cümlelerin hangisinde özne bir isim tamlamasıdır?

- a) Ağlayan çocuk birden gülmeye başladı.
- b) Yorulan kadın oturacak bir yer aradı.
- c) Bekleyen insanlar, evlerine dönmeye başladı.
- d) Sürekli ağlamaktan çocuğun gözleri kızardı.
- e) Ders dinleyen öğrenciler sıkılmaya başladı.

7) (I) Çocukluğumuzda bizim evde masal anlatmaya gelen bir teyze vardı. (II) Ondan bana kalan üç masal “Arzu ile Kamber”, “Şahmeran” ve “Sabır Taşı”. (III) Masumiyet ve sabır sonunda gökyüzüne uçan güvercinlere dönüşürecek âşıkları, Arzu ile Kamber efsanesi başka neyi anlatmayı murat ediyor olabilir? (IV) “Kahveci Güzeli” isimli bir masal daha vardı ama ayrıntılarını belli belirsiz hatırlıyorum. (V) Tabii bir de “Kıymetli Tuz” masalı var.

Bu parça iki paragrafa ayrılmak istense ikinci paragraf numaralandırılmış hangi cümle ile başlar?

- a) I
- b) II
- c) III
- d) IV
- e) V

8) Kitap okumak bir boş zaman etkinliği değildir. Eğer bir insan kitap okumayı, bir boş zaman etkinliği olarak görürse bu, onu ne gerçek bir okur ne de eleştirel bir okur yapar. Yazar, kitabını okurun sözcüklerin içinde kaybolmasını, karakterlerle yaşamasını, ona aktarmak istediği duyguları içinde hissedebilmesini amaçlayarak kaleme alır. Ancak okumak, bir boş zaman etkinliği olarak görülürse okuyucu, taşları hiç yerinden kıpırdatmadan, sorular sormadan, yazarın iletmek istediği duyguları tam olarak anlayamadan okur. İşte bu sebeplerden dolayı ben kitabı boş zaman etkinliği olarak görmeden kitapla baş başa kalarak okumayı tercih ederim.

Bu parçanın sonuna anlatımın akışına uygun olarak aşağıdakilerden hangisi getirilebilir?

- a) Yani kitap okumak dünyanın en zevkli işidir.
- b) Okumak, belki de bir boş zaman etkinliğidir.
- c) Çünkü okumak bana her zaman yeni ufuklar açar.
- d) Böylece pek çok kitap alır ve okurum.
- e) Arkadaşlarım bu konuda bana bazen kızar.

9) “Anlamı Aramak”taki yazıların hepsi farklı süreli yayınlarda yayımlandı. Özellikle kitabın ilk on yazısı haftalık çıkan bir gazete için dizi hâlinde yazıldı. Kültür ve edebiyatın gazetelerden neredeyse tamamen çekildiği bir dönemde yazılan bu yazılar, ilk yayımlandığı yerde ne kadar okundu, bilmiyorum. Bu kitap aracılığıyla tekrar okur karşısına çıkacaklar. Gazete ve dergiler için yazıldığından söz konusu yazılarda teknik bir dil kullanma ve edebi olma gibi bir kaygı taşınmadı. Bu yazıları, konuya biraz ilgisi olan herhangi bir okurun okuyabilmesi, yazılanlar üzerinde düşünebilmesi metinlerin yazılma niyetini ifade eder.

Bu parça aşağıdaki sorulardan hangisine cevap olarak söylenmiş olabilir?

- a) Yeni kitabınız çıkması siz de ne gibi duygular uyandırıyor?
- b) Kitabınızın içeriği hakkında biraz bilgi verebilir misiniz?
- c) Bu kitabınızdaki yazılar daha önce herhangi bir yerde yayınlandı mı?
- d) Gazete ve dergilerde yazılarınıza yer verilmesi size neler hissettirdi?
- e) Daha önce yayınlanmış yazılarınızı neden bir kitapta toplamak istediniz?

10) (I) Beslenme, insanın büyümesi, gelişmesi, sağlıklı ve üretken olarak uzun süre yaşaması için gerekli olan besin öğelerini alıp vücudunda kullanmasıdır. (II) Bu öğelerden herhangi biri alınmadığında ya da gereğinden az ya da çok alındığında büyüme ve gelişmenin engellendiği, sağlığın bozulduğu bilimsel olarak ortaya koyulmuştur. (III) Beslenmede amaç; bireyin yaşına, cinsiyetine, çalışma ve özel durumuna göre ihtiyacı olan enerji ve besin öğelerinin her birinin yeterli miktarlarda sağlanmasıdır. (IV) Bireyin bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık gibi evreleri sağlıklı olarak geçirebilmesi beslenme ile ilgilidir. (V) Yeterli ve dengeli beslenme, büyüme ve gelişme, varlığın sürdürülebilmesi ve faaliyetlerin en iyi biçimde yapılabilmesi için gerekli besinlerin çeşitlerini uygun miktarlarda, besin değerini yitirmeden, sağlığı bozmadan en ekonomik biçimde alınması ve vücutta kullanılması olarak tanımlanır.

Bu parçadaki numaralandırılmış cümlelerden hangisi anlatımın akışını bozmaktadır?

- a) I
- b) II
- c) III
- d) IV
- e) V

Cevap Anahtarı

1)b, 2)d, 3)e, 4)a, 5)c, 6)d, 7)d, 8)c, 9)e, 10)e

KAYNAKÇA

(<http://www.guldum.net/post>. (Erişim Tarihi: 23.09.2016)

(<http://www.haberlerankara.com/iletisim-cagindailetisimsizlik>, (Erişim Tarihi: 10.09.2016).

Akın, M. B. (2014). Kitap Okumak Yeni Ufuklara Yelken Açmaktır. *Türk Dili Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı*,(756), 69.

Aksan, D. (1982). *Her Yönüyle Dil*, TDK, Ankara.

Aksan, D. (1996). Türkçenin Sözcük Varlığı. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (1998). Türkçenin Gücü. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2000). En Eski Türkçenin İzlerinde. İstanbul: Simurg Yayınları.

Aksan, D. (2000). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Aksan, D. (2002). Anadilimizin Söz Denizinde. Ankara: Bilgi Yayınevi.

AKSAN, Doğan (1995), Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri Deyimler, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1962, TDK Yayınları: 217.

Aksoy, Ö. A. (1998). Atasözleri ve deyimler sözlüğü I. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Aktaş, C. (2014). Sabır Taşı Masalı Uğultusu. *Türk Dili Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı*, (756), 465-467.

Arslan, R. ve Akça, P. R. (2012). Çocukların Eğitiminde Rol Model Oluşturacak Olan Eğitimci ve Usta Öğretici Adaylarının Beslenme Alışkanlıkları. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (8), 101-119.

Atasoy, F. O. (2010). Noktalama İşaretlerinin Tarihi. *Turkish Studies*, 5 (2).

Atasoy, F. O. (2010). Noktalama İşaretlerinin Tarihi. *Turkish Studies*, 5 (2).

beyazgazete.com, (Erişim Tarihi: 10.09.2016).

Beyreli, L.,Çetindağ, Z., Celepoğlu, A.(2015). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*.Ankara: PegemA Yayıncılık.

Canbulat, M., Dilekçi A. (2013). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Kalıp Sözler Ve Öğrencilerin Kalıp Sözleri Kullanma Düzeyleri*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, p. 217-232, Ankara.

Çağbayır, Y. Türkçe Sözlük, Ötüken, İstanbul.

Çevik, A. (2011). İlköğretim 2. Sınıf Öğrencilerinin Kelime Servetini Zenginleştirme Üzerine Deneysel Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

EKER, Süer (2005), Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yay., Ankara.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, vd. (1991), Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap), C. I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Ergin, M. (2010). Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul.

Ergin, M. (2010). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Ergin, Muharrem (2010). Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul.

Erol, Ç. (2007). **Türkiye Türkçesinde kalıp sözler üzerine bir inceleme**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gökdayı, H. (2008). **Türkçede Kalıp Sözler**. *Bilig Dergisi*, 44, 89-110, Ankara.

Güneş, S. (2009). Yabancı dil öğretiminde deyim öğretimi: yöntemler, teknikler ve uygulamalar. *Dilbilim Dergisi*, 2(2), 59-78.

hakkuslu.com (Erişim Tarihi: 10.09.2016).

<http://logreten.blogcu.com/deyimler-ve-hikayeleri/4545954>

<http://alternatifanne.com/sosyal-medya-ve-iletisimsizlik>, (Erişim Tarihi, 10.09.2016).

<http://blog.milliyet.com.tr/ibrahim-in-atesinde-yanmak-mi-gerek-/Blog/?BlogNo=442499>

<http://meyparkokuldonanim.com.tr/index.php?p=urunler&kid=9>

<http://nasilkolay.com/heyecan-nasil-yenilir>

<http://noktalamaisaretleri5.blogspot.com.tr/p/resimlerle.html>

<http://noktalamaisaretleri5.blogspot.com.tr/p/resimlerle.html>

http://tr.123rf.com/photo_16650593_duygular,-karikatür,yüzifadeleriseti-el-çizilmiş.html, (Erişim Tarihi: 15.09.2016).

<http://turkcecim.com/karikaturler> (Erişim Tarihi: 10.09.2016).

<http://ustakarikatur.blogspot.com.tr>, (Erişim Tarihi, 25.09.2016).

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/insan-yuzunde-21-duygu>

<http://www.bugazete.com/yasam/kavga-eden-ciftlere-cozum-onerileri-h34305.html>

<http://www.cokbilgi.com/yazi/temel-soz-varliginin-onemi/>

http://www.corumhakimiyet.net/Detay/17131/Gozlukculer-kapanma-noktasinda.Aspx#.V-6bWBb_rmQ

<http://www.dijitalx.com/2015/04/07/new-yorklu-karicalar-fast-food-yiyor>. (Erişim Tarihi: 10.09.2016)

<http://www.elyapimlari.com/hm/Resim?Resimno=15804>

<http://www.epashoreca.com/Kultur/33-TurklerdeYemekAdabi>(Erişim Tarihi, 10.09.2016)

<http://www.e-psikiyatri.com/etiket/cok-uzulmek>

<http://www.erdilyasaroglu.com> (Erişim Tarihi: 10.09.2016)

<http://www.evidea.com/perdeler/c/120>

<http://www.fotokritik.com/arama/kalem%20tutan%20el>

http://www.gok.org.tr/haberDetay.asp?haberID=653&sayfa=index&islem=haberListele&federasyonAdi=&dernekAdi=&sayfaNo=1&_id=1459123200032

<http://www.goz-hastaneleri.com/2014/12/gozluk-cercevesi-hakki-sorgulama-ve-ogrenme/>

<http://www.hayatkolay.com/hayat/pratik/kirilan-camlar-nasil-kolay-temizlenir/>

<http://www.internethaber.com/mutlu-insanlarin-22-aliskanligi-foto-galerisi-1211376.htm>

<http://www.mailce.com/usumenin-sebepleri-neden-usuruz.html>

<http://www.milliyet.com.tr/-selvi-boylum-al-yazmalim> (Erişim Tarihi: 15.09.2016)

<http://www.siirleraslaitmemeli.com/siirin-yazim-kurallari-duz-yazidan-farklidir/>

<http://www.sorutest.net/2012/09/dil-kilictan-keskindir-resimli.html>

<http://www.sorutest.net/2012/09/dil-kilictan-keskindir-resimli.html>

<http://www.sozvar.com/2015/06/kenan-dogulu-ask-ile-yap-sarki-sozleri.html> (Erişim Tarihi: 24.09.2016).

<http://www.teknobeyin.com/goz-renginiz-kisiliginizi-yansitiyor.html>

<http://www.trthaber.com/haber/egitim/2-milyon-adayin-sinav-heyecani-121940.html>

<http://www.urfahaber24.com/teknoloji/wisconsin-madison-universitesindeki-bir-grup-arastirmaci-bir-suredir-yeni-bir-teknoloji-uzerinde-calisiyor-h3312.html>

<http://www.websitem.gazi.edu.tr/site/fburgul/posts/view/id/60179>

<http://yasamcocuk.blogspot.com.tr/2012/02/cocuk-trafik-egitimi-cocuklara-resimli.html>

<https://burcinalpacardanbirnotvar.wordpress.com> (Erişim Tarihi, 24.09.2016).

<https://tr.wikipedia.org/wiki/sözsüziletişim>; (Erişim Tarihi: 12.09.2016).

<https://tr-static.eodev.com/files/d69/0e96f69cedff09f0697e8be4ea0d2c8b.jpg>

https://www.google.com.tr/search?newwindow=1&espv=2&biw=1366&bih=638&tbm=isch&sa=1&q=kazak+t%C3%BCrkleri&oq=kazak+t%C3%BCrkler&gs_l=img.3.0.0l7j0i67k1j0i24k112.17282.19146.0.20582.13.9.0.0.0.414.1303.2-2j1j1.4.0....0...1c.1.64.img..9.4.1301.7GnDSyvkWfk

https://www.google.com.tr/search?q=azerbaycan+t%C3%BCrk&newwindow=1&espv=2&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiYsoD5p7zPAhXrAsAKHR-pBFsQ_AUICCGB&biw=1366&bih=638

https://www.google.com.tr/search?q=ba%C5%9Fkurtlar&newwindow=1&espv=2&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjOioCGqLzPAhUoLMAKHZJ0CRAQ_AUICCGB&biw=1366&bih=638

<https://www.google.com.tr/search?q=hayvanlar> (Erişim Tarihi, 10.09.2016)

<https://www.google.com.tr/search?q=k%C4%B1rg%C4%B1z+t%C3%BCrkleri&newwindow=1&espv=2&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwib04vfp7zPAhXJAsAKHYbDCUYQsAQILg&biw=1366&bih=638>

<https://www.google.com.tr/search?q=selvi+boylum+al+yazmalım> (Erişim Tarihi: 24.09.2016).

<https://www.google.com.tr/yeşilçam+filmleri&espv=seksenler&imgre> (Erişim Tarihi: 23.09.2016).

<https://www.youtube.com/watch?v=rpEmhGh-yGM> (Erişim Tarihi, 15.09.2016)

İmlâ Kılavuzu (1996), Türk Dil Kurumu Yayınları: 525, Ankara.

Koç, Ç. G. (2009). Türkiye’de ve Batı’da Paragraf Yazma Öğretimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Korkmaz, Z. (1996).Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Z. vd. (2010). Türk Dili ve Kompozisyon, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Korkmaz, Zeynep, vd. (2010). “Türk Dili ve Kompozisyon”, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Kurt, M. (2012). *Anlamı Aramak*. Ankara: Kurgan Edebiyat.

Özbay, M. ve Melanlıoğlu, D. (2009). Türkçe eğitiminde deyimlerin öğretme öğrenme süreci bakımından değerlendirilmesi. Millî Eğitim Dergisi, 181, 8-19.

Pala, İskender, İki Dirhem Bir Çekirdek, Babıali Kültür Yayıncılık, s. 158-159, İstanbul.

Türkçe Sözlük (2005). Ankara: TDK Yayınları.

VARDAR, Berke (2001), Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, Multilingual Yay., İstanbul.

www.renklinot.comkultursanat, (Erişim Tarihi: 10.09.2016).

Yalçın, Melis. http://kulamy.cbu.edu.tr/db_images/site_212/file/bedendilidersnotu.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2016).

Yeşilyurt, Ş. (2016). “**Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Duygu Durumlarını Yansıtan Kısa Filmlerin Oluşturulması ve Öğrenci Başarısına Etkisi**”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Zülfikar, H. (2007). **Dünden Bugüne Türkçe**. *Türk Dili*, 668, 349-350, Ankara.

Zülfikar, H. (2011). “Ne Derlerdi Ne Diyoruz?” *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (714).

Zülfikar, Hamza (2011). “Ne Derlerdi Ne Diyoruz?”, *Haziran 2011*, C: C, S: 714, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*.

